

495.9186

ร1498๓

5.2

คติธรรมที่ปรากฏในบันเทิงคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
พุทธศักราช ๒๕๔๔

27 ส.ค. 2555

ภาคินพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา ๒๕๕๑

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑ บทนำ	๑
ภูมิหลัง	๑
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	๖
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	๖
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	๖
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	๗
นิยามศัพท์เฉพาะ	๗
๒ คติธรรม	๘
ความหมายของคติธรรม	๘
ประเภทของคติธรรม	๑๐
๓ คติธรรมหลักที่ปรากฏในบันทึกคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔	๒๒
๔ คติธรรมรองที่ปรากฏในบันทึกคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔	๔๑
๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๗๐
สรุปผลการวิจัย	๗๐
ข้อเสนอแนะ	๗๔
บรรณานุกรม	๗๕
ภาคผนวก	๗๘
ประวัติย่อของผู้วิจัย	๘๕

บทที่ ๑

บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งในการวัดความเจริญของประเทศ ประเทศใดมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ประเทศนั้นย่อมมีความเจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในกิจการต่างๆ สมดังความปรารถนาทุกประการ ทรรศนภาพมนุษย์อันได้แก่ประชาชน จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ ในการพัฒนาคุณภาพของพลเมืองนั้นกลุ่มบุคคลที่จะต้องพัฒนาเป็นอันดับแรกคือ “เยาวชน” เพราะเยาวชนจะเป็นเครื่องชี้อนาคตของชาติ หากเราสามารถสร้างเยาวชนในวันนี้ให้เป็นเยาวชนที่มีคุณภาพ ในอนาคตเราก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพสูง ดังนั้นเรื่องของเยาวชนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก

มีผู้กล่าวถึงสภาพของสังคมไทยว่า

สังคมทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา มูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ก็คือ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น เพื่อให้การผลิตและการขนส่งติดต่อสื่อสารเร็วขึ้น ยังความทันสมัยให้เกิดขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ทำให้คนจำนวนมากยึดติดอยู่กับการบริโภคผลผลิตและบริการมากเกินไป จนทำให้ความเป็นมนุษย์และคุณธรรมลดหย่อนลงไปอย่างเป็นที่น่ากังวลยิ่ง (สาธุบุตร จำปาทอง, ๒๕๓๓ : ๘)

นอกจากนั้น นवलเพ็ญ และ วีรยุทธ วิเชียรโชติ (๒๕๒๑ : ๒๔) ได้ให้ความเห็นถึงสภาพสังคมไทยว่า

สังคมไทยในปัจจุบันอยู่ในสภาพที่เสื่อมศีลธรรมอันสังคมเดิมเคยนิยมน่าดีงาม การแสดงความเสื่อมจากศีลธรรม คือการไม่ยึดถือคุณธรรมตามที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมาแต่เดิม ความจริงสิ่งเหล่านี้ก็เคยมีอยู่แต่ไม่ประพฤติปฏิบัติกันออกนอกหน้าเช่นที่เห็นในปัจจุบัน จึงกล่าวได้ว่าสังคมไทยมีปัญหาทางด้านคุณธรรมมากขึ้น และจะมากขึ้นๆตามลำดับ

พฤติกรรมดังกล่าวนี้มีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งแนวทางการแก้ปัญหาความประพฤติและการทำผิดของเด็กและเยาวชนนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือจาก

หลายฝ่าย ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และสังคม ช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทุกๆด้านพร้อมกันไปจึงจะเป็นผลสำเร็จ วิธีการหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาลำดับนี้ก็คือ การแสวงหาคุณธรรม คติธรรมที่พึงประสงค์ และใช้คติธรรมนั้นเป็นแนวทางกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของเยาวชน

อาจกล่าวได้ว่าคติธรรมเป็นเครื่องชี้ทิศทาง และลักษณะความประพฤติของคนในสังคม การพัฒนาและปลูกฝังคติธรรมอันดีงามให้เกิดแก่คนในชาติ จึงเป็นความจำเป็นที่จะกระทำโดยไม่รอช้า และจะต้องมีการกระทำที่ต่อเนื่องในทุกๆระดับของการศึกษา เพราะประเทศชาติจะมั่นคงเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนในชาติ ซึ่งย่อมจะประพฤติปฏิบัติตนตามคติธรรมที่ตนยอมรับนับถืออยู่

การแสวงหากติธรรมที่พึงประสงค์ และใช้คติธรรมมาเป็นแนวทางในการกำหนด และควบคุมพฤติกรรมของคนในชาติ มิใช่จะทำให้สำเร็จได้โดยง่ายภายในระยะเวลาอันสั้น หรือด้วยวิธีการชักชวนให้ประชาชนทุกคนร่วมกันเสริมสร้าง ปลูกฝัง พร้อมทั้งปฏิบัติตามเท่านั้น การปลูกฝังคติธรรมอันดีงามให้เกิดในสังคมเป็นเรื่องที่จะต้องอาศัยระยะเวลายาวนาน และต้องได้รับความร่วมมือจากทุกระดับ รวมทั้งต้องใช้วิธีการหลายๆวิธีด้วยกัน โดยเฉพาะทางโรงเรียนซึ่งต้องมีหน้าที่ในการสร้างสม และปลูกฝังคติธรรมที่พึงประสงค์แก่เยาวชนโดยตรงอยู่แล้ว การอบรมปลูกฝังคติธรรมอันพึงประสงค์จึงเป็นหน้าที่ของครูอาจารย์ที่จะช่วยชี้แนะ เชื่อมโยงลักษณะต่างๆของพฤติกรรมอันก่อให้เกิดการเลียนแบบ ซึ่งนักเรียนอาจพบเห็นจากสิ่งแวดล้อม สื่อมวลชน และสิ่งพิมพ์ต่างๆ สิ่งพิมพ์ที่อยู่ใกล้ตัวนักเรียนมากที่สุดก็คือ หนังสือเรียน ฉะนั้นหากครูได้มีโอกาสอบรมคติธรรมต่างๆที่มีอยู่ในหนังสือเรียนให้นักเรียนได้ซึมซับอยู่เสมอ ก็จะเป็นการดียิ่งสำหรับการปลูกฝังคติธรรมที่พึงประสงค์แก่เยาวชน

หนังสือเรียนเป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ในการพัฒนาทักษะ และความนึกคิดต่างๆของนักเรียน นอกจากนี้หนังสือเรียนยังมีลักษณะเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาค้นคว้า เรียนรู้สิ่งต่างๆได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่ พิศมร วัฒนพานิช (๒๕๒๕ : ๔) กล่าวว่า

แบบเรียนนับว่าสำคัญยิ่งในการศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ทั้งครูและนักเรียนต่างก็มีความผูกพันอยู่กับแบบเรียน ครูจะมีความรู้สึกที่ว่า แบบเรียนคือหลักสูตรผ่านการตรวจสอบมาอย่างดีแล้ว มีทุกสิ่งทุกอย่างที่จะสอนครบถ้วน ส่วนนักเรียนก็มีความรู้สึกที่ว่าแบบเรียนคือสิ่งที่บรรจุความรู้ที่ตนเองจะต้องรู้

นอกจากนี้แบบเรียนยังมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้การศึกษาสำเร็จตามจุดหมาย ดังที่ ประทีป จรัสรุ่งรวิร (๒๕๑๔ : ๔) กล่าวถึงความสำคัญของแบบเรียนไว้ตอนหนึ่งว่า “ช่วยเสริมสร้างนิสัยรักการศึกษาด้วยตนเอง และฝึกทักษะในการอ่านเพิ่มเติม และฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล วิจักษ์ เปรียบเทียบ สรุปความจริงที่ค้นคว้า และเข้าใจว่าส่วนใดของแบบเรียนเป็น

ความคิดเห็นส่วนตัวของผู้แต่ง ส่วนใดเป็นความจริง”

เพราะฉะนั้น การสอนโดยใช้แบบเรียนจึงยังคงใช้ได้ในปัจจุบัน ซึ่งจะใช้ได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับวิธีการใช้แบบเรียนของครู แบบเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการปลูกฝัง สอดแทรก เนื้อหาทางศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของไทยไว้ โดยเฉพาะแบบเรียนวิชาภาษาไทย

ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติไทย ภาษาไทยมีลักษณะเฉพาะที่แสดงให้รู้ว่าไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมมานาน ในการศึกษาภาษาไทยเราจะได้ศึกษาศีลธรรมของสังคมไปได้พร้อมๆ กัน ดังที่พรนิภา ลิ้มปยยอม (๒๕๔๘ : คำนำ) กล่าวถึงจุดประสงค์ของรายวิชาภาษาไทย ชุดวรรณคดีวิจักช์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ ที่ว่า

เพื่อให้เข้าใจถึงคุณค่าของวรรณคดีด้านต่างๆ เช่น คุณค่าด้านอารมณ์ คุณค่าด้านคุณธรรม คุณค่าด้านวรรณศิลป์ และคุณค่าที่สร้างสรรค์จากจินตนาการของกวี นอกจากนี้ยังส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจ ความรู้ลึกซึ้ง และวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ชาติซึ่งในวรรณคดี วัฒนธรรมทางภาษา และความเป็นไทย

จากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ กล่าวถึงคุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ข้อ ๘ ว่า “มีคุณธรรม จริยธรรม มีวิสัยทัศน์ โลกทัศน์ที่กว้างไกลและลึกซึ้ง” ทั้งนี้ กรมวิชาการ (๒๕๔๕ : ๒๐) กล่าวถึงมาตรฐานการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามสาระด้านวรรณคดีและวรรณกรรมว่า “เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่า และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง”

เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรดังกล่าว การจัดเนื้อหาให้นักเรียนเรียนทุกเล่ม ก็ควรเลือกเนื้อหาที่สอดแทรกศีลธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เหล่านี้ไว้ด้วย ก็จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางแนวความคิด และพฤติกรรมได้ตามที่สังคมปรารถนา ดังที่พนัส หันนาคินทร์ (๒๕๒๓ : คำนำ) กล่าวว่า “การสอนค่านิยมนั้น ถ้าจะให้ได้ผลเต็มที่ก็ควรที่จะสอดแทรกลงไป ในวิชาต่างๆ เท่าที่โอกาสและเนื้อหาของวิชาจะอำนวยให้”

การสอนและการปลูกฝังศีลธรรมที่สอดแทรกไว้ในหนังสือเรียน จึงเป็นวิธีการที่น่าสนใจ น่าศึกษา เพราะนักเรียนจะเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองเมื่ออ่านหนังสือเรียน ทั้งยังเป็นการเรียนรู้แบบไม่ตั้งใจ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังศีลธรรมต่อนักเรียนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะวิชาภาษาไทย ซึ่งจัดเป็นวิชาบังคับ สาระการเรียนรู้พื้นฐาน ที่นักเรียนทุกคนต้องเรียน ฉะนั้นถ้าได้มีการวิเคราะห์ หาคีธรรมด้านต่างๆ ที่มีสอดแทรกอยู่ในหนังสือเรียน ก็จะเป็นการชักนำและเชื่อมโยงศีลธรรม

เหล่านี้ให้นักเรียนเกิดแนวคิดในการนำคตินิยมไปสู่การปฏิบัติจริง เป็นการช่วยพ่อแม่ และ ผู้ปกครอง ลดภาระในการส่งเสริม ปลุกฝังคตินิยมที่พึงปรารถนาลงได้

นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นวัยที่อยู่ในช่วงของการเรียนรู้ แสวงหาแนวคิดและคตินิยมที่จะเลือกเป็นแบบในการประพฤติปฏิบัติ เขาจะสังเกต เรียนรู้ และเลียนแบบอย่างจากผู้ใหญ่ในสังคมแวดล้อม ดังนั้นถ้าหากเขาได้เห็นแบบอย่างที่ดี เขาจะปฏิบัติตามไปด้วย

การปลุกฝังคตินิยมที่พึงประสงค์ โดยสอดแทรกลงไปหนังสือเรียนเป็นวิธีการที่ดี ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์ว่า เนื้อหาในบทเทิดทูนของหนังสือเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย รายวิชาวรรณคดีวิจิตร มีคตินิยมใดสอดแทรกอยู่บ้าง และมากน้อยเพียงใด ดังที่ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๓๕ : ๔๗-๔๘) กล่าวถึงคุณค่าของวรรณคดีไทยว่า “วรรณคดีย่อมจะทำให้คนที่สามารถเล็งเห็นได้รับปรัชญาอันแท้จริง คือ ปรัชญาจากสติปัญญาของผู้อ่านเอง ผู้อ่านที่เข้าถึงวรรณคดีจะเกิดความนึกคิดหลายอย่างขึ้นมา จะเป็นโดยกวีอยากให้เกิดหรือไม่ก็ตาม” เพื่อว่า ผลสืบเนื่องจากการศึกษานี้จะช่วยให้นักเรียนได้แนวทางในการสอน เสริมสร้างและปลุกฝังคตินิยมแก่นักเรียนในวัยนี้ นักเรียนก็จะได้แนวทาง แนวคิด ในการปฏิบัติตนตามคตินิยมที่พึงปรารถนาของสังคม เพื่อประเทศชาติจะได้มีพลเมืองที่มีคุณภาพมาช่วยกันพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ “คตินิยม” มีอยู่ ๒ เล่ม ได้แก่

๑. คตินิยม ผู้แต่งคือ สวัสดิ์ พินิจจันทร์ (ม.ป.ป. : คำนำ) ได้ให้ความหมายของคตินิยมว่า หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากทางศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา คตินิยมสำหรับดำเนินชีวิตจึงได้มาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ การผลิตสร้างการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสิ่งทั้งหลายในการดำรงชีวิต และการดำเนินชีวิตเพื่อให้อยู่ดีกินดี หรือวัฒนธรรมทางวัตถุก็มีเค้าโครงตามคติในหลักพระพุทธศาสนา การขจัดขัดเกลาสິงที่เห็นว่าไม่ดีซึ่งมีอยู่ในสันดานของคนให้หมดไปจากจิตใจ การสร้างความเจริญงอกงามทางจิตใจ เพื่อให้มีความคิดเห็นความรู้สึกรู้สึกและความประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่ดีงามอันเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ ก็ยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเกือบทั้งหมด คตินิยมจากพระพุทธศาสนาจึงเป็นวิถีชีวิตของคนไทยเกือบทั่วประเทศ การศึกษาคตินิยมจากหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งการศึกษาครองชีวิตของคนไทย และเรียนรู้ทางปฏิบัติตนแบบคนไทย ทำให้คนไทยเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์

และสวัสดิ์ พินิจจันทร์ ได้แบ่งคตินธรรมเป็น ๑๐๗ ประการ ยกตัวอย่างเช่น

๑. ทำดีได้ดี ประกอบด้วยหลัก ๔ อย่าง คือ ทำถูกกาลเทศะ ทำพอเหมาะพอดี ทำติดต่อไม่จบจครวนเร ทำไม่เดือดร้อนตนเองและคนอื่น
๒. ความบริสุทธิ์ ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัว
๓. ไม่คบคนพาล
๔. การคบบัณฑิต
๕. การบูชาผู้ที่ควรบูชา
๖. การอยู่ในปฏิรูปเทศ คือที่สมควรหรือที่เหมาะสม
๗. ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้แล้วในปางก่อน
๘. การตั้งตนไว้ชอบ ได้แก่ ทำตนให้มีศีล ทำตนให้มีศรัทธา ทำตนให้มีจาคะ
๙. ความเป็นพหูสูต หมายถึง ผู้เรียนมาก ผู้สดับมาก ทำให้ฉลาด
๑๐. ศิลปะ คือการแสดงออกมาให้ปรากฏได้อย่างงดงาม

๒. คตินธรรมแห่งชาติ ผู้แต่งคือ เปลื้อง ณ นคร (๒๕๓๓) กล่าวถึงคตินธรรมแห่งชีวิตไว้หลายประการ เช่น

๑. ที่ตั้งแห่งความจริง
๒. จงรู้จักตัวเราเอง
๓. มนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงตัวเองได้
๔. ทางคั่งตัวมีไม่ขโมย ไม่ทำให้เสื่อมเสียเกียรติ ต้องมีการศึกษาดี
๕. “เป็น” อย่างไร คือ ได้ให้เป็น เป็นให้เป็น ดาบให้เป็น
๖. คนมีประโยชน์ต่อชาติ โดยการปฏิบัติมิใช่พูดแต่ปาก
๗. คนละมุม การมองของเด็กกับผู้ใหญ่
๘. การรู้จักหน้าที่
๙. นี่คือนิเวศน์ (ไม่ยอมแพ้ชีวิตง่ายๆ แม้จะพิการ)
๑๐. เรื่องของภาษา (ภาษาส่อสกุล)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

นิตยา มณีสรี (๒๕๖๒) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยวิจัยจากหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ เล่ม ๑ , ๒ ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน ๒ เล่ม ใช้สถิติการแจกแจงความถี่และใช้ค่าร้อยละในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ทั้ง ๒ เล่ม มีความถี่เท่ากับ ๗๕๒ ความถี่ ในจำนวนนี้มีปรากฏใน

หนังสือเรียนภาษาไทยเล่ม ๑ เท่ากับ ๓๐๕ ความดี และมีปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย เล่ม ๒ เท่ากับ ๔๔๓ ความดี คุณธรรมที่มี ความดีมากใน ๕ อันดับแรก คือ อันดับที่ ๑ มารยาทในการแสดง ความเคารพ การขอร้อง การแสดงความขอบคุณ การขอความช่วยเหลือ การปฏิเสธ การแสดงความ ไม่เห็นด้วย การขอแสดงความยินดี การแสดงความเสียใจ การเล่น การพักผ่อนหย่อนใจ คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๕๕ อันดับที่ ๒ หลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ความสามัคคี ความเสียสละ การให้อภัย ความเอื้อเฟื้อ การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ความเห็นอกเห็นใจ คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๕๖ อันดับที่ ๓ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่และเสียสละ คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑๗ อันดับที่ ๔ ความเป็นผู้มี วัฒนธรรมและปฏิบัติตาม ประเพณี คิดเป็นร้อยละ ๘.๑๑ อันดับที่ ๕ ความเมตตา กรุณา คิดเป็นร้อยละ ๗.๐๕ คุณธรรมที่มีความถี่น้อยใน ๕ อันดับสุดท้าย คือ ไม่อวดพรูความจริง การไม่ ขยงให้เกิดความแตกแยก และไม่พูดคำหยาบ การไม่ลองและเสพสิ่งเสพติดให้โทษ คิดเป็นร้อยละ ๐.๒๗ อันดับที่ ๒ ความไม่เห็น แก่ตัว ความมีน้ำใจเป็นธรรมไม่ลำเอียง ความมีระเบียบวินัยและ ตรงต่อเวลา คิดเป็นร้อยละ ๐.๔๐ อันดับที่ ๓ การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและ สัตว์ ความประณีตละเอียดถี่ถ้วน คิดเป็นร้อยละ ๐.๕๓ อันดับที่ ๔ ความเป็นผู้มีสติรู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้สึกผิดชอบ ชั่วดี คิดเป็นร้อยละ ๐.๖๖ อันดับที่ ๕ การรู้จักความพอดี คิดเป็นร้อยละ ๐.๘๐ คุณธรรมที่ไม่ปรากฏ ๓ คุณธรรม คือ การไม่โลภและไม่ขโมย การไม่ละเมิดของรักของผู้อื่น ความเกรงกลัว ต่อการกระทำชั่ว

พินเสน บัวระภา (๒๕๓๑) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในหนังสือ เรียนภาษาไทย หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ โดยหาความสอดคล้องของจริยธรรมที่ปรากฏกับคุณสมบัติที่ต้องการเน้น ๗ ประการ และ คุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน ๑๐ ประการ ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ผลการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยที่ใช้ในหลักสูตร ประถมศึกษาพุทธศักราช ๒๕๒๑ ทั้ง ๖ ระดับชั้น จำนวน ๑๒ เล่ม ปรากฏว่ามีจริยธรรมครบทั้ง ๒๑ ข้อ จริยธรรมที่ปรากฏเรียงตามลำดับมากไปหาน้อย คือ การมีมารยาทในการเคารพ ความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ และคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน จริยธรรมที่ปรากฏน้อยเรียงตามลำดับ คือ การไม่ละเมิดของรักของผู้อื่น การไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น และความซื่อสัตย์สุจริต ในการประกอบงาน จำนวนของจริยธรรมที่ปรากฏตามหลักไตรสิกขาตรงกับลักษณะของศีล มีค่า ร้อยละ ๖๘.๒๔ ตรงกับลักษณะของสมาธิ มีค่าร้อยละ ๑๓.๗๕ และตรงกับลักษณะของปัญญา มีค่า ร้อยละ ๑๗.๐๖ เมื่อพิจารณาความสอดคล้องของจริยธรรมที่ปรากฏกับคุณสมบัติที่ต้องการเน้น ๗ ประการ พบว่า หนังสือเรียนทุกระดับชั้นและจริยธรรมที่ปรากฏมีความสอดคล้องกับคุณสมบัติที่ ต้องการเน้น ๗ ประการทุกข้อ ส่วนความสอดคล้องของจริยธรรมที่ปรากฏกับคุณลักษณะของ

คนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน ๑๐ ประการ พบว่า คุณลักษณะที่สอดคล้องกันมาก คือ ความมีระเบียบวินัย ความขยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาชีพ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ ความคิดริเริ่ม วิจัยและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ความกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การรู้จักภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ การเสียสละ มีเมตตาอารี ความกตัญญูต่อเวที กล้าหาญและสามัคคี คุณลักษณะที่สอดคล้องกันน้อย คือ ความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม คุณลักษณะที่ไม่สอดคล้องกัน คือ ความมีพละทานมัชฌิมาทั้งร่างกายและจิตใจ และการรู้จักพึ่งตนเอง และมีอุดมคติ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์คตินิยมที่ปรากฏอยู่ในบันทึกคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ในด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นคตินิยมหลัก และคตินิยมรอง

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. เป็นแนวทางในการส่งเสริมและปลูกฝังแนวคิดและคตินิยมที่พึงประสงค์แก่เยาวชนโดยให้นักเรียนได้เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
๒. เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาคุณภาพของเยาวชน อันจะเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาคุณภาพของประชากร
๓. เป็นแนวทางในการศึกษาคตินิยมจากหนังสือประเภทอื่นๆต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

๑. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งจะวิเคราะห์คตินิยมด้านต่างๆ เฉพาะในบันทึกคดีของหนังสือเรียนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งบางเรื่องได้ตัดตอนมาเพียงบางตอน เรื่องที่วิเคราะห์ ได้แก่

- ๑.๑ อีเหนา ตอนศึกกะหมังกูหนิง
- ๑.๒ นิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐
- ๑.๓ หัวใจชายหนุ่ม
- ๑.๔ มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

- ๑.๕ ถิลิตตะเลงพ่าย
- ๑.๖ มัทนะพาธา (องค์ที่ ๑)
- ๑.๗ เสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนถวายฎีกา
- ๑.๘ สามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ
- ๑.๙ สามัคคีเภทคำฉันท์

๒. คติธรรมที่จะวิเคราะห์นี้ หมายถึงทั้งที่เป็นคติธรรมหลัก และคติธรรมรองของแต่ละเรื่อง อันเป็นคติธรรมที่พึงประสงค์ ที่บุคคลในสังคมเห็นว่ามีคุณค่าและพึงปฏิบัติตาม

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

๑. ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลต่างๆ เช่นบทความ เอกสารเผยแพร่ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. รวบรวมข้อมูลที่ได้ศึกษาทั้งหมด เพื่อใช้ในการวิเคราะห์
 - ๒.๑ ความหมายของคติธรรม และประเภทของคติธรรม
 - ๒.๒ คติธรรมหลักในบันเทิงคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔
 - ๒.๓ คติธรรมรองในบันเทิงคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔
๓. นำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาประมวลผลและสรุปผล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า

นิยามศัพท์เฉพาะ

คติธรรม หมายถึง แก่นคิด หลักธรรม หรือข้อที่ควรปฏิบัติที่ดีงามทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

บันเทิงคดี หมายถึง เรื่องที่แต่งโดยมุ่งหมายจะให้กระตือรือร้นผู้อ่าน เพื่อให้เกิดความสำเริงอารมณ์ คือความเพลิดเพลินและความรู้สึกร่วม มิได้มุ่งให้ความรู้ หรือเสนอความคิดเห็นโดยตรง แต่ก็แฝงสาระดังกล่าวไว้ด้วย

หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือเรียนภาษาไทยสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุดวรรณคดีวิจักขณ์ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ

บทที่ ๒

กติธรรม

ความหมายของกติธรรม

กติธรรม เป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้ง การที่จะกำหนดให้ตายตัวลงไปจึงทำได้ยาก การให้ความหมายจึงแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่โดยส่วนรวมแล้วจะกล่าวถึงแง่คิด หลักธรรม หรือข้อที่ควรปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา ใจ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๕: ๑๖๕) ให้ความหมายของกติธรรมว่า “กติธรรม คือ ธรรมที่เป็นแบบอย่าง”

สวสดี พินิจจันทร์ (ม.ป.ป. : คำนำ) ให้ความหมายของกติธรรมไว้ว่า

กติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากทางศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา กติธรรมสำหรับดำเนินชีวิตจึงได้มาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ การผลิตสร้างการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสิ่งทั้งหลายในการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิตเพื่อให้อยู่ดีกินดี หรือวัฒนธรรมทางวัตถุก็มีเค้าโครงตามคติในหลักพระพุทธศาสนา การขจัดขเกลาสิ่งที่เห็นว่าไม่ดีซึ่งมีอยู่ในสันดานของคนให้หมดไปจากจิตใจ การสร้างความเจริญงอกงามทางจิตใจ เพื่อให้มีความคิดเห็นความรู้สึกรู้สึกและความประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่ดีงามอันเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ ก็ยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเกือบทั้งหมด กติธรรมจากพระพุทธศาสนาจึงเป็นวิถีชีวิตของคนไทยเกือบทั่วประเทศ การศึกษากติธรรมจากหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งการศึกษาครรลงชีวิตของคนไทย และเรียนรู้ทางปฏิบัติตนแบบคนไทย ทำให้คนไทยเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์

กนก จันทร์ขจร (๒๕๒๗: ๒) ให้ความหมายของคำว่า “ธรรม” เพียงคำเดียวไว้ว่า คำว่า “ธรรม” เพียงคำเดียว มีความหมายมากมายหลายประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะคือ หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา, เพื่อความมีชีวิตอยู่อย่างผาสุก ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม, หรือทั้งโลก

จากที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า กติธรรมเป็นบรรทัดฐานทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่คนในสังคมควรคิดและปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ทำให้สังคมสงบสุขแต่การปฏิบัตินั้นต้องใช้สติปัญญาพิจารณาว่า อะไรดีหรือไม่ดี ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติเพื่อความถูกต้อง เหมาะสม และเกิดผลดีแก่สังคม

ประเภทของคคิธรรม

การจัดแบ่งประเภทของคคิธรรม ได้มีผู้จัดประเภทไว้หลายลักษณะ ดังนี้
 สวัสดิ์ พินิจจันทร์ (ม.ป.ป.) ได้แบ่งคคิธรรมเป็น ๑๐๗ ประการ พอสรุปได้ดังนี้

๑. ทำดีได้ดี ประกอบด้วยหลัก ๔ อย่าง คือ ทำถูกกาลเทศะ ทำพอเหมาะพอดี ทำติดต่อกันไม่ขาดตอนเร ทำไม่เดือดร้อนตนเองและคนอื่น

๒. ความบริสุทธิ์ ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัว

๓. ไม่คบคนพาล

๔. การคบบัณฑิต

๕. การบูชาผู้ที่ควรบูชา

๖. การอยู่ในปฏิรูปเทศ คือที่สมควรหรือที่เหมาะสม

๗. ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้แล้วในปางก่อน

๘. การตั้งตนไว้ชอบ ได้แก่ ทำตนให้มีศีล ทำตนให้มีศรัทธา ทำตนให้มีจาคะ

๙. ความเป็นพหูสูต หมายถึง ผู้เรียนมาก ผู้สวดมาก ทำให้ฉลาด

๑๐. ศิลปะ คือการแสดงออกมาให้ปรากฏได้อย่างงดงาม

๑๑. วินัยที่ศึกษาดีแล้ว วินัยมี ๒ อย่าง คือ วินัยของบรรพชิต และวินัยของคฤหัสถ์
 สำหรับวินัยของคฤหัสถ์ ได้แก่ การเว้นจากอกุศลธรรม ๑๐ ประการ คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์
 ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ โลภอยากได้ของเขา พยาบาท
 ปองร้ายเขา

๑๒. วาจาเป็นสุภาษิต เป็นคำที่กล่าวดี ซึ่งได้แก่ กล่าวถูกกาลเทศะ กล่าวจริง กล่าว
 อ่อนหวาน กล่าวมีประโยชน์ กล่าวด้วยจิตมีเมตตา

๑๓. การบำรุงมารดาบิดา สถาน ๕ คือ เลี้ยงดูท่านให้ได้ความสุข ช่วยกิจการงานของท่าน
 ท่าน ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน ทำตนให้เป็นผู้สมควรรับมรดก เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญ
 อุทิศให้ท่าน

๑๔. การสงเคราะห์บุตร ด้วยวิธี ๕ อย่าง คือ ห้ามบุตรทำชั่ว ให้บุตรทำความดี ให้บุตร
 ได้ศึกษาหาความรู้ หาสามีหรือภรรยาที่สมควรให้ มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาที่เหมาะสม

๑๕. การสงเคราะห์ภรรยาด้วยวิธี ๕ อย่าง คือ ขกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา ไม่ดูหมิ่น ไม่
 นอกใจ มอบความเป็นใหญ่ในบ้านเรือนให้ ให้เครื่องแต่งตัว

๑๖. การงานไม่อาภูล ได้แก่ งานที่ทำเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่คั่งค้าง ไม่ทอดทิ้ง รีบเร่ง
 ติดต่อกันไปด้วยความเพียรและความรอบคอบ

๑๗. การให้ มี ๓ ชนิด คือ อนุเคราะห์ สงเคราะห์ บูชาคุณ

๑๘. การประพฤติธรรม ในที่นี้ประสงค์เอากุศลกรรมบถ แยกเป็น กายสุจริต ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม วาจาสุจริต ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภอยากได้ของของเขา ไม่พยายามทำร้ายเขา เห็นชอบตามคลองธรรม

๑๙. การสงเคราะห์ญาติ จำแนกเป็น ๒ อย่าง คือ สงเคราะห์ด้วยอามิส (ได้แก่ ให้ข้าว เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค และให้ทุนไปตั้งตัว หรือช่วยทำธุระการงานของญาติให้สำเร็จลุ่วงตามปรารถนา) สงเคราะห์ด้วยธรรม (ได้แก่ ชักชวนให้เว้นชั่ว ให้ทำแต่ความดี)

๒๐. กรรมที่ไม่มีโทษ มี ๔ อย่าง คือ การรักษาอุโบสถศีล การชวนช่วยช่วยเหลือในการกุศลของผู้อื่น การปลูกไม้ดอกไม้ผลในอาราม การทำสะพาน สร้างถนน สร้างศาลาพักร้อนตามถนนหนทาง

๒๑. การงดเว้นจากบาป มี ๔ อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ

๒๒. สรรวมจากการค้ำน้ำเมา

๒๓. ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย

๒๔. ความเคารพ ได้แก่ ความนับถือ ความมีใจหนักแน่นจดจ่อ ความเชื่อถือ ยึดมั่น

๒๕. ความอ่อนน้อมถ่อมตน

๒๖. สันโดษ แปลว่า ยินดีของของตน มี ๓ อย่าง คือ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามกำลัง ยินดีตามสมควร

๒๗. ความเป็นคนกตัญญู

๒๘. การฟังธรรมตามกาล

๒๙. ความอดทนมี ๓ ประเภท คือ ทนตรากตรำ ทนลำบาก ทนเจ็บใจ

๓๐. ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย

๓๑. การเห็นสมณะ หรือผู้สงบ หมายถึงบรรพชิต คือนักบวช ทำให้เห็นตัวอย่างที่ดี

๓๒. การสนทนาธรรมตามกาล

๓๓. ตบะ แปลว่า ความเพียร เครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน

๓๔. พรหมจรรย์ แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ มี ๑๐ อย่าง คือ ทานการให้ การชวนช่วยช่วยเหลือผู้อื่น ศีล ๕ พรหมวิหาร (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) การงดเว้นจากเมถุน ยินดีเฉพาะผู้ครองของตน ละชั่ว ทำแต่ความดีศีล ๘ ทางอันประเสริฐ (คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ เลี้ยงชีพชอบ เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ ศาสนาเว้นความชั่วทำความดี)

๓๕. การเห็นอริยสัจ มี ๔ อย่าง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

๓๖. การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หมายถึง การบรรลุ หรือละคัมภีร์ได้เด็ดขาด ทำให้อยู่เป็นสุข

๓๗. ผู้ที่โลกธรรมถูกต้องแล้วมีจิตไม่หวั่นไหว โลกธรรมคือเรื่องของโลก

๓๘. จิตไร้ความโสภ

๓๙. จิตปราศจากกิเลสเพียงดังฐลี้

๔๐. จิตเกษม ได้แก่ จิตที่ปราศจากกิเลส

๔๑. อู่ครอง ๔ ประเภท คือ ผัวผีเมียผี ผัวผีเมียเทวดา ผัวเทวดาเมียผี ผัวเทวดาเมียเทวดา

๔๒. น้ำ ๔ ประเภท คือ น้ำตื้นเงาลึก น้ำลึกเงาตื้น น้ำตื้นเงาตื้น น้ำลึกเงาลึก

๔๓. วลาหก ๔ ประเภท คือ ฟาร้องฝนไม่ตก ฝนตกฟ้าไม่ร้อง ฟ้าไม่ร้องฝนไม่ตก ฟาร้องฝนตก

๔๔. ด้นไม้ ๔ ประเภท คือ ไม้กระพี้มีไม้กระพี้เป็นบริวาร ไม้กระพี้มีไม้แก่นเป็นบริวาร ไม้แก่นมีไม้กระพี้เป็นบริวาร ไม้แก่นมีไม้แก่นเป็นบริวาร

๔๕. อสรพิษ ๔ ประเภท คือ มีพิษเล่นพิษไม่ร้าย มีพิษร้ายพิษไม่เล่น มีพิษเล่นและพิษร้าย มีพิษไม่เล่นและพิษไม่ร้าย

๔๖. หนู ๔ ประเภท คือ ขูดรูแต่ไม่อยู่ อยู่แต่ไม่ขูดรู ไม่ขูดรูและไม่อยู่ขูดรูด้วยอยู่ด้วย

๔๗. บุคคล ๔ ประเภท คือ มีคมามืดไป มีคมาสว่างไป สว่างมามืดไป สว่างมาสว่างไป

๔๘. หม้อ ๔ ประเภท คือ หม้อเปล่าปิด หม้อเต็มเปิด หม้อเปล่าเปิด หม้อเต็มปิด

๔๙. ธรรมชาติ ๔ อย่าง คือ ความรักเกิดเพราะความรัก โทสะเกิดเพราะความรัก ความรักเกิดเพราะโทสะ โทสะเกิดเพราะโทสะ

๕๐. ดอกไม้ ๔ ประเภท คือ สีส้มงามกลิ่นเหม็น สีส้มงามกลิ่นหอม สีส้มกลิ่นหอม สีส้มกลิ่นเหม็น

๕๑. บุคคล ๔ ประเภท คือ ชอบดีแต่ไม่ชอบชม ชอบชมแต่ไม่ชอบดี ไม่ดีและไม่ชม ไครควรดีก็ดี ไครควรชมก็ชม

๕๒. มะม่วง ๔ ประเภท คือ มะม่วงดิบผิวสุก มะม่วงสุกผิวดิบ มะม่วงดิบผิวดิบ มะม่วงสุกผิวสุก

๕๓. ผู้ให้ยอมผูกไมตรีไว้ได้

๕๔. ผู้ประพฤติธรรมยอมอยู่เป็นสุข

๕๕. ความอดทนนำมาซึ่งประโยชน์สุข

๕๖. ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ

๕๗. พึงประกอบธุระให้เหมาะแก่กาลเทียว

๕๘. คนได้เกียรติเพราะความสัจ

๕๙. เปล่งวาจางามยังประโยชน์ให้สำเร็จ

๖๐. สัตบุรุษไม่มีในชุมชนใด ชุมชนนั้นไม่ชื่อว่าสกา

๖๑. จงเตือนตนด้วยตน
๖๒. พระราชาเป็นเครื่องปรากฏของแว่นแคว้น
๖๓. คนไม่มีที่พึ่งอยู่เป็นทุกข์
๖๔. สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นล้วนมีความดับเป็นธรรมดา
๖๕. ความสามัคคีของหมู่ทำให้เกิดสุข
๖๖. คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร
๖๗. พึงชนะความชั่วร้ายด้วยความดี
๖๘. คนสะอาดไม่ยินดีในบาป
๖๙. นำความโกรธได้ อยู่เป็นสุข
๗๐. แสงสว่างเสมอปัญญาไม่มี
๗๑. ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย
๗๒. รูปของสัตว์ข่อยยับได้ แต่ชื่อสกุลไม่ข่อยยับ
๗๓. ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว นำสุขมาให้
๗๔. ความกตัญญูทุกเวลา เป็นเครื่องหมายแห่งความดี
๗๕. จิตใจที่ฝึกแล้วนำสุขมาให้
๗๖. ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง
๗๗. ผู้มีสติยอมถึงความสุข
๗๘. ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในความไม่ประมาท
๗๙. ความสั่งสมขึ้นซึ่งบุญ นำสุขมาให้
๘๐. ธรรมที่ประพฤติดีแล้ว นำสุขมาให้
๘๑. แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี
๘๒. พึงรักษาความดีของตนไว้ ดังเกลือกรักษาความเต็ม
๘๓. สัตบุรุษยอมขจรไปทั่วทุกทิศ
๘๔. ศีลเป็นเยี่ยมในโลก
๘๕. คนพูดไม่จริงยอมเข้าถึงนรก
๘๖. กรรมย่อมจำแนกสัตว์ (คือให้ทราบและประณีต)
๘๗. เมตตาเป็นเครื่องจรรโลงโลก
๘๘. สมาคมกับคนพาล นำทุกข์มาให้
๘๙. บัณฑิตยอมไม่แสดงอาการขึ้นลง
๙๐. ควรกล่าวแต่วาจาที่น่าพอใจ
๙๑. บัณฑิตยอมรักษาอินทรีย์
๙๒. คนฉลาดยอมละบาป

๕๓. สมณะในศาสนานี้ ไม่เป็นข้าศึกในโลก

๕๔. ผู้บูชา ย่อมได้รับบูชา

๕๕. ผู้ให้ ย่อมได้รับให้ตอบ

๕๖. บรรดาทางทั้งหลาย ทางมีองค์ ๘ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ

๕๗. ผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ย่อมผ่านพ้นศัตรูทั้งปวง

๕๘. บัณฑิตพึงทำตนให้ผ่องแผ้วจากเครื่องหมองจิต

๕๙. ความหมองจืดจากกิเลสทั้งปวง เป็นความดับจากทุกข์ทั้งหลาย

๑๐๐. ได้ยศแล้วไม่ควรมา

๑๐๑. ผู้มีปิตินิธรรมย่อมเป็นสุข

๑๐๒. ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม

๑๐๓. สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

๑๐๔. ความริษยาเป็นเหตุทำให้โลกฉิบหาย

๑๐๕. คนมักทำบาปเพราะความหลง

๑๐๖. เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุกติเป็นอันหวังได้

๑๐๗. คนชั่วย่อมเผาผลาญในภายหลัง

นายดำรา ณ เมืองใต้ (๒๕๓๓) กล่าวถึงศีลธรรมซึ่งเป็นศีลธรรมแห่งชีวิตไว้หลายประเภท ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. ที่ตั้งแห่งความจริง

๒. จงรู้จักตัวเราเอง

๓. มนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงตัวเองได้

๔. ทางตั้งตัวมิ ไม่ขโมย ไม่ทำให้เสื่อมเสียเกียรติ ต้องมีการศึกษาดี

๕. “เป็น” อย่างไร คือ ได้ให้เป็น เป็นให้เป็น ดายให้เป็น

๖. คนมีประโยชน์ต่อชาติ โดยการปฏิบัติมิใช่พูดแต่ปาก

๗. คนละมุม (การมองของเด็กกับผู้ใหญ่)

๘. การรู้จักหน้าที่

๙. นี่คือนิเวศน์ (ไม่ยอมแพ้ชีวิตง่ายๆ แม้จะพิการ)

๑๐. เรื่องของภาษา (ภาษาสื่อสาร)

๑๑. ตระกูลโอเปิด (การร่วมกำลังกันทำงาน)

๑๒. สองคำที่สำคัญมาก คือ คำว่า “ครับ” หมายถึงสัญญา คำว่า “ไม่” หมายถึงการตัดไม้ตรี

๑๓. รองเท้าคนอื่น หมายถึงเอกลักษณ์เฉพาะตน

๑๔. กำลังใจของท่านเป็นสิ่งมีค่า

๑๕. เลือคร้อนมีทั้งส่วนดีและชั่ว

๑๖. มงคล คือ สิ่งที่น่ามาซึ่งความสุข ความเจริญ ในทางพุทธศาสนากำหนดไว้ ๓๘ อย่าง เช่น การคบบัณฑิต การปฏิบัติงานเสร็จไม่ค้างค้ำ ไม่จองหอง ความเคารพ การให้ ความไม่ประมาท ฯลฯ

๑๗. ของขวัญปีใหม่ คือ สุภาษิตที่นักปราชญ์กล่าวไว้ว่า “ต้องกล่าววาจาตามจริง และประพฤติให้สมกับวาจาที่ได้ลั่นไว้”

๑๘. งานเป็นเล่น หมายถึง งานอดิเรก

๑๙. อุดมคติ หมายถึงทางสูง หรือความคิดที่สูง

๒๐. ท่านมีตาเกือตา กล่าวถึงตาปัญญา หมายถึงหมั่นหาความรู้ในธรรมะต่างๆ ก็จะเกิดปัญญาและให้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต

๒๑. ชนงเลศ ที่สำคัญคือชนะใจตนเอง

๒๒. โดยลำแข้งของตนเอง

๒๓. วันหนึ่งท่านรับประทานอาหารอะไรบ้าง อาหารหมายถึงสิ่งนำมาซึ่งกำลังทางธรรม มี ๔ อย่าง คือ กวฬิงการาหารคืออาหารบำรุงร่างกาย ผัสสาหารคืออาหารที่ได้จากการสัมผัสหูดาลิน มโนสัญเจตนาหารคือการคิดตรองฝึกใจรู้จักแก้ปัญหาต่างๆ วิญญาหารคือความรู้พิเศษ ทั้งในทางธรรมและทางโลก

๒๔. เข้าใจเพียงใด เข้าใจคือเห็นจริงและปฏิบัติจริง หรือเพียงแค่ “รู้”

๒๕. หลักธรรมชาติ คือถ้าให้เขาาก็ให้เราตอบ

๒๖. คำพูดเข้าที่ของรัฐบาลอังกฤษ ว่า “หัวหน้าที่ดีจะต้องรู้จักใช้คน”

๒๗. คติสมเด็จพระเจ้าพระยา “คำพระ คำพระมหากษัตริย์ คำบิดามารดา ใครลบถ้าง เป็นอกคัญญู”

๒๘. ขยันและเอาใจใส่

๒๙. พวกเราเก่งขึ้นแล้ว คือการกล้า คือ กล้าทำ กล้าพูด

๓๐. หลักธรรมของสมเด็จพระปิยมหาราช ว่า “ผูกมิตรกับคนทั่วไป แม้ผู้ที่ทรงเห็นว่าเป็นศัตรู ก็ไม่ทรงเป็นศัตรูตอบ”

๓๑. ความงามคืออะไร ความงามอันยั่งยืน คือ ชายจะงามเพราะมีวิชา นักบวชจะงามเพราะมีศีล หญิงจะงามเพราะบริสุทธิ์

๓๒. หลัก ๗ ประการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ คือ จงใช้พลังในตัวให้เต็มที่ อดทนมุ่งไป ข้างหน้า ตกลงใจให้แน่วแน่ คิดถึงประโยชน์คนอื่นให้มาก อย่างลัวที่จะขอความช่วยเหลือผู้อื่น อย่าออกแวก จงทำงานประหนึ่งว่าวันนี้เป็นวันสุดท้ายของท่าน

๓๓. ปิ่นเขา คือภูเขาแห่งชีวิต ต้องมั่นคง บากบั่น พยายาม มีวิชา วางแผน ชี้อตรง

๓๔. ไบโพรไบโอติกส์ คือต้องมีหลักอันแน่นอน และรู้จักทำบุญ

๓๕. ความสิ้นเปลืองนี้เกิดจากความอยาก

๓๖. นิสัยใจคอสำคัญกว่าความรู้

๓๗. โอมพิจารณา มหาพิจารณา

๓๘. การมีสัมมาคารวะ

๓๙. เจียม

๔๐. หลัก ๓ ประการของคุณครู คือ ตรงต่อเวลา สม่ำเสมอ เป็นอยู่อย่างง่าย ๆ

๔๑. ตามใจตน

๔๒. ใจร้อน --- ร้อนใจ

๔๓. ลองอีกที (ความมานะ พากเพียร อดทน)

๔๔. ความสุขอยู่ที่ไหน (อยู่ที่ใจ)

๔๕. ความเอาจริงกับงาน

๔๖. ศรัทธากับความคิดทางดี

๔๗. กระดาษยัดได้ – ผ้าไม่หด เป็นคติที่มาจากคนตั้งใจ เปิดหู เปิดตา เปิดใจ พิจารณาสัง
รอบๆตัวของเรา ก็จะมีความสุข และทำอะไรบ้างเกิดผล

๔๘. ปรัชญาของอินเดียนแดง มีว่า ความละเอียดอ่อนป็นน้เป็นหนามสามแฉกอยู่ในหัวใจ
เมื่อทำดีหนามจะยุคนึ่ง เมื่อทำชั่วก็จะหมุนทำให้เจ็บปวด

๔๙. นักเรียนเฮี้ยว เป็นอุทาหรณ์ว่าคนเราทำอะไรผิดพลาดได้ และที่น่าสรรเสริญก็คือ
“การรู้จักกลับตัวเป็นคนดี”

๕๐. โชคและช่องทางมีสำหรับทุกคน ต้องมีกำลังใจและความพยายามพอที่จะฉวยเอาโชค
และช่องทางที่แลเห็นนั้น

๕๑. อุดมคติของคนแะคนหนึ่งมีว่า “ดูให้รู้ว่าตนเองทำอะไรได้ ชอบทำอะไร แล้วตั้งใจ
ทำสิ่งที่เราทำได้นั้นให้ดีที่สุด”

๕๒. สอบสี่ทาง หมายถึง การสอบ ๔ ประการ ก่อนที่เราจะคิด จะพูด จะทำ สอบสี่ทาง คือ
เป็นความจริงหรือไม่ เป็นความเที่ยงธรรมแก่ทุกฝ่ายหรือไม่ จะก่อให้เกิด ไม้ตรีจิตและมิตรภาพอันดี
ยิ่งขึ้นหรือไม่ จะเป็นผลดีแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องหรือไม่

๕๓. อย่าให้ท้องเป็นเจ้านายท่าน ความโลภ ความอยาก ตลอดจนความริษยาและความชั่ว
อีกหลายอย่างมีต้นเหตุมาจากท้องของเราเอง

๕๔. หัวคิดดีหรืออะไร หัวคิดดีต้องประกอบกับความมุนานะและความตั้งใจจริง เพราะถ้า
ประกอบกับความขี้เกียจก็จะทำให้พบกับความจน

๕๕. เพิ่มประจุให้มากขึ้น หมายถึง สามารถทำงานมาก ทำงานเร็ว และทำงานนานได้ ถ้ามี
ความตั้งใจจริง

๕๖. ขึ้นชมในวันเด็ก ในวันเด็กจะมีเด็กกระป๋องเปร่า ทะมัดทะแมง ยัมแย้มแจ่มใส สุภาพน่าชม เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าเด็กไทยยังไม่ถึงลักษณะอันดั่งามของชาติ ซึ่งเราหวังได้ว่าเด็กของเราเดี๋ยวนี้จะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตที่ดีได้

๕๗. จงหักเป็นเพื่อนตัวเอง เพื่อที่จะไม่เหงา เก้อ หวาดกลัว หรือว่าเว่ แสดงถึงความมั่นใจ เชื่อมั่นในตนเอง

๕๘. เพียงอีกใจเดียว เวลาเพียงอีกใจเดียวสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตคนได้มากมาย คนหนึ่งอาจเป็นมหาเศรษฐี คนหนึ่งอาจเป็นยาจก หรือบางคนอาจฆ่าตัวตายด้วยเวลาเพียงอีกใจเดียว คนเราหลายๆคนก็อาจพลาดโอกาสอันดั่งามด้วยเวลาเพียงอีกใจเดียว เขาจึงสอนคนไว้ว่าอย่ารีรออะไรที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ตัวก็อย่ารอช้าให้รับทำ

๕๙. พุทธวจนะ บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับเช่นนั้น คนทำกรรมดีไว้ย่อมได้ผลดี คนทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว

๖๐. นักจักรยานทน เช่น หมูมอญเคยขี่หัววันสี่คืนและเปลี่ยนผ้า ทำอะไรหลายๆอย่างบน จักรยาน จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่ทำไต่ยากและน่าพิศวง แต่เมื่อเทียบกับผู้ชนะการแข่งขันซึ่งได้รับรางวัลครั้งละหลายล้านบาทแล้วก็เทียบกันไม่ได้เลย ทั้งๆที่เป็นเรื่องที่ยากพอๆกัน เพราะว่า การกระทำที่จะบังเกิดผลยิ่งใหญ่แก่ผู้กระทำนั้น ต้องเป็นการกระทำที่อยู่ในความต้องการของคนส่วนใหญ่ และเกิดประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ จึงจะนำผลมาสู่ผู้กระทำ

๖๑. ข้อเปรียบเทียบของพระขามิสิทธ์ กล่าวว่า ของที่มากเกินไปก็ไม่ดี เช่น น้ำมากตลิ่งก็พัง ฝนตกมากข้าวกล้าก็ตาย เป็นต้น

๖๒. คำแก้ของพระนาคเสน กล่าวว่า ทานที่ให้เกินยั้งนั้น บัณฑิตและปราชญ์ทั้งหลายก็สรรเสริญชมเชย

๖๓. หลักการของเฮลธา แมกซ์เวลล์ เธอบอกว่า การที่จะก้าวพ้นจากความยากจนและต่ำต้อย ก็เพราะจดจำและยึดถือคำสั่งครั้งสุดท้ายของบิดา ๔ ข้อ คือ อย่าเกรงกลัวเขื่อนเพราะคนเราจะกลัวคนอื่นยิ่งกว่าสิ่งใดในโลก อย่าสะสมสิ่งไว้ชีวิตเพราะมันจะผูกมัดเจ้า จงคิดแต่น้อยๆกับเรื่องใหญ่ๆ แต่จงคิดให้มากกับเรื่องเล็กๆ จงหัวเราะใส่ตัวเองก่อนแล้วจะไม่มีภัย

๖๔. ถ้า.....เสีย คนเรามักจะคิดอะไรเมื่อสายเสียแล้ว และมักจะคิดว่าถ้ารู้แบบนี้จะไม่ทำ คือความประมาทนั่นเอง เพราะฉะนั้นจงระวัง อย่าให้คำว่า “ถ้า.....เสีย” เกิดขึ้น

๖๕. อย่างนี้ไปเอง เช่น นึกว่าทำไม่ได้ ยากเกินกำลัง นึกว่าตัวเองต่ำต้อย ก็เลยงอมืองอเท้า งานต่างๆก็ไม่สำเร็จ

๖๖. ตั้งคั่นจากร้อยกลายเป็นแสน หมายถึงการตั้งใจทำจริง

๖๗. ความเด่นอยู่ทำงาน ผลงานเท่านั้นจะทำให้คนเด่น

๖๘. ภายหลังกรรมบถเวหา เป็นเรื่องยากลำบาก แต่คนที่ทำสำเร็จ ขึ้นอยู่กับความกระตือรือร้น ความพยายามในการทำมาหากิน มิฉะนั้นจะอดตาย

๖๙. ความเชื่อ คนเราควรเชื่อในความจริง ก็คือต้องมีปัญญา

๗๐. กฎแห่งความสำเร็จ คือความตั้งใจ ตั้งหน้าตั้งตาทำงาน สร้างตัวเอง ความเจริญส่วนรวมก็จะเกิดขึ้นด้วย

๗๑. อบรมใจ มี ๓ ขั้น คือ สังเกตพิจารณา จดจำ เปรียบเทียบ

๗๒. ผลของความมั่งคั่ง ทำให้เป็นมหาเศรษฐี

๗๓. อารมณ์ขันของคนอังกฤษ คือมีจิตใจเยือกเย็น ไม่ใจร้อน ใช้อารมณ์ขันดับเหตุการณ์ต่างๆ สามารถจะชนะใจคนและสถานการณ์รุนแรงต่างๆ ได้

๗๔. เจ็บทำให้จำแม่น ก็คือต้องมีความอดทน มานะ พยายาม

๗๕. จำไว้บ้างก็ดี จำในที่นี้คือ ข้อธรรมที่ใช้เตือนสติ

๗๖. ผู้รักษามรดก ยิ่งทำให้มรดกเพิ่มพูน เพราะเขาไม่ใช้ไปในทางสำราญ กลุ่มหลงอบายมุขสรุปแล้วต้องไม่ลุ่มหลง

๗๗. เจมส์ ดีน ของญี่ปุ่น ถือคติว่า เกิดเป็นคนต้องทำงาน การทำงานไม่อยู่เฉยๆเป็นกฎของมนุษย์ ทำให้เขาร่ำรวย

๗๘. มองอีกแง่หนึ่ง สอนให้คนคิดให้ถี่ถ้วนรอบคอบ

๗๙. ราชรถมาเกย คือจะรอวาสนาไม่ได้แล้วในปัจจุบัน ต้องใช้ความมานะพยายาม

๘๐. ต่างคนต่างเห็น คือ ความชั่ว ความดี สิ่งที่จะพิสูจน์ได้คือความจริง

๘๑. ตำแหน่งกับความหรุหระ การมีตำแหน่งไม่จำเป็นจะต้องมีความหรุหระ คือสอนให้คนมีความประหยัด

๘๒. คำคน สอนไม่ให้เชื่อคนง่าย ให้ไตร่ตรอง

๘๓. ในห้องน้ำของท่าน สอนให้เอาใจใส่ตัวเอง แม้แต่เรื่องเล็กน้อยๆในห้องน้ำก็เป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างชีวิตของท่าน

๘๔. ดวงประทีป หมายถึง สติที่คอยเตือนตนเอง เหมือนดวงประทีปที่ส่องทางให้สว่าง

๘๕. ผิดจึงหะ การกระทำสิ่งใดก็ตามแม้จะก่อประโยชน์ แต่ถ้ากระทำผิดจึงหะก็ก่อให้เกิดโทษแก่ผู้กระทำผิด

๘๖. คำเอนชอ หมายถึง การให้กำลังใจซึ่งคนเราควรมีให้แก่กัน

๘๗. ทำตามระเบียบ หรือข้อตกลง กฎ กติกา ถ้าปฏิบัติตามย่อมเกิดผลดี แต่ถ้าคนเราไม่ปฏิบัติตามจะก่อให้เกิดความยุ่งยาก

๘๘. ความสุภาพ สามารถชนะใจคนได้

๘๙. เพียงแต่เราอยากได้สิ่งที่อยากได้สักครั้งเดียว ก็จะเพิ่มความยุ่งยากให้แก่เราอีกสองเท่า หมายถึงความอยากในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

๙๐. ชัมมะ ได้จากเมืองนิคโก ที่ประตูลีหาว มีลิงอยู่สามตัว มีชื่อว่า ไม่ฟังเรื่องชั่ว ตัวหนึ่งไม่พูดสิ่งชั่ว ตัวหนึ่ง และไม่ดูสิ่งชั่ว ตัวหนึ่ง ในชีวิตคนเราถ้าจะได้จากสามสิ่งนี้ชีวิตก็จะสงบสุข

๕๑. เจ็ดปีพระปัญญา เป็นปริศนาให้คิดถึงการกระทำตามกันไปโดยไร้เหตุผล ไม่ใช่หวัคคิ
ของตัวเอง และไม่กล้าทำอะไรเพราะกลัวผิด

๕๒. ผู้หญิงเป็นช่างทำหลัง คำว่าทำหลังหมายถึงหลัก และเป็นส่วนสำคัญของตัวช่าง ใน
เรื่องครอบครัวผู้หญิงจึงควรรู้หน้าที่ “ช่างทำหลัง” ให้ถูกต้อง

๕๓. ไม่ยอมท้อถอย คนเรากล้าไม่ยอมท้อถอย ไม่ยอมแพ้ก็จะชนะเข้าวันหนึ่ง

๕๔. คาถาประจำพระองค์ ของเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีว่า “สิ่งที่ทำแล้ว จะทำ
คืนไม่ได้ จงพิจารณาสิ่งที่จะทำนั้นก่อน”

๕๕. ผลของงานส่วนรวม คนเรากล้ามุ่งทำงานเพื่อส่วนรวมโดยไม่สนใจว่าใครจะรู้เห็น
หรือไม่ บ้านเมืองก็จะเจริญ

๕๖. ความลุ่มจมของมหาอาณาจักรโรมัน มาจากประชาชนโรมันพวกหนึ่งพากันแสวงหา
ความสุขสำราญ ความอบุติธรรม ความเบียดเบียน มิซามินานอาณาจักรก็ลุ่มจม

๕๗. ความยึดถือเปลี่ยนยาก คนเราเมื่อยึดมั่นอะไรแล้ว ก็มักจะเปลี่ยนความคิดได้ยาก แต่
คนฉลาดย่อมที่จะเปลี่ยนความคิดได้ง่าย

๕๘. การเปรียบเทียบในทางเจริญ ต้องยกเหตุผลประกอบ เช่น เห็นเขารวยกว่า เราต้องดู
ว่ารวยเพราะอะไร ถ้ารวยเพราะมานะบากบั่นเก็บหอมรอมริบก็ควรเอาอย่าง

๕๙. ความเจริญกับความสบาย ความเจริญจากการพัฒนา คือคนเราต้องดิ้นรนทำงานเพื่อ
พัฒนาตนเอง พัฒนาชาติ มันจึงหาใช่ความสบายไม่

๑๐๐. คำของคนใหญ่ “คือผู้ที่จะเป็นใหญ่เป็นโต พาชาติพ้นทุกข์จะต้องเป็นคนที่เหนือ
คน” ซึ่งเป็นคำกล่าวของประธานาธิบดี เดอ โกล ฝรั่งเศสผู้ซึ่งมีน้ำใจดังเหล็กเพชร

๑๐๑. เอกัตตภาพ หมายถึงความเป็นตัวของตัวเอง ถ้าเรามีแล้วจะมีอำนาจเหนือคนอื่น

๑๐๒. อย่าเห็นแก่กิน การเห็นแก่กินนั้นคือความเลื่อม เป็นศัตรูของความเจริญ

๑๐๓. ปณิธานวันปีใหม่ ของอธิบดีกรมศาสนา เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๐๕ มี

๓ ประการ คือ ละความชั่วทำความดี ทำใจให้ผ่องใส ยังกุศลให้เกิดขึ้น

๑๐๔. เราคนเดียวหรือเรากี่คน คนเรามักมองตัวเองผิด คิดว่าตัวเองพิเศษ หรือคำเดียวก็มี
ส่วนคนที่มองเราก็มักจะมองกันไปคนละแง่ ๓ คนมองก็มองกันไป ๓ อย่าง เราจึงต้องมีตัวที่แท้จริง
ของเราแน่นอน และถ้าใครมอง เห็นตัวเราที่แท้จริง แสดงว่าเขามีสติปัญญา

๑๐๕. รสของชีวิต มีอยู่หลายรส ถ้าเราเข้าใจชีวิตจะทำให้ชีวิตแจ่มใสขึ้น

๑๐๖. อยู่ที่ใคร นักเขียนชาวอังกฤษกล่าวว่า บุคคลที่ไฝหาคำยกย่องสรรเสริญจากคนอื่น
นั้น เท่ากับเอาความสุขของคนไปไว้ในความครอบครองของคนอื่นนั่นเอง”

๑๐๗. การเรียนคือการเข้าใจให้ถูก ในการเล่าเรียนของเรานั้นสิ่งสำคัญยิ่ง คือการที่เข้าใจให้

ถูก

๑๐๘. หลักของเนสเล่ คือ รู้ใจและเอาใจลูกค้า ถ้าเราเป็นคนที่เอาใจคนอื่นแล้วเราจะเป็นคนที่มีความสะดวกสบาย ก้าวหน้าในการทำงาน

๑๐๙. คนทำงานจะต้องยึดหลัก คือ ซื่อตรงต่องาน ขยันขันแข็ง สร้างงาน ห้ามพูดเท็จ

๑๑๐. คำหักของอิศริญาณ คือ อย่าเมาลาภยศ อย่าเป็นคนหลอกลวง อย่าใฝ่สูงให้เกินศักดิ์ อย่าถอดคมออกจากฝัก ผู้ใหญ่ทักควรเชื่อ เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด อย่าพูดขัดใจเขา ถ้าเขาตื้เราต้องหย่อน นักเลงเก่าเขาไม่ระรานนักเลงคัยกัน

๑๑๑. รู้จักคนด้วยการกระทำของเขา

๑๑๒. ความคิดเมื่อปลายปี ให้รู้จักคิด ยึดพระธรรมคำสอนจะทำให้ชีวิตราบรื่น

๑๑๓. ถือกันคนละอย่าง ถ้าจะคบกันต้องศึกษาซึ่งกันและกันให้ดี

๑๑๔. เรื่องของความคิดและความรู้สึก ย่อมเปลี่ยนแปลงกันได้

๑๑๕. เราคงเห็นแปลก บ้านหนึ่งเมืองหนึ่งก็มีประเพณีอันเหมาะสมกับบ้านเมืองของคน ถ้าเรานำมาใช้ก็จะทำให้เกิดความวุ่นวาย

๑๑๖. ก่อนจะชกกัน ในสมัยก่อนต้องทำพิธี การทำพิธีบางครั้งก็ทำให้คนเห็นภัย คือ ความเจ็บ ก็เลิกที่จะทำการชกหรือต่อยตีกัน ซึ่งผิดกับเดี๋ยวนี้ตีกันก่อนพูดกันทีหลัง

๑๑๗. ควรใช้วิชาความรู้ให้ถูก วิชาความรู้ที่เล่าเรียนมาถ้าใช้ไม่ถูกทางก็ก่อให้เกิดโทษได้

๑๑๘. นิทานไดโนเสาร์ ยกเรื่องขายกะด่าปลุกกล้วยปลุกงาให้หลานเฝ้า ถ้าฟังเปล่าๆก็คล้าย นิทานไดโนเสาร์ แต่ที่จริงมีคิดว่า คนเราจะให้ช่วยอะไรก็ต้องมีการบังคับกันบ้างถึงจะยอม เพราะคนเรานึกถึงประโยชน์ของคนเป็นใหญ่

๑๑๙. ระวังคำพูด

๑๒๐. นายกฯ ซื้อมะหมี่ห่อไปที่บ้าน คือ นายควง อภัยวงศ์ ความไม่ถือตัว เปิดเผย จริตใจ ทำให้ชนะใจคน

๑๒๑. พระปัญญา อยู่ที่วัดพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช สอนให้คนเราจะทำอะไรต้องใช้ปัญญา

๑๒๒. ตื่นเต้น ความตื่นเต้น ความประหม่าอาจทำให้พลาดงานใหญ่ๆได้

๑๒๓. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเรื่องเตือนใจให้คนเราระลึกถึงเพื่อให้ถึงซึ่งความไม่ประมาท

๑๒๔. ฝนทิ้งให้เป็นเจ็บ สอนให้คนตราคราทำงาน

๑๒๕. คนละแบบ การกินของไทยกับญี่ปุ่นผิดกัน ญี่ปุ่นสอนให้มัธยัสถ์กินอาหารเกลี้ยงจาน ของไทยกินทิ้งกินขว้าง คนไทยจึงจน

๑๒๖. พูดเก่ง ถ้ารู้จักพูดให้ถูกกาลเทศะก็จะก่อประโยชน์ให้แก่ตัวเอง

๑๒๗. ไม่ควรสู้รู้

๑๒๘. คำว่า ไม่รู้ กลายเป็นชื่อจริงใจ (แคงกู) สอนให้คนเราไตร่ตรองคำพูดให้ดีถ้วน

๑๒๙. แปลกแต่จริง เรื่องจิตศาสตร์ เป็นเรื่องแปลก ไม่น่าเชื่อ แต่จริง

๑๓๐. กำลังใจ ถ้าคนเรามีแล้วสามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ได้

๑๓๑. ตอบพันคำถาม แสดงถึงความฉลาดทันเหตุการณ์

๑๓๒. หมา กับ โชติ แพร่พันธุ์ กล่าวถึงความจงรักภักดีของหมาที่มีต่อเจ้าของ

๑๓๓. อย่างบ่นกันนักเลกลูกหลานเอ๊ย ยกตัวอย่างพระสารประเสริฐ ที่ท่านเป็นคนขยันทำงานโดยไม่รู้จักบ่น อันเป็นลักษณะหนึ่งของบรรพบุรุษไทยที่ช่วยให้ชาติรอดพ้นต่างๆ มาจนบัดนี้

๑๓๔. เครื่องช้อนาคต ความฉลาดของคนสามารถทายอนาคตคนได้

๑๓๕. ผิดเวลาเพียงนิดเดียว อาจทำให้เกิดความเสียหายยิ่งใหญ่ได้ เราจึงคิดให้นานๆ ก่อนตัดสินใจทำอะไร

๑๓๖. นักเลง ข่มรักษาเกียรติ

๑๓๗. ตื่นเต้นนักมักตาย สอนให้รู้ว่าอะไรที่มันมากเกินไปไม่ดี

๑๓๘. ชอบของนอก มักจะได้ของเก๊

๑๓๙. ทำไม ถ้าเราติดตามคำนี้ ก็มักจะพบความจริง

๑๔๐. กำเนิดละครยก คือตุ๊กตาตัวเล็กๆ ผู้ต้นคิดต่อมาก็หมดตัว เพราะไม่รักษาคำพูด และเกิดความโลภว่าจะเอาละครไปเก็บบนโรงหนึ่ง แต่กลับทำตุ๊กตาตัวเล็กๆ ไปแทน

๑๔๑. ปัญญากับทรัพย์อะไรดีกว่ากัน

๑๔๒. ผลของความเพียร คือได้ดี และเจริญในชีวิต

๑๔๓. อยากได้ให้พอดี อย่าโลภ ความโลกจะนำทุกข์มาให้

๑๔๔. ฟังนิทานแล้วคิดต่อ เรื่องรอให้ราชรถมาเกย คือนั่งรอวาซา จะพบกับความยากจน

๑๔๕. ไม่เป็นแล้วอย่ารี จะทำให้ล้มจมหรือพบความขาดทุน

๑๔๖. โอ้ว่ารักเอ๋ยรัก มักมีการฆ่ากันตาย เรื่องรักๆ ใคร่ๆ มากคน เราควรมีสติ คิดว่าชีวิตมีค่ากว่าความรักมาก

๑๔๗. อันตรายรอบด้าน จะทำอะไรต้องมีสติอยู่เสมอ

๑๔๘. เราว่าบิดาเราเฉลยง เราเป็นคนมีปัญญาจะหาไหน คนเราเมื่อเล็กลงๆ มักจะติดกันอย่างนี้ แต่เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่มีลูกหลานก็จะระลึกถึงคุณพ่อแม่

จากการที่ได้กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า คติธรรมมีอยู่หลายประการด้วยกัน ดังที่มีผู้รู้ได้กล่าวไว้เบื้องต้นแล้ว ผู้ปฏิบัติพึงพิจารณาว่าอะไรควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นต่อไป

บทที่ ๓

คติธรรมหลักที่ปรากฏในบันทึกคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

พุทธศักราช ๒๕๔๔

อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง

ในเรื่องนี้แสดงให้เห็นคติธรรมหลักคือ ความประมาทและการถือเอาอารมณ์ของตนเป็นที่ตั้ง โดยไม่ใช่สติปัญญาไตร่ตรองเหตุผลให้รอบคอบ นำมาซึ่งความวุ่นวายในภายหลัง

ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของท้าวกะหมังกุหนิง ในเหตุการณ์ที่ระตูปาหยังและท้าวปะหมันได้ทูลทักทวนการทำสงครามเพื่อชิงนางบุษบาให้วิหยาสะก่า โดยให้เหตุผลว่าดาหาเป็นเมืองใหญ่ของกษัตริย์วงศ์อัสสุแดหาผู้มีฝีมือเลื่องลือในการสงคราม ส่วนกะหมังกุหนิงเป็นเพียงเมืองเล็กๆคงจะสู้ศึกไม่ได้ แต่ท้าวกะหมังกุหนิงไม่ฟังคำทักทวนของสองอนุชา และได้ส่งทูตถือสารไปยังเมืองดาหา เมื่อรู้ว่าท้าวดาหาปฏิเสธที่จะยกนางบุษบาให้วิหยาสะก่า ท้าวกะหมังกุหนิงจึงโกรธเคือง และหึงในศักดิ์ศรีของตน จึงลั่นวาจาว่าจะต้องชิงนางบุษบาให้ได้ โดยกล่าวว่า

เราอ่อนจ้อขอไปในสารา	คู่คูเจ้าเมืองดาหา
ถึงจรคามกล่าวนางไว้	แต่ว่าจะรับไว้ก็ไม่มี
จะโอภาปราศรัยมาให้ดี	ได้ยกให้เขาก่อนก็ควรที่
เราก็เรื่องอุทธาสักคนเดช	นี้สิดัดไมตรีให้ขาดทาง
จำต้องมีมานะไม่ละวาง	อาณาจักรนักรบศกกว้างขวาง
แม้จะมีได้สมคิดดังจิตปอง	จะชิงนางบุษบาลาวันย์
จะสงครามตามติดคิดพัน	ไม่คืนครองกรุงไกรโอสุวรรณย์
	ไปกว่าชีวิตจะบรลัษ

(อิเหนา : ๔๓-๔๔)

กระนั้นทูตทั้งสองคนได้ทูลชี้แจงว่า ท้าวดาหาจะต้องส่งข่าวไปยังกษัตริย์วงศ์เทวัญทั้งสามเมืองให้มาช่วยสู้ศึกอย่างแน่แท้ แต่ท้าวกะหมังกุหนิงกลับกริ้วโกรธ ไม่คำนึงถึงศักดิ์ฐานะอันเกรียงไกรของกษัตริย์วงศ์อัสสุแดหา โดยประกาศว่า

ถึงว่าภักดิ์รั้งทั้งสี่กรุง
 ฤกษ์ไม่ครันคร้ามขามใคร
 ว่าพลางทางมีพจนารถ
 เร่งเกณฑ์พวกพลธรรมา
 เลือกลสรโยธีทั้งสี่หมู่
 แต่กองร้อยรบพันไม่ครันคร้าม
 เอาวิชาสะก้าเป็นกองหน้า
 อันกองหลังรั้งพลมนตรี
 ฤกษ์จะเป็นจอมพลโยธา
 ไม่เกรงวงศ์เทวาสุรารักษ์

จะมาช่วยรบพุ่งเป็นศึกใหญ่
 จะหักให้เป็นภักดิ์ถึง
 ตั้งอำมาตย์คะหมิงตามะหง
 ที่สามารถอาจองในสงคราม
 เคยทำลายค่ายคูขวางหนาม
 ให้ครบสามสิบหมื่นพื้นตัวดี
 ตรวจตราเตรียมกระบวนถั่วถั่ว
 ทั้งสองศรีอนุชาผู้ใจรักดี
 หนุนทัพลูกยาเข้าโหมหัก
 ให้ปรากฏยศศักดิ์เสียดังนี้

(อิเหนา : ๔๔)

ก่อนที่จะยกทัพไปนั้น โหรทำนายว่าดวงชะตาของท้าวกะหมิงกฤษณ์และวิชาสะก้านั้น
 ถึงขนาด ถ้ายกทัพไปในวันรุ่งขึ้นจะพ่ายแพ้แก่ศัตรู ควรเลื่อนการทำศึกไปก่อน ๗ วัน จึงจะพ้น
 เกราะหัด แต่ท้าวกะหมิงกฤษณ์ก็ไม่เปลี่ยนพระทัย เพราะเกรงจะถูกครหาว่ากลัวข้าศึกศัตรู ทำให้เป็น
 ที่อับอายแก่ไพร่ฟ้าทั้งหลายได้ ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า

เมื่อบัญชาการกำหนดทัพ
 อายแก่ไพร่ฟ้าเสนาใน
 จำจะไปด่านต่อรุธฤทธิ์
 เกียรติยศจะไว้ในธรณินทร์

แล้วจะกลับคดอยู่อย่างไรได้
 จะว่ากลัวฤทธิ์ไกรไพโรน
 ถึงม้วยมิดมิให้ใครดูหมิ่น
 จนสุดถิ่นดินแดนแผ่นฟ้า

(อิเหนา : ๔๕)

และในที่สุดด้วยความประมาทในการศึกสงคราม และการถือเอาอารมณ์ของตนเป็นที่ตั้ง
 ทำให้ท้าวกะหมิงกฤษณ์และวิชาสะก้าต้องถึงแก่ชีวิต ดังบทกลอนที่ว่า

อันเชษฐาณคณาซึ่งบรรลัษ

เพราะใจโอหังกำลังพาล

(อิเหนา : ๔๕)

นอกจากนี้ท้าวดาหาก็เป็นผู้ที่ประมาทขาดสติในการตัดสินใจเช่นกัน โดยการยกขุนบาให้
 จรกาเพียงเพราะความแค้นเคืองอิเหนา และเพราะถือศักดิ์ศรีของตน ครั้นเมื่อท้าวกะหมิงกฤษณ์มา
 พูลขอขุนบาให้วิชาสะก้า ท้าวดาหาก็จำต้องปฏิเสธ เมื่อเกิดศึกขึ้น ท้าวดาหาร่ำพังกถึงสาเหตุว่า

อันศึกครั้งนี้ซึ่งมีมา
จึงเป็นเส้นศัตรูหมู่มก
แก่งจะให้เกิดการ โกลาหล
เลื่อมเดชเพชพงศ์เทวา

เพราะเขาขอมุขบาเราไม่ให้
น้อยใจด้วยอิเหนานักดา
ร่อนรนไปทั่วทุกเส้นหญ้า
ศึกมาถึงราชธานี

(อิเหนา : ๔๗)

รวมถึงพฤติกรรมของอิเหนาที่ประมาท ไม่ยังคิดถึงผลเสียที่จะตามมาจากการถอนหมั้น
มุขบา เป็นเหตุให้เกิดความขุ่นข้องหมองใจในหมู่มญาติพี่น้อง และเกิดความวุ่นวายจนเป็นศึก
สงคราม ดังที่ท้าวดาหากล่าวโทษถึงอิเหนาว่า

พระเชษฐาให้สาร ไปก็ครั้ง
จนสลัดตัดการวิวาห์

เขายังไม่จากหมั้นหย่า
ศึกติดพาราก็เพราะใคร

(อิเหนา : ๔๘)

และดังที่ท้าวกูเรเป็นคำหานิอิเหนาว่า

ถึงไม่เลียมมุขบาเห็นว่าชั่ว
อันองค์ท้าวดาหาริบัติ
มาตรแมนเสียเมืองคาหา
ซึ่งเกิดศึกสาเหตุเภทภัย

แต่เขารู้ว่าตัวนั้นเป็นพี่
นั่นมิใช่อาหรืออะไร
จะพลอยอายขายหน้าหรือหาไม่
ก็เพราะใครทำความไว้งามพัศตร์

(อิเหนา : ๕๐)

ถ้าหากท้าวกะหมังกูหนึ่งไม่ประมาทก็คงไม่พบชะตากรรมเช่นนี้ และถ้าท้าวดาหาและ
อิเหนาพิจารณาทุกอย่างด้วยความรอบคอบ กล่าวคือท้าวดาหาไม่ยกนางมุขบาให้กับจระกาศด้วย
อารมณ์โกรธเพียงชั่ววูบ และอิเหนาพิจารณาถึงผลดีและผลเสียก่อนจะถอนหมั้นมุขบา ก็คงไม่เกิด
เรื่องวุ่นวายตามมาเช่นนี้

นิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐

นิทานเวตาลเรื่องที่ ๑๐ แสดงให้เห็นคติธรรมหลักคือ การใช้ปัญญาเพียงอย่างเดียวมิอาจแก้ปัญหาทุกสิ่งได้เสมอไป มนุษย์ต้องมีสติกำกับปัญญาของตนด้วย การใช้สติและปัญญาควบคู่กันไปคือหลักสำคัญในการนำมนุษย์ไปสู่ความสำเร็จ

ดังเช่นพระวิกรมมัททย์ที่เมื่อทรงจับตัวเวตาลได้ แต่ยามใดที่พระองค์เผลอตรัสกับเวตาล เวตาลก็กลับลอยขึ้นไปห้อยบนต้นไม้ดังเดิม พระองค์จึงต้องเวียนกลับไปจับตัวเวตาลในป่าช้าอยู่หลายครั้ง แต่พระองค์ก็ได้ทรงละความเพียร จนในที่สุดเมื่อเวตาลเล่านิทานจนถึงเรื่องที่ ๑๐ ซึ่งมีปมปัญหาที่ซับซ้อนจนพระวิกรมมัททย์ไม่สามารถแก้ปัญหาก็ได้ เมื่อพระองค์ทรงได้สติจึงทรงนั่งไม่รับสิ่งอะไร แม้เวตาลจะพยายามเขี่ยหยันยั่วให้พระองค์ได้ตอบอย่างไรก็ตาม การที่ทรงมีสติ รู้จักอดกลั้นข่มคำพูดเอาไว้ได้ ทำให้พระวิกรมมัททย์สามารถจับเวตาลไปให้โยคีสานตีสักได้สำเร็จ ดังปรากฏในเนื้อเรื่องว่า

พระวิกรมมัททย์ได้ทรงฟังปัญหาเวตาลก็ทรงตรึกตรองเอาเรื่องพ้องกับลูก แม่กับลูก แลพี่กับน้องมาปนกันยุ่ง แลมีหน้าขำมีเรื่องแม่เลี้ยงกับแม่ตัวแลลูกสะใภ้กับลูกตัวอีกเล่า พระราชาทรงดีปัญหายังไม่ทันแตก พอทรงนึกขึ้นได้ว่าการพาเวตาลไปส่งให้แก่โยคินั้นจะสำเร็จได้ก็ด้วยไม่ทรงตอบปัญหา จึงเป็นอันทรงนิ่ง เพราะจำเป็นแลเพราะสะดวก ก็รีบสาวก้ำทรงดำเนินเร็วขึ้น ครั้นเวตาลทูลเข้าให้ตอบปัญหาคด้วยวิธีกล่าวว้าง จะรับสิ่งอะไรไม่ได้ก็ทรงกระแอม

เวตาลทูลถามว่า “รับสิ่งตอบปัญหาแล้วไม่ใช่หรือ”

พระราชาไม่ทรงตอบว่ากระไร เวตาลก็นิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วทูลถามว่า “บางทีพระองค์จะโปรดฟังเรื่องสั้นๆอีกสักเรื่องหนึ่งกระมัง”

ครั้งนี้แม้กระแอม พระวิกรมมัททย์ก็ไม่ทรงกระแอม

(นิทานเวตาล : ๕๓-๕๔)

หัวใจชายหนุ่ม

เรื่องหัวใจชายหนุ่มมีคตินิยมหลักคือ การรับอารยธรรมตะวันตกมาใช้ในชีวิตคนไทย โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตไทยทำให้เกิดปัญหา รากฐานของสังคมคือวัฒนธรรมอันดีงามของชาติตน ดังนั้นเยาวชนไทยบางคนที่ผ่านมาชีวิตในเมืองฝรั่งมา ไม่ควรดูถูกบ้านเกิดเมืองนอน พ่อแม่ บรรพบุรุษ ขนบประเพณี และวัฒนธรรมของชาติตน

ดังเช่นนายประพันธ์ที่เป็นหนุ่มนักเรียนนอก สำเร็จการศึกษาในระดับสูง แต่กลับประสบความผิดพลาดในการตัดสินใจแต่งงาน เพราะตนเองได้ดูถูกพ่อแม่และระเบียบปฏิบัติแบบไทยว่า คร่ำครึ หลงระเหิงในความโก้หรูอย่างฉาบฉวยว่าเป็นความทันสมัย เขาไม่ชอบผู้หญิงที่พ่อเลือกให้ แต่กลับนิยมชมชอบหญิงที่เป็นความเด่นของสังคม ดังที่เขาได้อธิบายความพอใจของเขาที่มีต่อแม่อุไรในจดหมายว่า

หล่อนไม่ทำตัวเป็นหยอจู้บเจงอย่างผู้หญิงไทยๆ โดยมาก. พวกกันสั้นๆ, หล่อนคล้ายผู้หญิงฝรั่งมากกว่าผู้หญิงไทย, และนับว่ามี “เอดูเคชั่น” ดีพอใช้; เขียนหนังสือไทยเก่ง. อ่านและพูดภาษาอังกฤษได้บ้าง, เดินร่าเป็น, และแต่งตัวดี, รู้จักใช้เครื่องเพชรแต่พอควร ไม่รุ่งรังเป็นต้นไม้คริสต์มาส.

(หัวใจชายหนุ่ม : ๑๒๕)

ผลสุดท้ายเขากลับพบว่าผู้หญิงที่ได้รับการเลี้ยงดูมาแบบตะวันตกให้มีอิสระอย่างเต็มที่ ไม่เหมาะสมแก่เขา ทำให้เขาต้องอับอายขายหน้า เพราะนิสัยก้าวร้าวไม่เกรงใจใครของแม่อุไรนั่นเอง ดังที่เขาปรับทุกข์ในจดหมายว่า

ฉะนั้นถึงแม้ใครจะทำให้ฉันมีเหตุควรโกรธ ฉันก็มักเหนียวใจรอไว้จนไปถึงที่ลับๆตาคนมาก จึงจะยอมตัวให้โกรธ. แต่แม่อุไร, เมียรักของฉันเขาดูเหมือนจะถือคติตรงกันข้าม, คือเห็นว่าถ้าโกรธแล้วได้ต่อหน้าคนเป็นเกียรติยศดี, อาจจะทำให้คนนับถือว่าเขาเป็นผู้หญิงแห่งสมัยใหม่ไม่ต้องยำเกรงผิวเสียดเลย. ฉะนั้นฉันพูดจากับเขาทีไรเขาจึงต้องขู่ฟู่ๆ ราวกับแมวที่คุเสมอๆ จนฉันไม่ใคร่กล้าพูดกับเขาค่อหน้าคน.

(หัวใจชายหนุ่ม : ๑๓๑)

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

เรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรีมีคติธรรมหลักคือ ความรักที่แม่มีต่อลูกนั้นเป็นความรักอันยิ่งใหญ่หาที่เปรียบมิได้ ความรักความห่วงใยของใครก็ไม่เท่ากับการรักของแม่ที่มีต่อลูก

ดังเช่นความห่วงหาอาทรของพระนางมัทรีที่มีต่อพระกัณหาชาติ ในคืนก่อนรุ่งเช้าที่พระนางมัทรีจะเสด็จออกจากอาศรมเข้าป่าไปเก็บผลไม้เป็นอาหารพระนางทรงฝันร้าย เมื่อเสด็จเข้าป่าก็ทรงพบว่าธรรมชาติผิดปกติไปจากที่เคยพบเห็น ทำให้พระนางประหวั่นพรันพระทัย เป็นห่วงลูกอยู่ตลอดเวลา ดังบทพรรณนาว่า

ปางนั้นส่วนสมเด็จพระมัทรีศรีสุนทรเทพกัญญา จำเดิมแต่พระนาง
เธอถือลางลับพระอาวาส พระทัยนางให้หวั่นหวาดพะวงหลัง ตั้งพระทัยเป็น
ทุกข์ถึงพระเจ้าลูกมีลิมเลข เดินพลางทางเสวยพระโศกพลาง พระนัยเอนตรทั้ง
สองข้างไม้ขาดสายพระอัสสุชล

(มหาเวสสันดรชาดก : ๒๕)

ไอ้ออกเฝ้ามหัศจรรย์จริง ยิ่งคิดก็ยิ่งกริ่งๆกรอมพระทัย เป็นทุกข์ถึง
พระลูกรักทั้งสองคน

(มหาเวสสันดรชาดก : ๒๕)

เมื่อพระนางมัทรีเดินทางกลับอาศรมก็พบสัตว์ป่าทั้งสามนอนขวางทางอยู่ ซึ่งแท้จริงแล้วคือเทวดาแปลงกายมา เพื่อที่จะกั้นขวางทางพระนางมัทรีไม่ให้กลับอาศรมได้อย่างรวดเร็ว เพราะพระนางอาจจะขัดขวางไม่ให้พระเวสสันดรประทานสองกุมารให้กับสองซุชก พระนางได้อ้อนวอนขอทางจากสัตว์ป่านั้นเป็นเวลานาน ต่อเมื่อพระจันทร์ขึ้นแล้ว สัตว์ทั้งสามจึงเปิดทางให้ตามคำขอ พระนางทรงวิ่งกลับมายังอาศรมแล้วไม่พบพระกุมารทั้งสองที่เคยออกมาต้อนรับเป็นประจำ ทำให้พระนางหวาดหวั่นพระทัยยิ่งนัก ดังความว่า

วิ่งพลางนางทรงกันแสงพลาง ยะเหาะเห่าทุกฝัอย่างไม่หย่อนหยุด
พักหนึ่งก็ถึงที่สุดบริเวณพระอาวาส ที่พระลูกเจ้าเคยประพาสนั่น
ประหลาดแล้วแลไม่เห็นก็ใจหาย ดังว่าชีวิตนางจะวางวายลงทันที

(มหาเวสสันดรชาดก : ๓๐)

พระนางมัทรีทรงรักลูกทั้งสองยิ่งกว่ารักตน ทรงเลี้ยงดูพระโอรสพระธิดาอย่างใกล้ชิด ทรงจำทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระกุมารทั้งสองได้หมด ไม่ว่าจะเป็นรอยพระบาทหรือของเล่นต่างๆ เมื่อพระนางเสด็จกลับอาศรมแล้วไม่เห็นพระกุมารทั้งสองก็ระทมครมตรอม ทรงหวนวิตกว่า พระโอรสพระธิดาหายไปอยู่ ณ ที่ใด ดังทรงรำพันว่า

โอพระจอมขวัญของแม่เอ๋ย เจ้ามิเคยได้ความยากอย่างเท้าลงเหยียบดิน
ร้นก็มีไค้ไค้ ไร้ก็มีไค้ค้อม เจ้าเคยฟังแต่เสียงพี่เลี้ยงเจ้าขับกล่อมบำเรอด้วย
ดุริยางค์ ยามบรรทมชูลิลม ก็มีได้พัฒนาแผ้วพาน แม่ผู้พยาบาลบำรุงเจ้าแต่
เยาว์มา เจ้ามิได้ห่างมารดาสักหายใจ

(มหาเวสสันดรชาดก : ๓๐)

โอ แต่ก่อนเอยแม่เคยได้ยินแต่เสียงเจ้าเจรจาแจ้วๆอยู่ตรงนี้ นั่นก็
รอยเท้าพ่อชาลี นี่ก็บทศรีแม่กัณหาพระมารดายังแลเห็น โนนก็กรวดทรายเจ้า
ยังร่ายเล่นเป็นกองๆ สิ่งของทั้งหลายเป็นเครื่องเล่นยังเห็นอยู่

(มหาเวสสันดรชาดก : ๓๑)

พระนางมัทรีไม่เห็นสองกุมารจึงอ้อนวอนถามพระเวสสันดร พระองค์ก็ไม่ยอมตรัสด้วย
เพราะเห็นว่าพระนางกำลังเหน็ดเหนื่อย จะมีความเศร้าโศกถึงลูกมาก หากพระนางทราบว่พระ
เวสสันดรได้ประทานสองพระกุมารเป็นทานบารมีให้แก่ชุกไปแล้ว พระนางมัทรีทรงกลัดกลุ้ม
พระทัยและร้องไห้คร่ำครวญว่า

อนิจจาเอ๋ย วาสนามัทรีไม่สมคะเนแล้ว พระทูลกระหม่อมแก้วจึง
ชิงชังไม่พุดจา ทั้งลูกรักดังแก้วตาก็หายไป ออกเอยจะอยู่ไปใยให้ทนเวทนา
อุปมาเสมือนหนึ่งพฤกษาดาวลัยย่อมจะอาสัญลงเพราะลูกเป็นแท้เทียง

(มหาเวสสันดรชาดก : ๓๒)

เมื่อทูลถามจากพระเวสสันดรไม่สำเร็จ พระนางมัทรีจึงออกเที่ยวตามหาลูกในป่าถึงสาม
รอบทรงทุ้มเทกำลังกาย กำลังปัญญาและทุกสิ่งทุกอย่างในตัวของนาง เพื่อติดตามค้นหาพระกุมาร
ทั้งสองจนหมดสิ้นแล้ว ไม่ว่าจะเป็นแรงขาที่ออกเดินตามหา ไม่ว่าจะเป็นตาที่คอยสอดส่องเสาะหา
ในที่ต่างๆ หรือไม่ว่าจะเป็นด้วยสติปัญญาที่เฝ้าแต่คิดค้นหาว่าพระโอรสพระธิดาไปอยู่ ณ ที่แห่งใด
ล้วนแต่ไม่เป็นผล พระนางทรงคร่ำครวญอย่างหมดหวังว่า

แต่แม่ที่ชั่วเซซังเสาะแสวงทุกแห่งห้องหิมนเวศทั่วประเทศทุกราวป่า
 สุดสายนัยนาที่แม่จะตามไปเล็งแล สุดโสดแล้วที่แม่จะจับทราบฟังสำเนียง
 สุดสุรเสียงที่แม่จะรำเรียกพิไรร้อง สุดผีเท่าที่แม่จะเื่องย่องยกอย่างลงเหยียบ
 ดิน ก็สุดสิ้นสุดปัญญาสุดหาสุดค้นเห็นสุดคิด จะได้พานพบประสมรอยพระ
 ลูกน้อยแต่สักนิดไม่มีเลย

(มหาเวสสันดรชาดก : ๑๕)

ลิลิตตะเลงพ่าย

คติธรรมหลักในเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายคือ ประเทศไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ตลอดมา ด้วยความเสียสละอย่างสูงของบรรพบุรุษ ดังนั้นเราคนไทยควรต้องรวมตัวกันร่วมใจสามัคคีสมานฉันท์รักษาแผ่นดินไทยให้เป็นไทยไว้ตลอดไป

ดั่งเช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงสู้รบอย่างชาญชาติทหารในการสู้รบกับทัพของพระมหาอุปราชาแห่งพม่า เมื่อกองทัพพม่าและไทยเข้าสู้รบประจัญบานกันนั้น ช้างทรงของพระองค์และของสมเด็จพระเอกาทศรถดกมัน อาละวาดจนวิ่งไว้มืออยู่ เมื่อได้ยินเสียงกลองศึกก็วิ่งเตลิดลุยเข้าไปกลางทัพพม่า ทำให้ทั้งสองพระองค์ตกอยู่ในวงล้อมของศัตรู โดยมีเพียงความูช้างและกลางช้างโดยเสด็จเท่านั้น แต่พระองค์ก็ยังสู้อย่างกล้าหาญ ไม่ถอยหนี ทั้งที่อาจถูกข้าศึกกุมทำร้ายได้ ดังปรากฏในโคลงว่า

สองสุริยพงศ์ผ่านหล้า	จับกเชนทร์บ้ายหน้า
แขกเจ้าจอมตะเลง แล่นา	
ไปเกรงประภาพเทวเผ้า	พักตร์ท่านผ่องฤาเสร์้า
สู่เสียนไปหนี หนีนา	
ไพร่เร่งสาช้อง	โชมปิ่นไฟไปต้อง
ต้นเต้าแตกฉาน ผ้านนา	

(ลิลิตตะเลงพ่าย : ๖๑)

เมื่อการเป็นเช่นนั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงแก้ไขสถานการณ์กับขันอย่างมีสติ โดยการกล่าวเชิญพระมหาอุปราชาให้เสด็จออกมาทำศึกยุทธหัตถี ขณะที่รบกันตัวต่อตัวนั้นสมเด็จพระนเรศวรทรงสู้รบอย่างเต็มกำลัง โดยไม่เกรงกลัวศัตรู และสามารถด้านการรุกของพระมหาอุปราชาไว้ได้ด้วยความกล้าหาญและความเสียสละ ทำให้พระองค์สามารถรักษาแผ่นดินไทยให้รอดพ้นจากข้าศึกศัตรูได้อย่างน่าภาคภูมิใจ ดังความว่า

ขุนเลี่ยมสามรรถด้าน	ขุนตะเลง
ขุนต่อขุนไปโขง	หย่อนหัว
ขอหัตถ์เทิดลบองเลบง	อังกุศ ไกวแฮ
งามเร่งงามโทท้าว	ท่านผู้ศึกสาร

(ลิลิตตะเลงพ่าย : ๖๓)

มัทนะพาธา

เรื่องมัทนะพาธามีคติธรรมหลักคือ ความรักมีทั้งคุณและโทษ มีคุณคือทำให้จิตใจเข้มแข็งมีความสุข มีโทษคือเมื่อผิดหวังในความรักนั้นจะทำให้เกิดทุกข์

ดังสุเทชน์เทพบุตรที่หลงรักนางพามัทนา และได้วิงวอนให้นางรับรักตอบ โดยบอกกับนางว่า หากนางรับรักคนก็จะมีความสุข แต่หากนางไม่ยินดีด้วย สุเทชน์ก็จะต้องทุกข์ใจอย่างหนัก ดังบทรำพันที่ว่า

ความรักละเอียดเยือกเย็นระทด

เพราะมีอาจจะคลอกเคลีย.

(มัทนะพาธา : ๘๒)

สุเทชน์เทพบุตรได้ขอให้นางมัทนารับความรักของตนด้วย ดังที่ได้กล่าวกับนางว่า

ขอโฉมเลลาปลง

พระฤดีประนีประนอม.

รับรักและยินยอม

คนุรักสมัศรสมาน.

หากนางมิข้องขัด

ประคิพัทธ์ประสมประสาน.

ทั้งสองจะสุขนาน

মনেজোবজিবজาง.

ข้าช่วยระงับดับ

ทฤษะพีระคายระคาย;

พี่รักอนงค์นาง

ผิมิสมฤตติลล,

เหมือนพี่มิได้คง

วรชีวะชีวิติน-

ทริย์ไชรับไผ่จิน-

ตะนะห้วงและห่อนนิยม.

ชีพอู่ก็เหมือนตาย,

เพราะมีวายระทวยระทม

ทุกข์ยากและกรากกรม

อูระชำระกำทวิ.

(มัทนะพาธา : ๘๕)

เมื่อนางมัทนาปฏิเสธ สุเทชน์ก็โกรธและสาปให้นางจุติจากสวรรค์ลงสู่แดนมนุษย์ โดยกล่าวว่า

ยิ่งฟังพะจีศรี

ก็ระติประมวลประมวล,

ยิ่งขัดก็ยิ่งพูน

ทฤษะท่วมระทมหะทัย!

(มัทนะพาธา : ๘๗)

บ่มียอมจะร่วมรัก
ก็ตะนุจะยอมให้
ผิจะนางผอญูชอบ
จะทูนทวยาศัล-

และสมัครสมรไชร์,
วนิดานิवासวรรค์
มรุอื่นก็ข้าพถัน
ยะบ่อยากจะชินยล;

(มัทนะพาธา : ๘๘)

สุเทษณ์เทพบุตรปรารถนาจะให้นางมัทนาได้รู้ซึ่งถึงความเจ็บปวดอันเกิดจากความผิดหวัง
ในความรัก จึงมีข้อแม้ว่า ให้นางได้เป็นมนุษย์เฉพาะวันเพ็ญเพ็ญวันและคืนเดียว ต่อเมื่อมีความรัก
จึงจะพ้นสภาพจากการเป็นดอกไม้ และหากเป็นทุกข์เพราะความรักก็ให้อ่อนนอนขอต่อพระองค์
แล้วจะงดโทษทัณฑ์ให้ ดังที่สุเทษณ์เทพบุตรกล่าวว่า

หากรักชายแล้วมัทนา บมีสุขา ภริมย์เพราะเรีคร้างรัก,
และนางเป็นทุกข์ยิ่งนัก จนเหลือที่จัก อดทนอยู่อีกต่อไป,
เมื่อนั้นผิว่าอรทัย กล่าววอนเราไชร์ เราจึงจะงดโทษทัณฑ์.

(มัทนะพาธา : ๘๙)

เสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา

เสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกามีคตินิยมหลักคือ การคบผู้ชั่วชานหลายคนเป็น เรื่องผิดศีลธรรมและเป็นที่รังเกียจของสังคม ทำให้เกิดความวุ่นวายตามมาภายหลังได้

ดังจะเห็นได้จากผลที่เกิดขึ้นกับนางวันทอง จากการที่มีสามีหลายคนทำให้เกิดการฟ้องร้อง แย่งชิงกันไปมาระหว่างขุนช้างและขุนแผนไม่รู้จบสิ้น แม้นางจะมีได้รักและเต็มใจอยู่กับขุนช้างก็ตาม ทำให้สมเด็จพระพันวษาทรงกริ้ว เพราะพระองค์ทรงรังเกียจพฤติกรรมหนึ่งหญิงสองชายมาก พระองค์ให้วันทองตัดสินใจให้เด็ดขาดว่าจะเลือกอยู่กับใคร แต่นางตัดสินใจไม่ได้ พระองค์ทรงต่อว่านางอย่างเสียหาย และมีรับสั่งให้นำตัวนางไปประหารชีวิต ดังที่พระองค์ทรงตรัสว่า

จะว่ารักข้างไหนไม่ว่าได้	ดูผู้เป็นได้วันทอง
ออกนั้นเข้านี้มีสารรอง	น้ำใจจะประดังเข้าทั้งสอง
จอกแค้นแพสสาสำเนาใหญ่	ยิ่งกว่าท้องทะเลอันล้าลึก
เหมือนมหาสมุทรสุดซึ้งซีก	จะทอดคมเท่าไรไม่รู้ลึก
อิฐผาหาบมาทุ้มถม	น้ำลึกเหลือจะหยั่งกระทั่งดิน
อีสานถ้อยจัญไรใจทมิฬ	ก็จ่อมจมสูญหายไปหมดสิ้น
รูปงามนามเพราะน้อยไปหรือ	ดังเพชรนิลเกิดขึ้นในอาวม
แต่ใจสัต์มันยังมีที่นิยม	ใจไม่เชื่อสมศักดิ์เท่าเส้นผม
มึงนี้ถ้อยยิ่งกว่าถ้อยอ้ายเมือง	สมาคมก็แต่ถึงฤดูมัน
ละโมบมากคั่นหาตาเป็นมัน	จะเอาเรื่องไม่ได้สักสิ่งสรรพ
ว่าหญิงชั่วช้ายังคราวละคนเดียว	สักร้อยพันให้มึงไม่ถึงใจ
หนักแผ่นดินกูจะอยู่ไย	หาตามดอมกันเกรียวเหมือนมึงไม่
กูเลี้ยงมึงถึงให้เป็นหัวหมื่น	อ้ายไวยมึงอย่านับว่ามารดา
อ้ายขุนช้างขุนแผนทั้งสองรา	คนอื่นรู้ว่าแม่ก็ขายหน้า
หญิงกาลกิณีอีแพศยา	กูจะหาเมียให้อ้ายอาลัย
ที่รูปรวยสวสรมิถมไป	มันไม่น่าเชยชิดพิสมัย
เร่งเร็วแหวพระยายมราช	มึงตั้งใจเสียเถิดอีคนนี้
ออกเอาขวานผ่าอย่าปราณี	ไปฟันฟาดเสียให้มันเป็นผี
	อย่าให้มีโลหิตติดดินกู

(ขุนช้างขุนแผน : ๔๐)

สามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ

เมื่อได้ศึกษาเรื่องสามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ จะเห็นได้ว่าคติธรรมหลักในเรื่องนี้คือ ความซื่อสัตย์กตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นหลักธรรมนำไปสู่ความเจริญ

ดังเช่นกวนอุผู้มีใจสามัคคีต่อเล่าปี่ด้วยจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ เพราะเล่าปี่เคยมีบุญคุณกับกวนอุ ทั้งยังเคยสาบานเป็นพี่น้องกันไว้ ดังนั้นเมื่อจะทำการใดกวนอุก็จะคิดถึงประโยชน์ต่อเล่าปี่เสมอ ดังจะเห็นได้จากตอนที่ทัพโจโฉยกไปตีเมืองแฉ่ฝ่อของกวนอุ โจโฉส่งทหารไปล่อให้กวนอุไล่ตามออกมานอกเมืองและล้อมจับตัวกวนอุไว้ เดียวเดียวได้ไปเกลี้ยกล่อมให้กวนอุมาอยู่ด้วยกันกับโจโฉ ในขั้นแรกกวนอุปฏิเสธอย่างหนักแน่น โดยกล่าวว่า

ซึ่งเราจะเข้าด้วยผู้ใดนอกจากเล่าปี่นั้นอย่าสงสัยเลย ตัวเราก็มิได้รักชีวิต อันความตายอุปมาเหมือนนอนหลับ ท่านเร่งกลับไปบอกแก่โจโฉให้ตระเตรียมทหารไว้ให้พร้อม เราจะยกลงไปรบ

(สามก๊ก : ๖๔)

ต่อเมื่อเดียวเดียวชี้ให้เห็นผลดีที่จะเกิดขึ้น หากกวนอุยอมร่วมกับโจโฉ กวนอุจึงขอสัญญาสามประการ ซึ่งล้วนเกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์ของกวนอุทั้งสิ้น ดังความว่า

กวนอุจึงว่า เคมเราได้สาบานกันไว้กับเล่าปี่ เดียวหุ่ย ว่าจะช่วยกันทำนุบำรุงพระเจ้าเหี้ยนเต้แลอาณาจักรพระราชราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งเราจะสมัครเข้าด้วยนั้น เราจะขอเป็นข้าพระเจ้าเหี้ยนเต้ประการหนึ่ง เราจะขอปฏิบัติพี่สะใภ้เราทั้งสอง แลอย่าให้ผู้ใดเข้าออกกล้ากราบเข้าถึงประตูที่อยู่ได้ จะขอเอาเบียดหัวคของเล่าปี่ซึ่งเคยได้รับพระราชทานนั้นมาให้แก่พี่สะใภ้เราทั้งสองประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ถ้ารู้ว่าเล่าปี่อยู่แห่งใดตำบลใด ถึงมาตรว่าเรามีได้ลามหาอุปราช เราก็จะไปหาเล่าปี่ แม้มหาอุปราชจะห้ามเราก็ไม่ฟัง

(สามก๊ก : ๖๖)

โจโฉยอมรับข้อเสนอของกวนอุ แต่กวนอุนั้นแม้เมื่อเข้ากับโจโฉแล้วก็เล็งเห็นประโยชน์เพื่อเล่าปี่เป็นสำคัญ ไม่ว่าโจโฉจะพยายามเอาใจสักเพียงใด กวนอุก็ยังคงมีใจจงรักภักดีต่อเล่าปี่ไม่เสื่อมคลาย ทำให้โจโฉถึงกับสรรเสริญในความกตัญญูของกวนอุอันหาที่เปรียบยากนัก ดังเนื้อความว่า

...เวลาค่ำถึงที่ประทับตำบลใด โจโฉจึงให้กวนอุกับภรรยาเล่าปี่ทั้งสองคนนั้นอยู่เรือนเดียวกัน หวังจะให้กวนอุคิดทำร้ายพี่สะใภ้ นำใจจะได้แตกออกจาก

เล่าปีจะได้เป็นสิทธิ์แก่ตัว ฝ่ายกวนอุให้พี่สะใภ้ทั้งสองนอนห้องข้างใน ตัวนั้นก็นั่งดูเทียนดูหนังสือ รักษาพี่สะใภ้อยู่นอกประตูชั้นรุ่ง มิได้ประมาณสักเวลาหนึ่งจนถึงเมืองสุโต โจโลรู้ดังนั้นก็เกรงใจกวนอุว่ามีความสัจย์แลกสัญญาต่อเล่าปี

(สามก๊ก : ๖๕)

ฝ่ายโจโลทำนุบำรุงกวนอุมิให้อนาทร สามวันแต่งโต๊ะไปให้ครั้งหนึ่ง หัววันครั้งหนึ่ง แล้วจัดหญิงสาวที่รูปร่างงามสิบคนให้ไปอยู่ปฏิบัติกวนอุหวังจะผูกน้ำใจไว้ให้กวนอุหลง กวนอุให้หญิงสิบคนไปอยู่ที่พี่สะใภ้ใช้สอย....โจโลรู้กิตติศัพท์ว่ากวนอุปฏิบัติพี่สะใภ้โดยสุจริตดังนั้นก็สรรเสริญกวนอุว่ามีความสัจย์หาผู้เสมอมิได้

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง โจโลให้เชิญกวนอุมากินโต๊ะ เห็นกวนอุห่มเสื้อขาด โจโลจึงเอาเสื้ออย่างดีให้กวนอุ กวนอุรับเอาเสื้อแล้ว จึงเอาเสื้อใหม่นั้นใส่ชั้นใน เอาเสื้อเก่านั้นใส่ชั้นนอก โจโลเห็นดังนั้นก็หัวเราะแล้วถามว่า เอาเสื้อใหม่ใส่ชั้นในนั้นกลัวจะเก่าไปหรือ กวนอุจึงว่าเสื้อเก่านี้นี้ของเล่าปีให้ บัดนี้เล่าปีจะไปอยู่ที่ใดมิได้แจ้ง ข้าพเจ้าจึงเอาเสื้อผืนนี้ใส่ชั้นนอก หวังจะดูต่างหน้าเล่าปี ครั้นจะเอาเสื้อใหม่นั้นใส่ชั้นนอก คนทั้งปวงจะครหานินทาว่าได้ใหม่แล้วลืมเก่า โจโลได้ยินดังนั้นก็สรรเสริญกวนอุว่ามีกตัญญูนัก แต่คิดเสียใจอยู่

(สามก๊ก : ๖๕-๗๐)

เมื่อโจโลเห็นม้ากวนอุหอมจึงให้ม้าเช็กเขาว์แก่กวนอุ กวนอุมีความยินดีมากถึงกับคุกเข่าคำนับโจโล และกล่าวว่า

ข้าพเจ้าแจ้งว่าม้าเช็กเขาว์ตัวนี้มีกำลังมาก เดินทางได้วันละหมื่นเส้น แม้ข้าพเจ้ารู้ว่าเล่าปีอยู่ที่ใด ถึงมาตรว่าไกลก็จะไปหาได้โดยเร็ว

(สามก๊ก : ๗๑)

โจโลได้ฟังดังนั้นก็มีความน้อยใจ แล้วคิดว่าเสียทีที่ทำนุบำรุงกวนอุด้วยยศศักดิ์ศฤงคารบริวาร จึงปรึกษาเดี่ยวแล้วว่าคิดอ่านประการใดกวนอุจึงจะเอาใจออกห่างเล่าปี เดี่ยวเดี่ยวจึงอาสาเจรจากับกวนอุเพื่อพิสูจน์น้ำใจซื่อสัตย์ โดยเกลี้ยกล่อมให้กวนอุคิดถึงบุญคุณของโจโล กวนอุได้กล่าวว่า

ซึ่งมหาอุปราชนี่คุณแก่เราก็จริงอยู่ แต่จะเปรียบเล่าปีนั้นยังมีได้ ด้วย
เล่าปีนั้นมีคุณแก่เราก่อน ประการหนึ่งก็ได้สาบานไว้ต่อกันว่าเป็นพี่น้อง เราจึง
ได้ตั้งใจรักษาสัตย์อยู่ ทุกวันนี้เราก็คิดถึงคุณมหาอุปราชอยู่มิได้ขาด ถึงมาครว่า
เราจะไปจากก็จะขอแทนคุณเสียก่อนให้มีชื่อปรากฏไว้เราจึงจะไป

(สามก๊ก : ๗๒)

สามัคคีเภทคำฉันท์

เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์มีคติธรรมหลักคือ ความสามัคคีนำมาซึ่งความสำเร็จของหมู่คณะ การแตกความสามัคคีนำสู่ความพินาศ

ดังจะเห็นได้จากหมุกษัตริย์ลิจฉวีที่เคยมั่นคงอยู่ในอปริหานิยธรรม อันเป็นธรรมะที่เป็นหลักแห่งการสร้างสามัคคี สร้างความเคารพ นับถือ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ปกป้องคุ้มครอง สตรี เคารพศาสนา และยึดมั่นในจารีตประเพณี แคว้นวัชชีจึงเป็นแคว้นใหญ่ที่มีความมั่นคง ต่อเมื่อหมุกษัตริย์ลิจฉวีถูกวัสสการพราหมณ์ใช้อุบายยุยงจนแตกความสามัคคี ทุกพระองค์ต่างหวนความไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความวิวาทกันในหมู่ญาติพี่น้อง ดังเนื้อความว่า

ไปเหลือเลขสักพระองค์อัน	มิละปียสहनันท์
ขาดสมัครพันธ์	ก็อาดูร
	(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๗)

สามัคคีธรรมทำลาย	มิตรภินะกระจาย
สรรพเสื่อมหาย	ก็เป็นไป
	(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๘)

เมื่อวัสสการพราหมณ์เห็นความแตกแยกในหมุกษัตริย์ลิจฉวีอย่างชัดเจน จึงทดลองดักล่อนักประชุม แต่ไม่มีผู้ใดเสด็จมา วัสสการพราหมณ์เห็นว่าแผนการเป็นผลสำเร็จจึงลอบส่งข่าวไปกราบทูลพระเจ้าอชาตศัตรูให้ยกทัพมาตีแคว้นวัชชี ดังที่วัสสการพราหมณ์แจ้งในสารว่า

บัดนี้ศึกแตก	คณะแตกและแยกพรรค
ไปเป็นสहनันท์	ทเสมือนเสมอมา
โอกาสเหมาะสม	ขณะไหนประหนึ่งครา
นี้หากมิจะหา	ก็ไม่ได้สะดวกดี
ขอเชิญรบบาท	พยุห์ยาตรเสด็จกรี
ราชทัพพลี	ริษทุทโดยไว ฯ
	(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๙)

ดังนั้นเมื่อกองทัพของแคว้นมคธมาถึงเมืองเวสาลี จึงยกทัพเข้าเมืองได้ง่ายดายโดยไม่ต้องสู้รบ และสามารถควบคุมกษัตริย์ลิจฉวีทุกพระองค์ไว้ในเงื้อมมือ ดังที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกล่าวว่า

กัณท์พัทธสามัค	กัยพรรคพระราชา
ชาวลิจฉวีวา	ระจะพ้องอนัตถ์ภัย
	(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๑๐)

อันญบศิรา	ชอชาตศัตรู
ไค้ลิจฉวีภู	วประเทศสควคคี
แลสรพบรรดา	วรราชวัชชี
ถึงซึ่งพิบัติปี	ทอนัตถ์พินาศหนา
เหี้ยมนั้นเพราะผันแปร	ขณะแตกและต่างมา
ถือทิฐิมานสา	หลโทษพิโรธจง
	(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๑๒)

หมู่โคณิสามัค	คยพรรคสโมสร
ไปปราศนิราสรอน	คุณไร่ไฉนคล
พร้อมเพรียงประเสริฐครัน	เพราะฉะนั้นแหละบุคคล
ผู้หวังเจริญตน	ธุระเกี่ยวกะหมู่เขา
	(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๑๓)

ดังนั้นณหมู่โค	ฉิบไร่สมัครมี
พร้อมเพรียงนิพัทธ์นี้	รวิวาทระแวงกัน
หวังเทอญมิต้องสง	สยคงประสพพลัน
ซึ่งสุขเกษมสันต์	หิตะกอบทวิการ
ใครเล่าจะสามารถ	มนอาจระรานหาญ
หักล้างบเลลกลาญ	ก็เพราะพร้อมเพราะเพรียงกัน
	(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๑๓)

แม้มากผิกังไม้	ผิวใครจะใคร่ลอง
มัดกำกระนั้นปอง	พลหักก็เต็มทน

เหล่าไหนผิไผตรี
กิจไฉจะขวาชวน
อย่าปรารถนาหวัง
มวลมาอุบัติบรร
ปวงทุกข์พิบัติสรร
แม้ปราศนิยมปริ
ควรชนประชุมเช่น
สามัคคีปรารม
ไปมีก็ให้มี
เนื่องเพื่อภัยโขจิง

สละลิ้มหมุ่น
บมิพร้อมมิเพรียงกัน
สุขทั้งเจริญอัน
อุโจนบได้มี
พกยันตรายกลี
ติประสงค์ก็คงสม
คณะเป็นสมาคม
ภนิพัทธราฟิง
ผิวมีก็คำนึง
จะประสบสุขาชัย ฯ

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๑๔)

จากที่ได้ศึกษาวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า บันเทิงคดีที่ยกมาเป็นแบบเรียนทั้งเรื่องได้แสดงให้เห็นคตินิยมหลักหรือแนวคิดหลักที่ผู้แต่งต้องการกล่าวถึงเป็นสำคัญ ในเนื้อเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง และในเรื่องที่ยกมาให้เรียนเป็นบางตอนจากรวมคดีเรื่องยาวก็ได้แสดงให้เห็นถึงคตินิยมหลักหรือแนวคิดหลักด้วยเช่นกัน ซึ่งหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้แสดงให้เห็นคตินิยมหลักดังนี้

๑. ความประมาทและถือเอาอารมณ์ของตนเป็นที่ตั้ง โดยไม่ใช้สติปัญญาไตร่ตรองเหตุผลให้รอบคอบ นำมาซึ่งความวุ่นวายในภายหลัง
๒. การใช้ปัญญาเพียงอย่างเดียวมิอาจแก้ปัญหาทุกสิ่งได้เสมอไป มนุษย์ต้องมีสติกำกับปัญญาของตนด้วย การใช้สติและปัญญาควบคู่กันไปคือหลักสำคัญในการนำมนุษย์ไปสู่ความสำเร็จ
๓. การรับเอาอารยธรรมตะวันตกมาใช้ในชีวิตคนไทย โดยไม่มีการปรับให้สอดคล้องกับวิถีไทย ทำให้เกิดปัญหา รากฐานของสังคมคือวัฒนธรรมอันดีงามของชาติตน ดังนั้นเยาวชนไทยบางคนที่ผ่านมาชีวิตในเมืองฝรั่งมา ไม่ควรดูถูกบ้านเกิดเมืองนอน พ่อแม่ บรรพบุรุษ ขนบประเพณี และวัฒนธรรมของชาติตน
๔. ความรักที่แม่มีต่อลูกนั้นเป็นความรักอันยิ่งใหญ่หาที่เปรียบมิได้ ความรักความห่วงใยของใครก็ไม่เท่ากับความรักของแม่ที่มีต่อลูก
๕. ประเทศไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ตลอดมา ด้วยความเสียสละอย่างสูงของบรรพบุรุษ ดังนั้นเราคนไทยควรต้องรวมตัวกัน ร่วมใจสามัคคีกันรักษาแผ่นดินไทยให้เป็นไทยไว้ตลอดไป

๖. ความรักมีทั้งคุณและโทษ มีคุณก็คือทำให้จิตใจเข้มแข็งมีความสุข มีโทษก็คือเมื่อผิดหวังในความรักนั้นขึ้นมาจะทำให้เกิดทุกข์
๗. การคบผู้ชั่วหลายคนเป็นเรื่องผิดศีลธรรมและเป็นที่ยรังเกียจของสังคม ทำให้เกิดความวุ่นวายตามมาภายหลังได้
๘. ความซื่อสัตย์กตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นหลักธรรมนำไปสู่ความเจริญ
๙. ความสามัคคีนำมาซึ่งความสำเร็จของหมู่คณะ การแตกสามัคคีนำไปสู่ความพินาศ

บทที่ ๔

คติธรรมรองที่ปรากฏในบันทึกคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

พุทธศักราช ๒๕๔๔

อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง

ในเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง มีคติธรรมรองหรือแนวคิดรองที่ผู้แต่งได้แฝงไว้ในเนื้อเรื่อง ดังนี้

๑. การรักสิ่งใดที่มากเกินไปจนไม่รู้ถูกผิดควรหรือไม่ควร ส่งผลให้เกิดความสูญเสียอันใหญ่หลวง

ดังจะเห็นได้จากท้าวกะหมังกุหนิงที่ไม่ฟังคำทัดทานการสงคราม เพราะรักลูกมากจนไม่อาจทนเห็นลูกทุกข์ทรมานได้ แม้จะรู้ว่าอาจสู้ศึกไม่ได้ แต่ก็ตัดสินใจทำสงครามด้วยเหตุผลที่ว่า

เอ็นดูนาคาโสกล้าย

แม่นวิชาสะก้ามอดม้วย

ไหนไหนในจะตายวายชีวา

ผิดก็ทำสงครามดูตามที

พี่ดังพฤกษานาวิน

ว่ามีได้อรไทจะมรณา

พี่ก็คงตายด้วยอรสา

ถึงเร็วถึงช้าก็เหมือนกัน

เคราะห์ใดก็จะดังไฟฝัน

จะอาสัญเพราะลูกเหมือนกล่าวมา

(อิเหนา : ๓๗-๓๘)

ท้ายที่สุดทั้งท้าวกะหมังกุหนิงและวิชาสะก้ามก็ต้องเสียชีวิตในสงคราม เนื่องด้วยความรักที่ท้าวกะหมังกุหนิงมีต่อลูกมากเกินไปจนไม่รู้ถูกผิดนั่นเอง ดังที่อนุชาทั้งสองรำพึงว่า

มาเห็นศพทอดทิ้งกลิ้งอยู่

หนุ่มน้อยโสภาน่าเสียตาย

ทนต์แดงดังแสงทับทิม

เกสาปลายงอนงามทรง

กระนี้หรือบิดามิพิศวาส

พระพินิจพิศดูแล้วใจหาย

ควรจะนับว่าชายโฉมยง

เพริศพร้อมเพรารับกับขบง

เอาจงค์สารพัดไม่ขาดตา

จนพินาศด้วยโอโรธา

(อิเหนา : ๓๕)

โอ้ว่าพระองค์ผู้ทรงยศ
สงครามทุกครั้งแต่หลังมา
ครั้งนี้ควรหรือมาพิณาศ
เพราะรักบุตรสุดสวาทแสนทวี

พระเกียรติปรากฏในแหล่งหล้า
ไม่เคยอัปราแก่ไพร่
เบาจิตคิดประมาทไม่พอที่
จะทัตทานภูมิไม่เชื่อฟัง

(อิเหนา : ๗๖)

๒. การทำสงครามที่เกิดจากความหลงผิดของพระราชาทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก

ดังคำเตือนของระดูปาหยังและท้าวปะหมันที่ทูลคัดค้านการทำสงครามของท้าวกะหมัง-
กฤษณ์ ด้วยเกรงว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน โดยชี้เหตุผลว่า

ไซ้จะไร้ธิดาทุกธานี
พระองค์จงควรตรึกตรา

มีงามแต่บุตรท้าวคาหา
ไพร่ฟ้าประชาราจะร้อนนัก

(อิเหนา : ๓๗)

เมื่อเกิดสงครามขึ้นทำให้ต้องสูญเสียเลือดเนื้อ และเกิดความพินาศอย่างใหญ่หลวง ดังบท
พรรณนาที่ว่า

ตะลุมบอนฟอนพันกันกลางแปลง
ตายระดับทับกันดังฟอนฟาง
กองหลังประดังหนุนขึ้นไป

ต่อแย้งยุทธยิงชิงชัย
เลือดนองท้องช้างเหลวไหล
ตัวนายไล่ไพร่เข้าบุกบัน

(อิเหนา : ๖๕)

เมื่อนั้น
สุดที่จะรับรองป้องกัน
ไพร่พลัดจากนายกระจายหนี
พลอมพลปนไปในกองทัพ
บ้างบ่าวเข้าคนละบำพานาขึง
บ้างหนามเกี่ยวหัวหูไม่รู้ตน
บ้างเททั้งไถ่ข้าวเขนงปิ่น
ที่ถูกปืนป่วยขาละล้าละลึง

องค์ระดูปาหยังปะหมัน
พลชั้นร้งพังพ่ายตายยับ
เห็นเสียทีดีม้าควบจับ
ไม่ผันหน้ามารับแต่สักคน
ประเจียดเครื่องเปลื้องทิ้งไว้เกลื่อนกล่น
ชุกชนคันแต่ลำพัง
รื้อดินเสียงเพื่อนกันข้างหลัง
อุดส่ำหัดลานเซซังชุกไป

(อิเหนา : ๗๔)

๓. ความรักมีทั้งคุณและโทษ หากรักมากเกินไปโดยไม่เผื่อใจไว้บ้าง เมื่อเกิดปัญหาต้องทุกข์ใจอย่างหนัก

ดังที่นางจินตะหราตัดพ้ออิเหนาเมื่อรู้ว่าจะกลับไปเมืองคาหาอีก เพราะเกรงว่าอิเหนาจะกลับไปหาบุษบาซึ่งเคยเป็นคู่หมั้นคู่หมายกันมาก่อน ดังบทกลอนที่ว่า

เมื่อนั้น	จินตะหราวาติมีศักดิ์
ฟังตรัสจحدเค้นฤทัยนัก	สะบัดพักตร์ผินหลังไม่บังคม
แล้วตอบถ้อยน้อยหรือพระทรงฤทธิ์	ช่างประคิษฐ์คิดความพองามสม
ล้วนกล่าวแกเล้งแสรังเสเล่ห์หลม	คิดคมแบบคบายหลายชั้น
พระจะ ไปคาหาปราบข้าศึก	หรือรำลึกถึงคู่ตุนาหงัน
ด้วยสงครามในจิตยังคิดพัน	จึงบิดผันพจนาไม่อาลัย
ไฉนพระผ่านฟ้าสัญญาน้อง	จะปกป้องครองความพิสมัย
ไม่นิราศแรมร้างห่างไกล	จนบรรลัษมอดม้วยไปด้วยกัน
พระวาทาน่าเชื่อเป็นพັນนัก	จึงหลงรักภักดีไม่เด็ดฉันท
พาชื่อสุจริตคิดสำคัญ	หมายมั่นว่าเมตตาปราณี
มิรู้มาอาภัพกลับกลาย	จะหลีกเลียงเบี่ยงบ่ายหน่ายหนี
ยังสมคำสัญญาที่พาที	ก็ร้อยปีพระจะกลับคืนมา

(อิเหนา : ๕๓)

แล้วว่าอนิจจาความรัก	ฟังประจักษ์ดังสายน้ำไหล
ตั้งแต่จะเชียวเป็นเกลียวไป	ที่ไฉนเลยจะไหลคืนมา
สตรีใดในพิภพบนแดน	ไม่มีใครได้แก่นเหมือนอกข้า
ด้วยไฟรักให้เกินพักตรา	จะมีแต่เวทนาเป็นเนืองนิตย์
โอ้อวที่น่าเสียดายตัวนัก	เพราะเชื่อลั่นหลงรักจึงซ้ำจิต
จะออกซื้อลือชั่วไปทั่วทิศ	เมื่อพลั้งคิดผิดแล้วจะโทษใคร

(อิเหนา : ๕๔)

๔. การเป็นคู่กับผู้ที่มิใช่เจ้าของแล้วเป็นที่รังเกียจของสังคม ทำให้สังคมประณาม และก่อให้เกิดความวุ่นวายต่างๆตามมา

ดังที่ท้าวกระป็นได้กล่าวโทษนางจินตะหราที่ทำให้โอหนาหลงรักจนไม่ยอมกลับไปแต่งงานกับบุษบา และดำเนินไปถึงท้าวหมันหยว่า

ในลักษณะอักษรสรา
มีราชธิดาใจ
จนถูกร้างอุ้งตุนาหงัน
จะให้ชิงผิวเขาเอาเค็ดคาย
บัดนี้ศึกประชิดติดคาหา
เสียนงานการวิواهرจลาจล

ว่าระตูหมันหย่าเป็นผู้ใหญ่
แกสั่งให้แต่งตัวไว้ชั่วชาย
ไปหลงรักผูกพันมั่นหมาย
ช่างไม่อายไพร่ฟ้าประชาชน
กิจจาลือแจ้ทุกแห่งหน
ต่างคนต่างข้องหมองใจ

(อิเหนา : ๕๒)

นิทานเวตาลเรื่องที่ ๑๐

คถิธรรมรอนที่ปรากฏในนิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐ มีดังนี้

๑. คำพูดของมนุษย์มีความสำคัญยิ่ง เพราะคำพูดเป็นสิ่งที่ต้องรักษา ดังนั้นหากพูดออกมาโดยมิได้ใช้สติปัญญาใคร่ครองให้รอบด้านเสียก่อนก็จะนำความหายนะหรือปัญหาซึ่งยากจะแก้ไขมาสู่ตนได้

ดังที่เวตาลได้กล่าวกับพระวิกรมมทิตย์ก่อนออกเดินทางไปหาโยคีสถานคิสิล โดยที่หากพระวิกรมมทิตย์กล่าวคำพูดกับเวตาลเมื่อใด เวตาลก็จะลอบกลับไปยังต้นอโศกดังเดิม ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขในการจับเวตาล ดังที่เวตาลกล่าวว่า

พระองค์ผู้เป็นพระราชางจำภายิตโบราณไว้ว่า ลิ่นคนนั้นตัดคอคนเสีย
มากต่อมากแล้ว

(นิทานเวตาล : ๘๕)

และดังคำพูดที่พระราชบุตรได้ตกลงกับพระราชทานที่ได้กระทำสัญญาแบ่งนางกันไว้ อันเป็นเหตุให้ทั้งสองพระองค์ต้องปฏิบัติตามคำพูด และก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายในการนับญาติระหว่างนางทั้งสองขึ้นมานั้นเอง ดังปรากฏในเนื้อความว่า

พระราชบุตรทูลตอบว่า “รอยเห็นนางทั้งสองนี้มีขนาดไม่เท่ากัน แม้แต่มีขนาดย่อมทั้งสองนางก็ยังใหญ่กว่ากันอยู่คนหนึ่ง ข้าพเจ้าจะเลือกนางที่เล็กเป็นภริยาข้าพเจ้า เพราะคงจะเป็นสาวน้อยตามขนาดแห่งเท้า ส่วนนางที่เขื่องนั้นคงจะเป็นสาวใหญ่ ขอพระองค์จงรับไว้เป็นราชชายา”

(นิทานเวตาล : ๘๖)

ท้าวจันทรเสนนั่งครองอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตรัสตอบพระราชบุตรว่า “ถ้านางเท้าเขื่องมีลักษณะเป็นที่พึงใจ ข้าก็จะทำตามเจ้าว่า”

(นิทานเวตาล : ๘๗)

แลเพราะเหตุที่คาดขนาดเท่าผิผิ ถูกกลับเป็นเมียพ่อ แม่กลับเป็นเมียลูก ถูกกลับเป็นแม่เลี้ยงของพ่อแม่ตัวเอง แลแม่กลับเป็นลูกสะใภ้ของพ่อแม่แห่งลูกตน แล ต่อมาบุตรแลธิดาก็เกิดจากนางทั้งสอง แลบุตรแลธิดาแห่งนางทั้งสองก็มีบุตรแล ธิดาต่อๆกันไป

(นิทานเวตาล : ๕๓)

๒. อย่าด่วนเชื่อในสิ่งที่เห็นจนกว่าจะได้พิสูจน์ให้กระจ่างเสียก่อน เพราะสิ่งที่เห็นอาจ ไม่ใช่ความจริงเสมอไป

คั้งที่ท้าวจันทรเสนและพระราชบุตรด่วนเชื่อตามตรรกะและการอนุมานในอายุของหญิง ทั้งคู่ตามขนาดรอยเท้าที่เห็น และได้กระทำสัญญาแบ่งนางกันเป็นที่เรียบร้อย โดยมีได้รอพิสูจน์ว่า ความเชื่อของตนถูกต้องหรือไม่ เป็นเหตุให้เกิดปัญหาตามมาภายหลัง ดังความว่า

... ท้าวจันทรเสนและพระราชบุตรก็ทำการวิวาห์ทั้งสองพระองค์ แต่ กลับคู่กันไป คือพระราชบิดาทรงวิวาห์กับพระราชบุตร พระราชบุตรทรงวิวาห์ กับพระมเหสี แลเพราะเหตุที่คาดขนาดเท่าผิผิ

(นิทานเวตาล : ๕๓)

๓. ผู้ที่ยอมโง่และลดหย่อนทิฐิมานะ อันเป็นคุณความดีซึ่งมีในตัว ผู้นั้นย่อมมีความสุขในโลก

คั้งเหตุการณ์ที่พระวิกรมทิดขัดคกกันต่อคำพุดคูหมื่นของเวตาล แม้จะทรงขัดเคือง แต่ก็ อดกลั้นไว้ มิได้ตรัสตอบ ทำให้สามารถจับตัวเวตาลได้สำเร็จ แม้เวตาลจะพยายามใช้โวหารเย้ยหยัน ขั้วญให้พระองค์ตรัสได้ตอบ ดังที่เวตาลกล่าวว่า

ข้าพเจ้าขอถวายพระพรให้ทรงรับความสำราญ เป็นผลแห่งการที่ทรงนั่ง ครั้งนี้ พระองค์ได้ทรงเพียรมาหลายครั้งแล้วที่จะห้ามความช่างพุดในพระองค์ แต่ ก็ไม่สำเร็จ ข้าพเจ้าจะไม่ทูลถามว่าการที่ทรงระงับความช่างพุดนั้น เป็นด้วยความ ถ่อมพระองค์ แลความสามารถกุมพระสติไว้ได้ หรือเป็นด้วยความโง่ไม่สามารถ เท่านั้นเอง

(นิทานเวตาล : ๘๕)

๔. อำนาจเงินนั้นสามารถทำให้มนุษย์ยอมทำได้ทุกสิ่งเพื่อประโยชน์ส่วนตน

คงจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่กรุงธรรมปุระที่ไพร่พลทรยศต่อพระมหากษัตริย์ เพราะอำนาจเงินจากข้าศึก ทำให้พระองค์ต้องพาพระมเหสีและพระราชธิดาหนีเพื่อรักษาชีวิต ดังความว่า

เมื่อทำวมหาพลจะสิ้นบุญนั้น เกิดศึกขึ้นที่กรุงธรรมปุระ ข้าศึกมีกำลังมาก แลชำนาญการศึก ใช้ทั้งทองคำแลเหล็กเป็นอาวุธ คือใช้ทองคำซื้อน้ำใจนายทหาร และไพร่พลของพระราชินีให้เอาใจออกห่างจากพระองค์ แลใช้เหล็กเป็นอาวุธฆ่าฟันคนที่ซื้อน้ำใจไม่ได้ ข้าศึกใช้ทองคำบ้างเหล็กบ้างเป็นอาวุธดังนี้ จนในที่สุด รั้วพลของทำวมหาพลหอร่อยย่อยยับไป

(นิทานเวตาล : ๕๑)

๕. คนฉลาดย่อมหมั่นทบทวนหนังสือ คนขี้เกียจคือคนโง่

ดังคำพูดของเวตาลที่กล่าวกับพระวิกรมมัททีก่อนจะออกเดินทาง ไปพบโยคีสถานดีคือว่า

ในเวลาเดินทางนั้น ข้าพเจ้าจะเล่านิทานเล่น เพราะปราชญ์ผู้มีความรู้ย่อมใช้เวลาของตนในเรื่องหนังสือ มิใช่ใช้เวลาในการนอนแลการขี้เกียจอย่างคนโง่

(นิทานเวตาล : ๘๕)

๖. บ้านที่ไม่มีแม่เรือนเป็นบ้านที่ว่าง และย่อมหาความสุขไม่ได้

ดังเหตุผลที่พระราชมนูตรทุกแก่ท้าวจันทรเสนเพื่อให้พระองค์ยอมแต่งงานกับนางเจ้าเชิงที่พบในป่า ทั้งที่พระราชมารดาพึงสืบทอดพระชนม์ได้ไม่นาน โดยให้เหตุผลว่า

บ้านของผู้เป็นใหญ่ในครอบครัวนั้น ถ้าไม่มีแม่เรือนก็เป็นบ้านที่ว่าง อนึ่ง พระองค์ย่อมจะทรงทราบกาลาซึ่งมูลทวะบัณฑิตแต่งไว้ มีความว่า ชายผู้ไม่ใช่คนโง่ไม่ยอมคืนสู่เรือนซึ่งไม่มีนางที่รัก ผู้มีรูปงามคอยรับรองในขณะที่กลับถึงเรือนนั้น แม้เรียกว่าเรือนก็ไม่ใช่อื่น คือลูกซึ่งไม่มีโง่เท่านั้นเอง พระองค์ย่อมทรงทราบด้วยพระองค์เองว่า ความสุขแห่งพ่อบ้านซึ่งอยู่โดดเดี่ยวนั้นมิใช่ไม่ได้ในบ้าน แลมิได้้นอกบ้าน เพราะไม่มีหวังจะได้ความสุขเมื่อกลับมาสู่เรือนแห่งตน

(นิทานเวตาล : ๘๗)

หัวใจชายหนุ่ม

เรื่องหัวใจชายหนุ่มมีคติธรรมรองคือ

๑. การแต่งงานของคนหนุ่มสาวที่มาจากการชอบพอกันแต่เพียงเปลือกนอก ขาดการรู้จักและเข้าใจกันอย่างแท้จริง ย่อมไม่ยั่งยืนและอับปางลงอย่างง่ายดาย

เฉกเช่นประพันธ์ที่ถือเอาความคิดสมัยใหม่เป็นหลัก หลงรักแม่อุไรโดยไม่ฟังคำเตือนของพ่อผู้มีประสบการณ์มากกว่า จนในที่สุดประพันธ์และอุไรก็ได้เสียกัน และแต่งงานกันโดยปราศจากความเข้าใจกัน แล้วชีวิตครอบครัวก็ล่มสลาย เพราะฝ่ายหญิงไม่ยอมรับหน้าที่ของภรรยาที่ดี นอกจากไม่ยอมปฏิบัติตนให้ถูกต้องแล้วยังทำตัวเหลวแหลกต่าง ๆ นานา เช่น ใช้เงินฟุ่มเฟือยเกินฐานะมาก ไม่ให้เกิดริตสามี และโดยเฉพาะคบชายอื่นอย่างเปิดเผย ดังที่ประพันธ์เขียนแล้วว่า

ฉันเห็นท่าทางไม่ดีจึงพูดอย่างใจดีว่า: “เราต้องลงมือจัดบ้านของเราทีเดียวนะ, ท่าทางก็เห็นจะสนุกดีนะหล่อน!” หล่อนตอบเสียงกระซางว่า ดิฉันไม่ใช่ว่าจะได้แบกหามเรื่องเรือนให้คุณ!” ฉันก็พูดไปอย่างอึดอัดว่า “ฉันไม่ได้เห็นหล่อนเป็นบ่าวเลย. ฉันชวนหล่อนให้ช่วยกันจัดบ้านอย่างผัวหนุ่มเมียสาวที่ได้กันใหม่ๆ การจัดบ้านเป็นของสนุกเพลิดเพลินอย่างหนึ่งที่เดียวนะหล่อน...” หล่อนตอบกระซางมาอีกว่า “ดิฉันเสียใจที่ความเห็นไม่ตรงกับคุณ. ดิฉันเป็นลูกผู้ดี ไม่เคยต้องยกค้ำของอะไรเอง!” ฉันออกรู้สึกเลือดขึ้นหน้า จึงงดไม่ตอบว่าอะไร,

(หัวใจชายหนุ่ม : ๑๓๒)

ในเดือนต่อมาหล่อนไปทำหน้าที่ไว้กั๊กตั้งพันห้าร้อยบาท! ฉันถือว่าเข้าหล่อนก็กลับตอบว่า “เมื่อก่อนคุณจะมาแต่งงานกับดิฉัน ทำไมคุณไม่สืบสวนให้ได้ความเสียก่อนว่าดิฉันต้องใช้จ่ายอย่างไร. ดิฉันจะยอมเปลี่ยนแปลงความสำราญ เช่นที่เคยมาแต่ก่อนเพื่อความพอใจของคุณไม่ได้.”

(หัวใจชายหนุ่ม : ๑๓๔)

ครั้นเมื่อปลายเดือนก่อนนี้ หลวงเทพฯ ปัญหาบอกลฉันว่า แม่อุไรได้ไปค้างบ้านพระยาตระเวนแล้ว, ฉันก็ปรึกษาหารือกับหลวงเทพฯ และในที่สุดหลวงเทพฯ รับธุระไปพูดจากับแม่อุไร, ขอบ่าขาดจากกัน. ในขั้นต้นหล่อนจะไม่ยอม, แต่หลวงเทพฯ ชี้แจงว่า ถ้าไม่ยอมหย่า ฝ่ายฉันก็ไม่มีทางอื่นนอกจากฟ้องชายชู้. หล่อนไปปรึกษาหารือกับพระยาตระเวนแล้ว จึงบอกหลวงเทพฯ ว่าเป็นอันยอม

หว่า. หลวงเทพาก็ช่วยเป็นธุระทำหนังสือสัญญาหย่าขาดจากสามีภรรยา กัน และ
ได้ลงชื่อกันแล้วเมื่อวานนี้.

(หัวใจชายหนุ่ม : ๑๓๕)

๒. การใช้เสรีภาพในทางที่ผิดโดยปล่อยเนื้อปล่อยตัว จนกระทั่งพลาดพลั้งซิงสุกก่อนห้าม
จะต้องประสบชะตากรรมอันเลวร้ายในชีวิต

ดังเช่นแม่อุไรที่ทำตัวเป็นผู้หญิงสังคมจัด ซึ่งขัดกับขนบธรรมเนียมที่ค้ำจุนของสังคมไทย
ที่ผู้หญิงจะต้องรักษาวลสงวนตัว ทำให้พ่อของประพันธ์ไม่ยอมได้เธอเป็นลูกสะใภ้ ดังที่ประพันธ์
เล่าว่า

ท่านว่าท่านไม่ยอมได้ผู้หญิงเช่นแม่อุไรมาเป็นลูกสะใภ้ของท่าน , โดย
ท่านรังเกียจว่าได้เคยรู้จักมักคุ้นกับผู้ชายมาหลายคนแล้ว และกล่าวว่าใครๆเขาก็
รู้จักทั้งนั้นว่าที่บ้านนั้นเขาใช้คำเรียกกันว่า “โรงเรียนฝึกหัดเจ้าชู้”

(หัวใจชายหนุ่ม : ๑๓๖)

เมื่อแม่อุไรแต่งงานกับประพันธ์ก็ยังคงคบชู้ผู้ชายคนอื่นอีก จนต้องหย่าขาดจากกัน แม่อุไรมาอยู่
กับพระยาตระเวน โดยที่ไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมาจากความเจ้าชู้ของเขา ทำให้หล่อนต้อง
ประสบกับชะตากรรมอันเลวร้ายอีก ดังที่ประพันธ์เล่าว่า

ในระหว่างงานฤดูหนาวพระยาตระเวนก็ไปเดินควงอยู่กับแม่สร้อย
โดยมาก; ส่วนแม่อุไรนั้นไม่ได้ไปด้วยกัน, โดยอ้างเหตุผลอย่างเดียวกับที่อ้างใน
การที่ไม่ไปในการเดินรำด้วยกันนั่นเอง. ฉันต้องขอมว่าเขาช่างหาเหตุขัดข้องเก่ง
จริงๆ. เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นที่ธรรมดาอยู่เองที่แม่อุไรจะต้องรู้สึกแค้นไม่น้อย, และถ้า
เป็นผู้ชาย ป่านนี้ก็คงไว้หนวดเคราเต็มหน้าแล้ว. นึกๆก็ออกจะน่าสงสารแม่อุไร,
ที่ต้องรู้สึกตัวเร็วเช่นนี้, และคนอย่างแม่อุไรคงจะต้องรู้สึกเข้าใจมากที่สุด, เพราะ
เขาถือตัวว่าเป็นหญิงงามและช่วยวนมากที่สุดในเมืองไทย, และเชื่อดัวของเขาว่า
จะผูกใจอันรวนเรของพระยาตระเวนไว้ได้ชั่วกาลนาน;

(หัวใจชายหนุ่ม : ๑๓๗)

ฉันก็เสียใจที่หล่อนต้องรับความลำบากเช่นนั้น, แต่ขอให้หล่อนนึกดูว่า
หล่อนได้ขุดอุโมงค์ใจตนเองแล้ว เมื่อนอนในอุโมงค์นั้นไม่สบายจะโทษใครได้.

(หัวใจชายหนุ่ม : ๑๔๑)

๓. ผู้มีความอดสาหพยายามในการทำงานย่อมประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน

ดังเช่นประพันธ์ที่เขาไม่ชอบวิธีการใช้เส้นสาย แต่เมื่อไม่สามารถหางานได้ด้วยตนเอง เขาก็ต้องยอมรับงานที่ผู้ใหญ่วางมาให้ แต่ก็ได้ใช้ความสามารถของตนเอง และมีความมุมานะในการทำงาน ทำให้มีความก้าวหน้าในราชการ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงบริบาลบรมศักดิ์ ในที่สุด ดังที่เขาเล่าว่า

ครั้นเมื่อต้นเดือนธันวาคมนี้ฉันได้ย้ายตำแหน่งมาเป็นผู้ช่วยเจ้ากรมโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์, นับว่าเป็นของถูกใจของฉันทีเดียว, เพราะฉันได้เห็นหนทางที่อาจจะได้ทำการตรงตามทางที่ฉันได้เล่าเรียน และชอบอยู่แล้ว. ฉันหวังใจว่าจะได้ไปเป็นผู้เล็กระบุพิเศษที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงด้วย.

ส่วนทางเสือป่า ฉันก็ได้เข้าไปประจำอยู่กรมม้าหลวงสมปรารถนาหลายเดือนมาแล้ว, และการที่ฉันได้เคยเข้าไปฝึกหัดอยู่ในกองฝึกหัดนายทหารที่ออกซ์ฟอร์ดนั้นเป็นผลดีแก่ฉันมากทีเดียว. ตั้งแต่ฉันได้เข้าไปประจำในกรมม้าหลวงแล้ว ฉันไม่ได้ขาดฝึกหัดเลย, และฉันได้ตั้งใจฝึกหัดและฟังคำสั่งสอนจริงๆ. มาถึงเวลานี้เขากำลังบรรจุตำแหน่งผู้บังคับบัญชา, เตรียมสำหรับไปซ้อมรบในปลายปีนี้, ฉันได้เป็นผู้บังคับผู้บังคับหมวดผู้ ๑, และได้เลื่อนยศเป็นนายหมู่เอก

(หัวใจชายหนุ่ม : ๑๓๗-๑๓๘)

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี มีคติธรรมเรื่องเพียงประการเดียวคือ ลูกคือแก้วตา ดวงใจของพ่อแม่ ลูกที่ดีทำให้พ่อแม่ชื่นอกชื่นใจ เพราะฉะนั้นจึงเป็นลูกที่กตัญญู ประณินบัณฑิตต่อพ่อแม่ เพื่อทดแทนคุณท่าน

คังกิริยาของสองพระกุมารกัณหาชาติที่เอาใจพระมารดา เมื่อพระนางมัทรีกลับจากการหาผลไม้ในป่า สองพระกุมารก็จะออกมาต้อนรับเป็นประจำ ทำให้พระนางมัทรีมีความสุขที่ได้เห็นหน้าลูก แม้จะเหน็ดเหนื่อยเพียงใดก็ตาม ดังที่พระนางทรงคร่ำว่า

เจ้าเคยวิ่งระรี่เรียงเคียงแข่งกันมาคอยรับพระมารดา ทรงพระสรวลสำรวล
ร่าระรื่นเรีงรับรับเอาขอทาน แล้วก็พากันกราบกรานพระชนนี พ่อชาติเจ้าเลือกเอา
ผลไม้ แม่กัณหาจะอ่อนนอนไหวว่าจะเสวยนม ผทมเหนือพระเพลา พลังนอนเฝ้า
แม่นี่ต่างๆตามประสาทารกเจริญใจ

(มหาเวสสันดรชาดก : ๓๐)

แม่อีกกลับเข้ามาถึงแล้ว ได้เชยชมชื่นสบาย ที่เหนื่อยยากก็เสื่อมหายคลาย
ทุกข์ทุเลาลง ลืมสมบัติทั้งวงศ์ในวังเวียง

(มหาเวสสันดรชาดก : ๓๑)

ลิลิตตะเลงพ่าย

เมื่อได้ศึกษาเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย เห็นได้ว่าเรื่องนี้มีคติธรรมรองดังนี้

๑. การมีจิตวิทยาในการใช้วาทีลปสามารถช่วยแก้ไขสถานการณ์คับขันให้ดีขึ้นได้

ดังจะเห็นได้จากตอนสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถดกเข้าไปในวงล้อมของข้าศึก สมเด็จพระนเรศวรทรงแก้ไขสถานการณ์คับขัน ด้วยการกล่าวเชิญพระมหาอุปราชให้เสด็จออกมาทำศึกยุทธหัตถี คำกล่าวเชิญท่ามกลางทหารพม่าทำให้พระมหาอุปราชไม่มีทางเลี้ยวที่จะปฏิเสธได้ และขณะเดียวกันก็ทำให้พระมหาอุปราชเกิดความอึดหิมที่จะมีผู้กล่าวขวัญถึงวีรกรรมการรบอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ จึงรับทำศึกยุทธหัตถี แสดงให้เห็นถึงปฏิภาณไหวพริบอันชาญฉลาดของสมเด็จพระนเรศวรเป็นอย่างดี ดังโคลงที่ว่า

นฤบาลบพิตรเฝ้า	ภูวนา ยกแฮ
ผายสีหนาทกลา	ท่านพร้อง
ไพเราะราชสุภา-	มิตสื่อสารนา
เสนอบมีข้อข้อง	ขุนแสนคำไข

(ลิลิตตะเลงพ่าย : ๖๒)

และจิตวิทยาในการใช้วาทีลปของสมเด็จพระวันรัตที่กราบทูล ขอพระราชทานโทษแก่แม่ทัพนายกองทั้งหลายที่ตามเสด็จไม่ทันด้วยโอรสอันชาญฉลาด โดยกราบทูลว่าการตามเสด็จไม่ทัน ทำให้ชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรยิ่งใหญ่และน่าสรรเสริญมากยิ่งขึ้น เพราะแสดงว่าสามารถชนะศึกได้ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์เอง เปรียบได้กับชัยชนะของพระพุทธเจ้าที่มีต่อพญาวสวัตตีมาร ความฉลาดในการเลือกเนื้อหาความเปรียบที่เหมาะสมทำให้สมเด็จพระนเรศวรเกิดความปลื้มปิติและภาคภูมิใจพระทัยในชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ จึงทรงลดหย่อนโทษให้แก่บรรดาแม่ทัพนายกองเหล่านั้น ดังที่สมเด็จพระวันรัตกราบทูลว่า

พระศรีโลกนาถเฝ้า	เผด็จมาร
เฉกพระราชสมภาร	พี่น้อง
เสด็จไร้พิริยะราญ	อรินาส ลงนา
เสนอพระยศอินก้อง	เกียรติทั่วทุกกาย

ผิวหลายพูหุหุหุหุหุ
 ชนะอมิตรมวลมอญ
 พระเดชปดาลขจร
 ไปทั่วเรศออกอ้าง

โรมรอน
 มั่วมล้าง
 เจริญฤทธิ์ พระนา
 เอ็กฟ้าดินไหว

(ลิลิตตะเลงพ่าย : ๖๔)

๒. คำสอนสุดท้ายที่พระเจ้านันทบุเรง ทรงสั่งสอนสมเด็จพระมหาอุปราชผู้เป็นพระโอรส ในการที่จะทำการรบนั้นเป็นคำสอนที่เป็นความจริง เหมาะที่จะเป็นแนวทางของผู้ที่เป็นหัวหน้าในการประกอบกิจการทั้งหลาย ซึ่งสามารถนำมาตีความและประยุกต์ใช้ในการทำงานได้เป็นอย่างดี ซึ่งคำสอนดังกล่าวได้แก่

- ๑.) อย่าเชื่อง่าย เพราะสงครามมีเล่ห์กลศึกกลซึ่ง อาจตีความได้ว่าอย่าประมาทในการทำงาน
 - ๒.) อย่าคะนองลำพองตน
 - ๓.) ให้ทะนุบำรุงขวัญทหารให้ศึกคึกเข้มแข็งอยู่เสมอ หรือการรู้จักเอาใจผู้น้อยให้บังเกิดความกระตือรือร้น
 - ๔.) อย่ามีใจลาดกลัว และอย่าอยู่ใกล้คนขลาด หรือผู้ที่เป็นใหญ่เป็นผู้นำต้องเป็นคนกล้าหาญต่อทุกสถานการณ์ จะขลาดกลัวไม่ได้
 - ๕.) รอบรู้กำลังทัพ การจัดกระบวนทัพ หรือให้รู้กำลังของฝ่ายตรงข้าม
 - ๖.) รอบรู้การตั้งค่ายตามหลักพิชัยสงคราม หรือผู้ที่เป็นหัวหน้าต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นๆอย่างเชี่ยวชาญ
 - ๗.) ให้บำเหน็จความชอบแก่ทหารที่กล้าหาญ ผู้ทำความดีมีความสามารถ หรือการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้น้อย มีการตอบแทนด้วยบำเหน็จรางวัลตาม โอกาส
 - ๘.) อย่าเป็นคนข่อหย่อนและอย่าเกียจคร้าน
- ดังที่พระเจ้านันทบุเรงทรงดำรัสว่า

สงครามความศึกซึ่ง
 จงพ้ออย่ายินยอม
 อย่าลองคะนองตน
 การศึกกลเล่ห์พิน

แสนกล
 แต่คืน
 ตามชอบ ทำนา
 ล้อเลี้ยวหลอกหลอน

จงแจ้งแห่งเหตุเบื้อง

เป็นประโยชน์ยุทธการ

เอาใจทหารหาญ

อย่าระคนปนใกล้

หนึ่งรู้พยุหศึกไสร

เจนจิตวิทยาการ

รู้เชิงพิชัยชาญ

อาจจักรอนรณแคว

หนึ่งรู้บำเหน็จให้

อันสมรรถมือผจญ

อย่าห่อหุ้มวิริยะ

แปดประการกลเกียรติ

โบราณ

กล่าวไว้

เริ่งริน อยู่หนา

เกลือกกลั้วขลาดเขลา

สบสถาน

กาจเกล้า

ชุมค่าย ควมนา

แพกแพ้งพัน

ขุนพล

จิตเสียน

อย่างเกียจ

ถ่องแท้ทางแดง

(ลิลิตตะเลงพ่าย : ๕๓-๕๔)

มัทนะพาธา

เรื่องมัทนะพาธามีคตินิยมรองเพียงประการเดียวคือ หากปล่อยให้ความรักแปรเปลี่ยนเป็น ความลุ่มหลงก็จะทำให้ขาดสติไตร่ตรอง อาจทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนเป็นอันตรายได้ ดังนั้น ความรักที่แท้จริงควรเกิดจากใจที่บริสุทธิ์ มิใช่ความเห็นแก่ตัว

ดังเช่นการกระทำของสุเทษณ์เทพบุตรที่หลงรักมัทนา แต่นางไม่ปลงใจด้วย จึงใช้ให้ วิทยาธรมายาวิไน้เวทมนตร์สะกดเรียกนางมา มัทนาเจรจาตอบสุเทษณ์อย่างคนที่ไม่รู้สีก้าว สุเทษณ์จึงไม่โปรด เมื่อขอให้มายาวิไน้คลายมนตร์ มัทนาก็รู้สีก้าวและตอบปฏิเสธสุเทษณ์ สุเทษณ์ โกรธจึงสาปนางเป็นดอกกุหลาบและให้ไปเกิดในโลกมนุษย์ โดยปรารถนาจะให้นางมัทนาได้รู้ซึ่ง ถึงความเจ็บปวดจากความรักบ้าง จึงให้มีชื่อแม้ว่า ให้นางมีรูปเป็นมนุษย์เฉพาะวันเพ็ญเพียงวันและ คืนเดียว ต่อเมื่อมีความรักจึงจะพ้นสภาพจากการเป็นดอกไม้ และหากเป็นทุกข์เพราะความรักก็ให้ อ้อนวอนขอต่อสุเทษณ์ แล้วพระองค์จะคเโทษทัณฑ์ให้ ดังสุเทษณ์กล่าวว่า

อ้าเจ้าล้าพาพักตร์
พิจวนจะคลั่งไคล้

สิริลักษณะวิไล,
สติเพื่อพะวงองค์.

(มัทนะพาธา : ๘๗)

เพราะฉะนั้นจะให้นาง
มะทะนาประสงค์ตน
ทวิบทจะดูรับบาท
วธุเลือกจะตามใจ
จะสถิตจะนั้นกว่า
และพิวอนคนูปถัน

จตุสัณเฑณคน,
จะกำเนิดณรูปใด?
ฤจะเป็นอะไรไซ้ไร,
และจะสาปประดุจสรร;
จะสำนึกณโทษทัณฑ์
จะประสาทพระพรให้

(มัทนะพาธา : ๘๘)

ด้วยอำนาจอิทธิฤทธิ์
กูสาปมัทนานงคราญ
สู่แดนมนุษย์และเกิด
ให้เป็นเช่นนั้นกว่าจะ
ทุกเดือนเมื่อถึงวันเพ็ญ
เพียงหนึ่งทิวาราตรี;
เมื่อนั้นแหละให้ทรมว้ย

อันประมวณมี
ให้จตุผ่าน
เป็นมาลีเลิศ
รู้สีกุระ
ให้นางนี้เป็น
แต่หากนางมี
คงรูปอยู่ไซ้ไร

ณ ตัวกูผู้เรงหาญ,
ไปจากสุราลัยเลิศ,
อันเรียกว่ากุพพะกะ,
ระอุเพราะรักจริงเชิญ.
มนุษย์อยู่กำหนดมี
ความรักนุรุษเมื่อใด,
บดินกลับเป็นนุปผา.

หากรักชายแล้วมัทนา บมีสุขา ภิรมย์เพราะเร็ดร้างรัก,
 และนางเป็นทุกข์ยิ่งนัก จนเหลือที่จัก อดทนอยู่อีกต่อไป,
 เมื่อนั้นคิดว่าอรทัย กล่าววอนเราไฉริ เราจึงจะคโทยทัณฑ์.

(มัทนะพาธา : ๕๐-๕๑)

เสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา

จากวรรณคดีเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่ยกบางตอนมาให้เรียนนี้ เมื่อศึกษาวิเคราะห์จะพบ
คติธรรมรอง ดังนี้คือ

๑. ความรักของแม่ที่มีต่อลูกนั้นยิ่งใหญ่ไพศาล แม่ยอมทำเพื่อลูกได้ทุกอย่าง แม้จะทราบว่า
สิ่งนั้นเป็นภัยแก่ตน ดังเช่นนางวันทองที่รักลูกมาก เมื่อพลาขงามบุกขึ้นเรือนขุนช้างในยาม
วิกาล เพื่อแย่งชิงตัวนางกลับไป นางวิตกว่าลูกจะได้รับอันตรายและมีความผิด จึงบอกให้พลาขงาม
กลับบ้านไปก่อน เมื่อพลาขงามตัดพ้อว่านางคงไม่รักลูกแล้ว นางก็เสียใจแล้วตอบลูกว่า

พ่อพลาขงามทรมานสวาคิของแม่อา	แม่โศกาเกือบเจียนจะบรรลัย
ใช้จะอ้อมเอิบอาบด้วยเงินทอง	มิใช่ของตัวทำมาแต่ไหน
ทั้งผู้คนข้างมาแลข้าไท	ไม่รักใครเหมือนกับพ่อพลาขงาม
ทุกวันนี้ไซ้แม่จะผาสุก	มีแต่ทุกข์ใจเจ็บดังเหน็บหนาม
ต้องจำจนทนกรรมที่ติดตาม	จะขึ้นความคิดไปก็ไร้ที่

(ขุนช้างขุนแผน : ๒๓)

แล้วเตือนให้พลาขงามมีสติว่าหากอยากจะให้แม่กลับไปก็ไปหาหรือกับพ่อ แล้วฟ้องร้องขุน-
ช้างจะดีกว่ามาลักพาแม่ไปเช่นนี้ เมื่อพลาขงามไม่เชื่อฟัง นางจึงต้องยอมตาม เพราะเกรงว่าจะเกิด
คดีความใหญ่โต และเพราะเห็นแก่ความสุขของลูกทั้งๆที่ไม่เห็นด้วยก็ตาม ดังความว่า

จึงปลอบว่าพลาขงามพ่อทรมารัก	อย่าฮึกฮักว่าวุ่นทำหุนหัน
จงครวญใครให้เห็นข้อสำคัญ	แม่นี้พรั่นกลัวแต่จะเกิดความ
ด้วยเป็นข้าลักไปไทลักมา	เห็นเขื่องหน้าจะอึงแม่จึงห้าม
ถ้าเจ้าเห็นเป็นสุขไม่ลูกลาม	ก็ตามเถิดมารดาจะคลาไคล
ว่าพลาขงามลูกออกจากห้อง	เศร้าหมองโศกาน้ำตาไหล
พระหมื่นไวยก็พามาตราไป	พอรุ่งแจ้งแสงใสก็ถึงเรือน

(ขุนช้างขุนแผน : ๒๔)

๒. การถือเอาอารมณ์ของคนเป็นที่ตั้ง โดยไม่ใช้สติปัญญาไตร่ตรองเหตุผลให้รอบคอบนำมาซึ่งความเดือดร้อน

ดังเช่นพลาขงามที่ำคิพลาคไปอย่างอิ่ง ที่ลอบขึ้นเรือนขุนช้างพานางวันทองหนี แม้แม่จะทักทานก็ไมฟัง และโทษของการทำคิครังนี้ยิ่งใหญ่และสาหัสสุดจะกล่าวได้นั้นคือ นางวันทองถูกสมเด็จพระพันวษาตัดสินให้ประหารชีวิต โดยที่พลาขงามไม่สามารถจะช่วยเหลือมารดาของตนได้เลย ดังที่สมเด็จพระพันวษาทรงดำนิความมูทะอุขของพลาขงามว่า

อ้ายหมื่นไวยทำใจอหังการ
จะปริกษাত্রาสนให้ไม่ได้
ถ้าฉวยเกิดมาพินกันล้มตาย

คกว่าบ้านเมืองไม่มีนาย
จึงทำตามน้ำใจเอาง่ายง่าย
อันตรายไพรเมืองก็เคื่องอุ

(ขุนช้างขุนแผน : ๓๘)

สามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ

เนื่องจากสามก๊กตอนนี้กล่าวถึงตัวละครที่สำคัญคือโจโฉและกวนอุ เนื้อเรื่องในตอนนี้จึงแสดงให้เห็นอุปนิสัยของโจโฉ ที่นำมาเป็นข้อคิดคติเตือนใจได้หลายประการ ดังนี้

๑. ผู้นำต้องมีกลยุทธ์และไหวพริบทางการปกครอง จึงจะประสบความสำเร็จ

ดังเช่นโจโฉผู้ดำรงตำแหน่งมหาอุปราชาของพระเจ้าเหี้ยนเต้ และสามารถดำรงตำแหน่งอันยิ่งใหญ่นี้ได้จนถึงอายุขัยของตน ดังนั้นผู้นำควรใช้หลักในการปกครองดังเช่นแนวทางที่โจโฉยึดปฏิบัติดังนี้

๑.) ตัดสินใจทำการต่างๆ โดยใช้สติปัญญาพิจารณาเหตุผลให้รอบคอบ

คงจะเห็นได้จากตอนที่โจโฉปรึกษากับเทียหยกว่าจะคิดหาวิธีฆ่าเล่าปี่กับม้า拯 เทียหยกชี้ว่าให้กำจัดม้า拯ก่อน เพราะเล่าปี่จะต้องขอความช่วยเหลือจากฮวันเสี้ยวเป็นแน่ และการจะด้านทานทัพของฮวันเสี้ยวนั้นเห็นจะเป็นการยาก เพราะฮวันเสี้ยวมีกำลังทหารมาก โจโฉก็ยังยืนยันว่าต้องฆ่าเล่าปี่ก่อน โดยวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียอย่างละเอียดว่า

เล่าปี่นั้นเป็นคนมีสติปัญญา ถ้าละไว้ชาก็จะมีกำลังมากขึ้น อุปมาเหมือนลูกนกอินทรียังไม่ขึ้นพร้อม แม้เราจะนั่งไว้ให้อยู่ในรังจะนี้ ถ้าขึ้นพร้อมแล้วก็จะบินไปทางไกลได้ ซึ่งจะจับตัวนั้นเห็นจะได้ความขัดสน ฮวันเสี้ยวนั้นมีทหารมากก็จริง แต่สติปัญญาน้อย ถึงจะคิดประการใดเราก็ไม่กลัว

(สามก๊ก : ๕๘)

เมื่อยกทัพไปรบเล่าปี่ ณ เมืองซีจิ่ว เกิลสมพายุใหญ่พัดหนักจนธงชัยหักลง ชุนฮกได้แจ้งว่าเป็นลางบอกเหตุว่าจะมีผู้มาปล้นค่ายในคืนนี้ โจโฉได้วางแผนเตรียมรับสถานการณ์อย่างละเอียด และสามารถตีทัพโจโฉแตกพ่ายได้สำเร็จ ดังเนื้อความว่า

โจโฉจึงให้แบ่งทหารเป็นสิบเอ็ดกอง กองหนึ่งให้อยู่รักษาค่าย แปรกองนั้นให้นายทหารเอกคุมทหารเลวยกแยกออกไปชุมนุมอยู่นอกค่ายทั้งแปดทิศ ถ้าเห็นกองทัพผู้ใดยกมาปล้นค่าย ก็ให้ทหารทั้งแปดกองตีกระหนาบล้อมเข้ามา สองกองนั้นให้แยกกันไปตั้งสกัดอยู่ปากทางเมืองซีจิ่วกองหนึ่ง เมืองเหี้ยผิงกองหนึ่ง

(สามก๊ก : ๖๐)

โจโลปรารถนาจะได้กวนอูเป็นทหาร เมื่อสามารถลวงกวนอูให้ออกจากเมืองเหี้ยผัวได้ ทหารของโจโลได้ปิดล้อมกวนอูไว้ เตียวเลี้ยวได้ไปเกลี้ยกล่อมกวนอู และนำข้อเสนอของกวนอูมา แจ้งแก่โจโล โจโลพิจารณาเห็นว่าที่กวนอูจะขอเป็นข้าพระเจ้าเหี้ยนเต้ก็เท่ากับได้เข้ามาอยู่ในบังคับบัญชาของตน จึงยอมรับข้อเสนอข้อแรกของกวนอู โดยกล่าวว่า

ซึ่งกวนอูไม่ยอมด้วยเรานั้น เราเป็นถึงมหาอุปราช กวนอูจะยอมเป็นข้า พระเจ้าเหี้ยนเต้ก็เหมือนเป็นป่าวเรา ถ้าเราบังคับบัญชาราชการประการใดกวนอูก็ จะไม่ขัดได้

(สามก๊ก : ๖๖)

๒.) รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เพื่อหาวิธีการทำงานที่จะให้ผลดีที่สุด

เมื่อโจโลจะทำการรบทุกครั้ง โจโลจะปรึกษาหารือแม่ทัพนายกองให้ระดม ความคิด เช่นตอนที่ยกทัพไปเมืองเหี้ยผัวของกวนอู โจโลถามขุนนางทั้งหลายอันได้แก่ ชุนฮก กุยกะ เตียวเลี้ยว และเทียหยก โดยกล่าวว่า

เราจะยกกองทัพไปตีเอาเมืองเหี้ยผัว ท่านทั้งปวงจะเห็นเป็นประการใด

(สามก๊ก : ๖๗)

ขุนนางทั้งหลายต่างแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ จนโจโลเห็นชอบด้วยแล้วจึงสั่ง การตามแผนการของเทียหยก ดังความว่า

โจโลจึงถามเทียหยกว่า ท่านจะคิดล่อลวงประการใด เทียหยกจึงว่า ท่าน จับทหารเล่าปี่ไว้ได้เป็นอันมาก จงให้บำเหน็จรางวัลให้ถึงขนาด แล้วสั่งให้ทำตาม คำเรา จึงปล่อยเข้าไปในเมืองให้บอกว่าหนีกลับมาได้ ถ้าเราจะทำการก็ให้เป็น ใต้ศอกอยู่ในเมือง แล้วให้แต่งทหารไปรบล่อ ถ้ากวนอูไล่ ออกมานอกเมืองแล้ว จึง ให้ทหารซึ่งซ่อนอยู่ทั้งสองข้างล้อมไว้ จึงแต่งให้ผู้มีสติปัญญาไปเกลี้ยกล่อมกวนอู เห็นจะได้โดยง่าย โจโลเห็นชอบด้วย

(สามก๊ก : ๖๘)

๓.) รู้จักผูกใจผู้น้อย ให้สินรางวัลเป็นกำลังใจตามโอกาส

โจโลต้องการให้กวนอูมีใจสามัคคีต่อตนจึงพยายามเอาใจทุกโอกาส เลี้ยงอาหารรสเลิศ ให้เครื่องเงิน เครื่องทอง ผำแพรอย่างดีเป็นอันมาก ดังความว่า

โจโลจึงให้เชิญกวนอูกินโต๊ะ จัดแจงให้กวนอูนั่งที่สูงกว่าขุนนางทั้งปวง แล้วให้เครื่องเงินเครื่องทองแลแพรอย่างดีแก่กวนอูเป็นอันมาก

(สามก๊ก : ๖๕)

ตอนที่กวนอูเศร้าหมอง เพราะเห็นพี่สะใภ้ร้องไห้คิดถึงเล่าปี่ โจโลก็ปลอบโยนกวนอู แล้วชวนมาเลี้ยงอาหาร เพื่อหวังให้กวนอูคลายเศร้า และเพื่อเป็นการผูกใจกวนอูอีกทาง ดังความว่า

โจโลเห็นหน้ากวนอูเศร้าหมองจึงถามว่า วันนี้เราเห็นท่านไม่สบาย มีทุกข์สิ่งใดหรือ กวนอูบอกว่า พี่สะใภ้ข้าพเจ้าทั้งสองคิดถึงเล่าปี่ ด้วยมิรู้ว่าเป็นหรือตายแล้วชวนกันร้องไห้ ข้าพเจ้าก็กลืนน้ำตามิได้ โจโลได้ฟังดังนั้นก็ปลอบโยนกวนอู แล้วก็ชวนกินโต๊ะ หวังจะให้คลายความทุกข์

(สามก๊ก : ๗๐)

๔.) รู้จักใช้บุคคลให้เหมาะสมกับงาน

โจโลพิจารณาว่าเตียวเลี้ยวเป็นผู้มีวาทศิลป์ในการเจรจาความสูง จึงมอบหมายให้เตียวเลี้ยวเป็นผู้เกลี้ยกล่อมให้กวนอูมาเข้ากับตน ในที่สุดเตียวเลี้ยวก็สามารถโน้มน้าวใจกวนอูได้สำเร็จ ซึ่งเตียวเลี้ยวได้อธิบายและยกเหตุผลประกอบว่า

ถ้าท่านเป็นอันตรายถึงสิ้นชีวิต ฝ่ายเล่าปี่ เตียวหุยยังมีชีวิตอยู่จะเที่ยวตามหาท่าน หวังจะช่วยกันคิดการต่อไป เมื่อท่านตายเสียแล้ว เล่าปี่ เตียวหุยก็จะตายด้วย ซึ่งท่านสาบานไว้ต่อหน้ากันก็จะมิเสียความสัตย์ไปหรือ คนทั้งปวงก็จะล่วงนิินทาว่าความคิดท่านน้อย

ประการหนึ่ง เล่าปี่ก็มอบครอบครัวไว้ให้ท่านรักษา ถ้าท่านตายเสียภรรยา เล่าปี่ทั้งสองนั้นจะพึ่งผู้ใดเล่า...

อีกประการหนึ่งนั้น ท่านก็มีฝีมือกล้าหาญ แล้วแจ้งใจในขนบธรรมเนียมโบราณมาเป็นอันมาก เหตุใดท่านจึงไม่รักษาชีวิตไว้คอยท่าเล่าปี่ จะได้ช่วยกันคิดการทำนุบำรุงแผ่นดินให้อยู่เย็นเป็นสุข ถึงมาครว่าท่านจะได้ความลำบากก็อุปมาเหมือนหนึ่งลูขเพลิงอันลูกแลข้ามพระมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ ก็จะลือซาปรากฏชื่อเสียงท่านไปภายหน้า ว่าเป็นชาติทหารมีใจสัตย์ซื่อกตัญญูต่อแผ่นดิน

ซึ่งท่านจะมานะลงไปรบบพุ่งกับโจโจ ถ้าชีวิตท่านตายเสียครั้งนี้ก็จะไม่มีชื่อปรากฏ
ไป...

(สามก๊ก : ๖๕)

สามัคคีเภทคำฉันท์

เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์มีคติธรรมรอง หลายประการ ได้แก่

๑. วิจารณ์ญาณเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในโลกของการต่อสู้ ช่วงชิงและเข่นฆ่ากันอย่างไม่รู้ผิดชอบชั่วดีเช่นขณะนี้ ผู้ที่ขาดวิจารณ์ญาณมักจะเพื่องพล้ำ เสียเปรียบ และเสียรู้

ดังเช่นเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีที่ร่วมกันปกครองแคว้นวัชชีมานาน แต่ละพระองค์ทรงมี พระโอรส บริวาร ตลอดจนดินแดนของพระองค์เอง ทรงมีฐานะเสมอกัน และทรงยกย่องให้เกียรติ กัน ไม่ว่าจะเป็นกระทำการใดๆก็ทรงปรึกษาหารือกันเสมอ แต่หลังจากวัสสการพราหมณ์ดำเนินการตาม แผนให้แตกสามัคคีกัน โดยการยุแหย่เหล่าราชกุมารแต่ละพระองค์จนทุกพระองค์หว่าดระแวงกัน โดยที่ไม่ใช้วิจารณ์ญาณใคร่ครวญ ไม่ปรับความเข้าใจกัน จนกระทั่งทุกพระองค์ต่างละทิ้งคุณธรรม ที่เคยปฏิบัติกันอยู่ ดังความว่า

ต่างองค์นำความมิงามมูล	พระชนกอดิสุร
แห่งธ โดยมูล	ปวัตติความ
แต่กร้าวกร้าวร้ายก็ป้ายปาม	ดูรบิครลาม
ทีละน้อยตาม	ณเหตุผล
พันเผื่อเชื่อนัยคนัยตน	นฤวิเคราะห์เสาะสน
สืบจะหมองมล	เพราะหมายไค

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๗)

ความหุนา ใจเบา เชื่อโดยไม่ไตร่ตรอง ทำให้ความสามัคคีและความเคารพนับถือที่มีต่อกัน สลายไป ดังความว่า

แบกพรรคสมัคกริน	ทนสินบปรองคอง
ขาดญาณพิจารณาตรอง	ตรมลักษณะประจักษ์เจือ

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๑๒)

๒. สิ่งที่ทำให้หมู่คณะแตกความสามัคคีนี้อาจมาจากเรื่องเล็กๆ ความไม่พอใจ ความ หวาดระแวงกันซึ่งเกิดขึ้นอยู่ซ้ำๆ ต่อเนื่องอยู่เสมอ จากเรื่องเล็กๆ ทับทวีถึงขั้นเป็นความบาดหมาง ใหญ่โตได้

ดังจะเห็นได้จากการที่วัสสการพราหมณ์สร้างความเคลงใจในหมู่พระกุมาร โดยออกอุบาย ให้พระกุมารเข้าใจผิดว่าพระกุมารพระองค์อื่นนำปมด้อยหรือข้อบกพร่องของตนไปเล่าให้ผู้อื่น

ทราบ ทำให้เสียชื่อ เหล่าพระกุมารนำความไปกราบทูลพระบิดา ต่างก็ทรงเชื่อถือในพระโอรัสของ
พระองค์ ทำให้เกิดความขุ่นเคืองกันทั่วไปในหมู่กษัตริย์ถึงฉวี ดังบทว่า

กุมารราชมิตรพอง
พิโรธกาจวาทการณ์
พิพิรพันธไมตรี
กะองค์นั้นก็พลันเปลี่ยน

ก็สอคล้องและแคลงดาล
อุบัติขึ้นเพราะขุ่นเคือง
ประคามีนิรันดร์เนื่อง
มลายปลาตพินาศปลง

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๔)

ขุนมนเคือง
เช่นกะกุมาร
เลิกสละแยก
เกลียวบนนิคม

เรื่องนฤสาร
ก่อนที่ระคม
แตกคณะกลม
คบคูกเคิม

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๕)

กุมารพระองค์นั้น
ก็เชื่อนคำของ
พิโรธกุมารองค์
บุตรเพราะเอาความ
ก็พ้อและต่อพิษ
อุโทสะสืบสน
และฝ่ายกุมารผู้
ก็แห่งประดารา
พระราชบุตรลิจ
ณกันและกันเหิน

ธมัทนจะ ไฉว์ตรอง
พฤตศิครุและวู่วาม
เหมาะเจาะจงพยายาม
บมิตีประเดตน
ทูลทิจูมานจน
ธิพิพาทเสมอมา
พิชครุมิเรียกหา
ชกุมารทิจงค์เชิญ
ฉวิมิตรจิตเมิน
คณะห่างก็ต่างถือ

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๖)

ต่างองค์ทรงแคลงระแวงใน
ผู้พิโรธใจ

พระหฤทยวิสัย
ระวังกัน ฯ

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๗)

๓. การถือความคิดของตนเป็นใหญ่และทะนงตนว่าดีกว่าผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความเสียหาย
ต่อส่วนรวม

ดังเช่นหมุกษัตริย์ลิจฉวีที่แม้จะทราบข่าวศึก แต่ก็ยังทรงถือทิฐิ ไม่มีผู้ใดคิดวางแผนป้องกัน
ภัย ดังนั้นเมื่อกองทัพของพระเจ้าอชาตศัตรูมาถึง จึงเข้ายึดเมืองได้อย่างง่ายดาย ดังบทว่า

ต่างทรงสำแดง	ความแข่งอำนาจ
สามัคคีชาด	แก่งแย่งโดยมาน
ภูมิศลิฉวี	วัชชีรัฐบาล
ประชุมชุมนุม	แม้แต่สักกองทัพ

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๕)

เชื้ออรรชยุบลเอา	รสเล้าก็ง่ายเหลือ
เหตุหากรรมมากเมื่อ	คติโมหเป็นมูล
จึงศาลประการหา	ขนภาวอาตุร
เสียแดนไฟทูลูญ	ยศศักดิ์เสื่อมนาม

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๑๒-๑๑๓)

๔. การใช้สติปัญญาสามารถเอาชนะศัตรูได้โดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ

ดังเช่นวัสสการพราหมณ์ที่ใช้ปัญญาไตร่ตรองถึงจุดแข็งของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี คือความ
สามัคคี ดังนั้นจึงใช้พระราชกุมารของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนิน
อุบายยูให้แตกแยก โดยถือคติว่าเป็นธรรมชาติของลูกที่ย่อมบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ทั้งความคิด
ความรู้สึกของตนให้บิดามารดารับรู้ด้วย เมื่อในหมู่ราชกุมารแตกแยกกันแล้ว ย่อมทำให้บิดามารดา
แตกแยกกันไปด้วยอย่างแน่นอน วัสสการพราหมณ์ฉลาดที่ใช้บุคคลในครอบครัวของประมุขเป็น
เครื่องมือทำลายความสามัคคีที่มีในคณะของเขาเอง ความเฉลียวฉลาดของเขาทำให้สามารถเอาชนะ
ได้โดยไม่ต้องใช้กำลัง ดังบทว่า

พิชังชาตฉลาดชล	คะเนกละเนิงการ
กษัตริย์ลิจฉวีวาร	ระวังเหือคระเวงหาย
เหมาะแก่การฉะเสกสรร	ปวัตน์วิญญโนบาย
มล้างเหตุพิเฉทสาย	สมัครสนธิสโมสร

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๓)

ทิวชงค์เงาะจงเจดน์
กระหน่ำและซ้ำเติม
ละครึ่งระหว่างครา
เหมาะท่าทิจาจารย์

กลห้เหตุขยงเสริม
นฤพัทธก่อการณ์
ทินวารนานนาน
รก็เชิญเสด็จไป

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๕)

แท้ทั้งท่านวัสสการใน
เสริมเสมอไป
หลายอย่างต่างกลธชวนชวาย
วิญจโนบาย
ครั้นล่วงสามปีประมาณมา
ลิจนวีรา
สามัคคีธรรมทำลาย
สรรพเสื่อมหายน

กษณะตรีเหมาะโฉน
สะดวกคาย
พจนยุปริยาย
บวันครา
สหกรณ์ประดา
ชทั้งหลาย
มิตรภินะกระจ่าย
ก็เป็นไป

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๗)

พราหมณ์ครูผู้สังเกต
ราชาวัชชีสร
ยินดีบัณฑิตกิจ
เริ่มมาด้วยปราครม

ตระหนักเหตุณัลดรัน
พจักคู่พินาสสม
จะสัณฤทธิมนารมณ
และอุตสาหแห่งตน

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๐๘)

เมื่อแผนการทั้งหมดเป็นผลสำเร็จ วัสสการพราหมณ์ก็เปิดประตูเมืองให้กองทัพของแคว้น
มทเข้ามมาได้โดยง่าย ไม่ต้องมีการสู้รบแต่ประการใด ดังบทว่า

เบื้องนั้นท่านครูวัสสการทิวชงค์ไป
นำทัพขเนนทร์ไท
เข้าปราบลิจนวิชาติย์รัฐชนบท
สู่จอมพระหัตถ์หมด
ไปพักต้องจะกะเกณฑ์นิกายพหลโรย
แรงเปลืองระคมไปรบ

มท
และโดย
ประยุท

ร่ายคาบเสด็จเสด็จสุราชฤทธ

คมเขตนุเรศดุจ

ณเคิม

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๑๒)

๕. การรู้จักเลือกใช้นุคคลให้เหมาะสมกับงานจะทำให้งานสำเร็จด้วยดี

ดังเช่นพระเจ้าอชาตศัตรูที่ต้องการจะขยายอำนาจไปยังแคว้นวัชชี ก็ทรงเลือกปรึกษา

วัสสการพราหมณ์ผู้มีความสามารถ มีสติปัญญาดี รอบรู้ศิลปวิทยาการ และมีวาทศิลป์ที่จะทำให้ฝ่ายศัตรูไว้ใจ อีกทั้งสามารถโน้มน้าวและเปลี่ยนแปลงความคิดของฝ่ายตรงข้ามให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ได้สำเร็จ วัสสการพราหมณ์มีความละเอียดรอบคอบในการทำงาน ทำงานอย่างมีแผนการ มีขั้นตอน มีการติดตามผลด้วยการสังเกตและตรวจสอบเป็นระยะๆ ทำงานอย่างต่อเนื่องด้วยความอดทนจนประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง ดังที่พระเจ้าอชาตศัตรูชื่นชมความสามารถของวัสสการพราหมณ์ว่า

ควรชมนิยมจัด	ครูวัสสการพราหมณ์
เป็นเอกอุบายงาม	กล้งกระทำมา
พุทธาภิณฑิต	พิเคราะห์คิดพินิจปรา
รทสรเรณูสา	รูสมัครภาพผล
ว่าอาจจะอวยพา	สุกภาพมาดล
ดีสุดหมู่ตน	บนิราศนิรันดร์

(สามัคคีเภทคำฉันท์ : ๑๑๓)

กติธรรมรองที่ปรากฏในบันทึกคติของหนังสือเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ ได้แก่

๑. การรักสิ่งใดที่มากเกินไปจนไม่รู้ถูกผิดควรหรือไม่ควร ส่งผลให้เกิดความสูญเสียอันใหญ่หลวง
๒. การทำสงครามที่เกิดจากความหลงผิดของพระราชาทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก
๓. ความรักมีทั้งคุณและโทษ หากรักมากเกินไปโดยไม่เผื่อใจไว้บ้าง เมื่อเกิดปัญหาย่อมต้องทุกข์ใจอย่างหนัก
๔. การเป็นรัฐกับผู้ที่มิใช่เจ้าของแล้วเป็นที่รังเกียจของสังคม ทำให้สังคมประณาม และก่อให้เกิดความวุ่นวายต่างๆตามมา

๕. คำพูดของมนุษย์มีความสำคัญยิ่ง เพราะคำพูดเป็นสิ่งที่ต้องรักษา ดังนั้นหากพูดออกมาโดยมิได้ใช้สติปัญญาไตร่ตรองให้รอบด้านเสียก่อนก็จะนำความหายนะหรือปัญหาซึ่งยากจะแก้ไขมาสู่ตนได้

๖. อย่าด่วนเชื่อในสิ่งที่เห็นจนกว่าจะได้พิสูจน์ให้กระจ่างเสียก่อน เพราะสิ่งที่เห็นอาจไม่ใช่ความจริงเสมอไป

๗. ผู้ที่ยอมใจและลดหย่อนทิฐิมานะ อันเป็นคุณสมบัติซึ่งมีในตัว ผู้นั้นย่อมมีความสุขในโลก

๘. อำนาจเงินนั้นสามารถทำให้มนุษย์ยอมทำได้ทุกสิ่งเพื่อประโยชน์ส่วนตน

๙. คนฉลาดย่อมหมั่นทบทวนหนังสือ คนขี้เกียจคือคน โง่

๑๐. บ้านที่ไม่มีแม่เรือนเป็นบ้านที่ว่าง และย่อมหาความสุขไม่ได้

๑๑. การแต่งงานของคนหนุ่มสาวที่มาจากการชอบพอกันแต่เพียงเปลือกนอก ขาดการรู้จักและเข้าใจกันอย่างแท้จริง ย่อมไม่ยั่งยืนและอับปางลงอย่างง่ายดาย

๑๒. การใช้เสรีภาพในทางที่ผิดโดยปล่อยเนื้อปล่อยตัว จนกระทั่งพลาดพลั้งซึ่งตูก่อนห้าม จะต้องประสบชะตากรรมอันเลวร้ายในชีวิต

๑๓. ผู้มีความอดสาหพยายามในการทำงานย่อมประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน

๑๔. ลูกคือแก้วตาดวงใจของพ่อแม่ ลูกที่ดีทำให้พ่อแม่ชื่นอกชื่นใจ เพราะฉะนั้นพึงเป็นลูกที่กตัญญู ปรนนิบัติดีต่อพ่อแม่ เพื่อทดแทนคุณท่าน

๑๕. การมีจิตวิทยาในการใช้วาทีศิลปสามารถช่วยแก้ไขสถานการณ์คับขันให้ดีขึ้นได้

๑๖. คำสอนในหมวดแนวทางของผู้ที่เป็นหัวหน้า ดังเช่นคำสอนสุดท้ายที่พระเจ้า Nathan ทรงสั่งสอนสมเด็จพระมหาอุปราชาในการที่จะทำการรบนั้นเป็นคำสอนที่เป็นความจริงเหมาะที่จะเป็นแนวทางของผู้ที่เป็นหัวหน้าในการประกอบกิจการทั้งหลาย ซึ่งสามารถนำมาตีความและประยุกต์ใช้ในการทำงานได้เป็นอย่างดี คำสอนดังกล่าวได้แก่

๑.) อย่าเชื่อง่าย เพราะสงครามมีเล่ห์กลศึกลี้กซึ่ง อาจตีความได้ว่าอย่าประมาทในการทำงาน

๒.) อย่าคะนองลำพองตน

๓.) ให้ทะนุบำรุงขวัญทหารให้ศึกคึกเข้มแข็งอยู่เสมอ หรือการรู้จักเอาใจผู้น้อยให้บังเกิดความกระตือรือร้น

๔.) อย่ามีใจขาดกลัว และอย่าอยู่ใกล้คนขลาด หรือผู้ที่เป็นใหญ่เป็นผู้นำต้องเป็นคนกล้าหาญต่อทุกสถานการณ์ จะขลาดกลัวไม่ได้

๕.) รอบรู้กำลังทัพ การจัดกระบวนทัพ หรือให้รู้กำลังของฝ่ายตรงข้าม

๖.) รอบรู้การตั้งค่ายตามหลักพิชัยสงคราม หรือผู้ที่เป็นหัวหน้าต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นๆอย่างเชี่ยวชาญ

๑๖.) ให้บำเหน็จความชอบแก่ทหารที่กล้าหาญ ทำความดีมีความสามารถ หรือการ
สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้น้อย มีการตอบแทนด้วยบำเหน็จรางวัลตามโอกาส

๑๗.) อย่าเป็นคนย่อหย่อนและอย่าเกียจคร้าน

๑๘.) หากปล่อยให้ความรักเป็นความลุ่มหลงก็จะทำให้ขาดสติไตร่ตรอง อาจทำให้
ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนเป็นอันตรายได้ ดังนั้นความรักที่แท้จริงควรเกิดจากใจที่บริสุทธิ์ มิใช่
ความเห็นแก่ตัว

๑๙.) ความรักของแม่ที่มีต่อลูกนั้นยิ่งใหญ่มหาศาล แม่ยอมทำเพื่อลูกได้ทุกอย่าง แม่
จะต้องเป็นภัยแก่ตัว

๒๐.) การถือเอาอารมณ์ของคนเป็นที่ตั้ง โดยไม่ใช้สติปัญญาไตร่ตรองเหตุผลให้
รอบคอบนำมาซึ่งความเดือดร้อน

๒๑.) ผู้นำต้องมีกลยุทธ์และไหวพริบทางการปกครอง จึงจะประสบความสำเร็จ
ดังเช่นแนวทางที่โจโฉใช้ปฏิบัติดังนี้

๑.) ตัดสินใจทำการต่างๆ โดยใช้สติปัญญาพิจารณาเหตุผลให้รอบคอบ

๒.) รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เพื่อหาวิธีการทำงานที่จะให้ผลดีที่สุด

๓.) รู้จักผูกใจผู้น้อย ให้สินรางวัลเป็นกำลังใจตามโอกาส

๔.) รู้จักใช้บุคคลให้เหมาะสมกับงาน

๒๒.) วิจารณ์ฐานะเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในโลกของการ
ต่อสู้ช่วงชิงและแข่งขันกันอย่างไม่รู้ผิดชอบชั่วดีเช่นขณะนี้ ผู้ที่ขาดวิจารณ์มักจะเพเลียงพล้ำ
เสียเปรียบ และเสียรู้

๒๓.) สิ่งที่ทำให้หมู่คณะแตกความสามัคคีนั้นอาจมาจากเรื่องเล็กๆ ความไม่พอใจ ความ
หวาดระแวงกันซึ่งเกิดขึ้นอยู่ซ้ำๆ ต่อเนื่องอยู่เสมอ จากเรื่องเล็กๆ ทับทวีถึงขั้นเป็นความบาดหมาง
ใหญ่โตได้

๒๔.) การถือความคิดของตนเป็นใหญ่และทะนงตนว่าดีกว่าผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความ
เสียหายต่อส่วนรวม

๒๕.) การใช้สติปัญญาสามารถเอาชนะศัตรูได้โดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ

๒๖.) การรู้จักเลือกใช้นักคนให้เหมาะสมกับงานจะทำให้งานสำเร็จด้วยดี

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในบันเทิงคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ ทั้ง ๕ เรื่อง สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

คติธรรมหลักที่ปรากฏในบันเทิงคดีของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ ได้แก่

๑. ความประมาทและถือเอาอารมณ์ของคนเป็นที่ตั้ง โดยไม่ใช้สติปัญญาไตร่ตรองเหตุผลให้รอบคอบ นำมาซึ่งความวุ่นวายในภายหลัง ปรากฏในเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกูหนิง

๒. การใช้ปัญญาเพียงอย่างเดียวอาจแก้ปัญหาทุกสิ่งได้เสมอไป มนุษย์ต้องมีสติกำกับปัญญาของตนด้วย การใช้สติและปัญญาควบคู่กันไปคือหลักสำคัญในการนำมนุษย์ไปสู่ความสำเร็จ ปรากฏในนิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐

๓. การรับเอาอารยธรรมตะวันตกมาใช้ในชีวิตคนไทย โดยไม่มีการปรับให้สอดคล้องกับวิถีไทย ทำให้เกิดปัญหา รากฐานของสังคมคือวัฒนธรรมอันดีงามของชาติตน ดังนั้นเยาวชนไทยบางคนที่ผ่านมาชีวิตในเมืองฝรั่งมา ไม่ควรดูถูกบ้านเกิดเมืองนอน พ่อแม่ บรรพบุรุษ ขนบประเพณี และวัฒนธรรมของชาติตน ปรากฏในเรื่องหัวใจชายหนุ่ม

๔. ความรักที่แม่มีต่อลูกนั้นเป็นความรักอันยิ่งใหญ่ที่เปรียบมิได้ ความรักความห่วงใยของใครก็ไม่เท่ากับความรักของแม่ที่มีต่อลูก ปรากฏในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

๕. ประเทศไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ตลอดมา ด้วยความเสียสละอย่างสูงของบรรพบุรุษ ดังนั้นเราคนไทยควรต้องรวมตัวกัน ร่วมใจสามัคคีกันรักษาแผ่นดินไทยให้เป็นไทยไว้ตลอดไป ปรากฏในเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย

๖. ความรักมีทั้งคุณและโทษ มีคุณก็คือทำให้จิตใจเข้มแข็งมีความสุข มีโทษก็คือเมื่อผิดหวังในความรักนั้นขึ้นมาจะทำให้เกิดทุกข์ ปรากฏในเรื่องมัทนะพาธา

๗. การคบผู้ชั่วหลายคนเป็นเรื่องผิดศีลธรรมและเป็นที่รังเกียจของสังคม ทำให้เกิดความวุ่นวายตามมาภายหลังได้ ปรากฏในเสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา

๘. ความซื่อสัตย์กตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นหลักธรรมนำไปสู่ความเจริญ ปรากฏในเรื่องสามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ

๕. ความสามัคคีนำมาซึ่งความสำเร็จของหมู่คณะ การแตกสามัคคีนำไปสู่ความพินาศปรากฏในเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์

คติธรรมรองที่ปรากฏในบันทึกของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ มีคติธรรมรองที่น่าสนใจหลายประการ ดังที่ปรากฏในแต่ละเรื่องดังต่อไปนี้

เรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกูหนิง มีคติธรรมรองคือ

๑. การรักสิ่งใดที่มากเกินไปจนไม่รู้ถูกผิดควรหรือไม่ควร ส่งผลให้เกิดความสูญเสียอันใหญ่หลวง
๒. การทำสงครามที่เกิดจากความหลงผิดของพระราชาทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก
๓. ความรักมีทั้งคุณและโทษ หากรักมากเกินไปโดยไม่เผื่อใจไว้บ้าง เมื่อเกิดปัญหาย่อมต้องทุกข์ใจอย่างหนัก
๔. การเป็นคู่กับผู้ที่มิใช่เจ้าของแล้วเป็นที่รังเกียจของสังคม ทำให้สังคมประณาม และก่อให้เกิดความวุ่นวายต่างๆตามมา

นิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐ มีคติธรรมรองคือ

๑. คำพูดของมนุษย์มีความสำคัญยิ่ง เพราะคำพูดเป็นสิ่งที่ต้องรักษา ดังนั้นหากพูดออกมาโดยมิได้ใช้สติปัญญาไตร่ตรองให้รอบด้านเสียก่อนก็จะนำความหายนะหรือปัญหาซึ่งยากจะแก้ไขมาสู่ตนได้
๒. อย่าด่วนเชื่อในสิ่งที่เห็นจนกว่าจะได้พิสูจน์ให้กระจ่างเสียก่อน เพราะสิ่งที่เห็นอาจไม่ใช่ความจริงเสมอไป
๓. ผู้ที่ยอมโง่และลดหย่อนทิฐิมานะ อันเป็นคุณความดีซึ่งมีในตัว ผู้นั้นย่อมมีความสุขในโลก
๔. อำนาจเงินนั้นสามารถทำให้มนุษย์ยอมทำได้ทุกสิ่งเพื่อประโยชน์ส่วนตน
๕. คนฉลาดย่อมหมั่นทบทวนหนังสือ คนขี้เกียจคือคนโง่
๖. บ้านที่ไม่มีแม่เรือนเป็นบ้านที่ว่าง และยอมหาความสุขไม่ได้

เรื่องหัวใจชายหนุ่ม มีคตินิยมรองคือ

๑. การแต่งงานของคนหนุ่มสาวที่มาจากชอบพอกันแต่เพียงเปลือกนอก ขาดการรู้จัก และเข้าใจกันอย่างแท้จริง ย่อมไม่ยั่งยืนและอับปางลงอย่างง่ายดาย

๒. การใช้เสรีภาพในทางที่ผิดโดยปล่อยเนื้อปล่อยตัว จนกระทั่งพลาดพลั้งซึ่งตูก่อนห้าม จะต้องประสบชะตากรรมอันเลวร้ายในชีวิต

๓. ผู้มีความอุตสาหพยายามในการทำงานย่อมประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน

เรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณห์มัทรี มีคตินิยมรองเพียงประการเดียว คือ

ลูกคือแก้วตาดวงใจของพ่อแม่ ลูกที่ดีทำให้พ่อแม่ชื่นอกชื่นใจ เพราะฉะนั้นจึงเป็นลูกที่ กตัญญู ปรนนิบัติดีต่อพ่อแม่ เพื่อทดแทนคุณท่าน

เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย มีคตินิยมรองคือ

๑. การมีจิตวิทยาในการใช้วาทีลปี่สามารถช่วยแก้ไขสถานการณ์คับขันให้ดีขึ้นได้

๒. คำสอนสุดท้ายที่พระเจ้านนทบุเรง ทรงสั่งสอนสมเด็จพระมหาอุปราชาในการที่จะทำการรบนั้นเป็นคำสอนที่เป็นความจริง เหมาะที่จะเป็นแนวทางของผู้ที่เป็นหัวหน้าในการประกอบกิจการทั้งหลาย ซึ่งสามารถนำมาตีความและประยุกต์ใช้ในการทำงานได้เป็นอย่างดี ซึ่งคำสอนดังกล่าวได้แก่

๑.) อย่าเชื่อง่าย เพราะสงครามมีเล่ห์กลลึกล้ำซึ่ง อาจตีความได้ว่าอย่าประมาทในการทำงาน

๒.) อย่าคะนองลำพองตน

๓.) ให้ทะนุบำรุงขวัญทหารให้ตึกคักเข้มแข็งอยู่เสมอ หรือการรู้จักเอาใจผู้น้อยให้บังเกิดความกระตือรือร้น

๔.) อย่ามีใจลาดกลัว และอย่าอยู่ใกล้คนขลาด หรือผู้ที่เป็นใหญ่เป็นผู้นำต้องเป็นคนกล้าหาญต่อทุกสถานการณ์ จะขลาดกลัวไม่ได้

๕.) รอบรู้กำลังทัพ การจัดกระบวนทัพ หรือให้รู้กำลังของฝ่ายตรงข้าม

๖.) รอบรู้การตั้งค่ายตามหลักพิชัยสงคราม หรือผู้ที่เป็นหัวหน้าต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นๆอย่างเชี่ยวชาญ

๗.) ให้บำเหน็จความชอบแก่ทหารที่กล้าหาญ ทำความดีมีความสามารถ หรือการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้น้อย มีการตอบแทนด้วยบำเหน็จรางวัลตามโอกาส

๘.) อย่าเป็นคนย่อหย่อนและอย่าเกียจคร้าน

เรื่องมีทนะพารห มีคตธรรมรอนเพียงประการเดียว คือ

หากปล่อยให้ความรักเป็นความลุ่มหลงก็จะทำให้ขาดสติไตร่ตรอง อาจทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนเป็นอันตรายได้ ดังนั้นความรักที่แท้จริงควรเกิดจากใจที่บริสุทธิ์ มิใช่ความเห็นแก่ตัว

เสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา มีคตธรรมรอนคือ

๑. ความรักของแม่ที่มีต่อลูกนั้นยิ่งใหญ่มหาศาล แม่ยอมทำเพื่อลูกได้ทุกอย่าง แม้จะต้องเป็นภัยแก่ตัว ปรากฏในเสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา

๒. การถือเอาอารมณ์ของตนเป็นที่ตั้ง โดยไม่ใช่สติปัญญาไตร่ตรองเหตุผลให้รอบคอบ นำมาซึ่งความเดือดร้อน

เรื่องสามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ มีคตธรรมรอนเพียงประการเดียว คือ

ผู้นำต้องมีกลยุทธ์และไหวพริบทางการปกครอง จึงจะประสบความสำเร็จ ดังเช่นแนวทางที่โจโฉยึดปฏิบัติดังนี้

- ๑.) ตัดสินใจทำการต่างๆ โดยใช้สติปัญญาพิจารณาเหตุผลให้รอบคอบ
- ๒.) รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เพื่อหาวิธีการทำงานที่จะให้ผลดีที่สุด
- ๓.) รู้จักผูกใจผู้น้อย ให้สินรางวัลเป็นกำลังใจตามโอกาส
- ๔.) รู้จักใช้บุคคลให้เหมาะสมกับงาน

เรื่องสามก๊กกิตติภพคำฉันท มีคตธรรมรอนคือ

๑. วิจรรย์ญาณเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในโลกของการต่อสู้ช่วงชิงและแข่งขันกันอย่างไม่รู้ผิดชอบชั่วดีเช่นขณะนี้ ผู้ที่ขาดวิจรรย์ญาณมักจะพลั้งพลาดเสียเปรียบ และเสียรู้

๒. สิ่งที่ทำให้หมู่คณะแตกความสามัคคีนั้นอาจมาจากเรื่องเล็กๆ ความไม่พอใจ ความหวาดระแวงกันซึ่งเกิดขึ้นอยู่ซ้ำๆ ต่อเนื่องอยู่เสมอ จากเรื่องเล็กๆ ทับทวีถึงขั้นเป็นความบาดหมางใหญ่โตได้

๓. การถือความคิดของตนเป็นใหญ่และทะนงตนว่าดีกว่าผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม

๔. การใช้สติปัญญาสามารถเอาชนะศัตรูได้โดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ

๕. การรู้จักเลือกใช้นุคคลให้เหมาะสมกับงานจะทำให้งานสำเร็จด้วยดี

คติธรรมที่พบมากที่สุดฉบับในบันทึกคติของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ มีคติธรรมที่ปรากฏมากที่สุดเรียงตามอันดับ ๑ - ๓ ได้แก่ คติธรรมที่เน้นมากที่สุดเป็นอันดับที่ ๑ คือ คติธรรมเรื่องการใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจประกอบกิจการใดๆ ซึ่งปรากฏในเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง นิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐ เสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายเป็นกุฎี สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ และเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์

คติธรรมที่กล่าวถึงมากที่สุดเป็นอันดับที่ ๒ ได้แก่ คติธรรมเรื่องความรักซึ่งให้ทั้งคุณและโทษ ดังนั้นจึงต้องรักให้พอดี และรักอย่างมีสติ ดังที่ปรากฏในเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง และเรื่องมัทนะพาธา

และคติธรรมที่กล่าวถึงมากที่สุดเป็นอันดับที่ ๓ ได้แก่ คติธรรมเรื่องความรักของแม่ที่มีต่อลูก อันเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่หาที่เปรียบมิได้ ซึ่งปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก กัณท์มัทรี และเสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายเป็นกุฎี

ทั้งนี้ ผลการศึกษานักเรียนบันทึกคติของหนังสือเรียนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ ทำให้เราสามารถมองเห็นคติธรรมอันพึงประสงค์ของสังคมที่สอดแทรกในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยได้ชัดเจนขึ้นพอสมควร ซึ่งผลสืบเนื่องจากการศึกษานี้จะช่วยให้ครูได้แนวทางในการสอน อีกทั้งเสริมสร้างและปลูกฝังคติธรรมแก่นักเรียนในวัยนี้ นักเรียนก็จะได้แนวทาง แนวคิด ในการปฏิบัติตนตามคติธรรมที่พึงปรารถนาของสังคม เพื่อประเทศชาติจะได้มีพลเมืองที่ดีมีคุณภาพมาช่วยกันพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป อันเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเกี่ยวกับบันทึกคติของหนังสือเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ ในประเด็นอื่นๆ อาจศึกษาได้ในเรื่องต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์บันทึกคติในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ ในแง่ศิลปวัฒนธรรม

๒. เปรียบเทียบคติธรรมที่ปรากฏในบันทึกคติของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๔๔ กับสุภาษิตพื้นบ้านไทย เพื่อดูความคล้ายและความต่าง อาจได้คำตอบว่าคติธรรมที่ปรากฏในบันทึกคติของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ๙ นั้นมีที่มาจากสุภาษิตพื้นบ้าน หรือเป็นคติธรรมอันเนื่องมาจากอิทธิพลของพุทธศาสนา เป็นต้น

๓. ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอื่นๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กนก จันทร์ขจร. ธรรมเพื่อชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เพชรสยามการพิมพ์, ๒๕๒๗.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๕๐. ก.

..... วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๕๘.

..... วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖.

พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๐. ข.

นิตยา มณีศรี. การวิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖.

ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๓๒.
อัคราณา.

นฤมล วิจิตรรัตน์. คู่มือเตรียมสอบวรรณคดีวิจักษ์ ม.๕-๕-๖. กรุงเทพฯ : ไฮเอ็ดพับลิชชิง
จำกัด, ม.ป.ป.

นวลเพ็ญ และวีรยุทธ วิเชียรโชติ. “การสร้างสรรคคุณธรรม,” ใน มิตรครู. หน้า ๒๔. ม.ป.ท.
๒๕๒๑.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. แฉ่งวรรณกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์ พับลิชชิง จำกัด, ๒๕๓๕.

ประทีป จรัสรุ่งวิธร. การวิเคราะห์หนังสือแบบเรียนวิทยาศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ในแง่
ของรูปแบบและวิธีการเสนอเนื้อหา. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยวิชาการ
ศึกษา ประสานมิตร, ๒๕๑๔. อัคราณา.

เปลื้อง ณ นคร. คติธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : บารุงศาสน์, ๒๕๓๓.

พนัส หันนาคินทร์. “การสร้างจริยธรรมให้นักเรียนไทย,” ใน แนวทางการพัฒนาจริยธรรม
ไทย. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓.

พิมเสน บัวระพา. การศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย หลักสูตรประถมศึกษา
พุทธศักราช ๒๕๒๑ ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๑. อัคราณา.

พิศมร วัฒนพานิช. การวิเคราะห์คำนิยมที่มีอยู่ในหนังสือเรียนภาษาไทยวิชาบังคับระดับ

มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕. อัดสำเนา.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

วิชาการ, กรม. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕.

สวัสดิ์ พินิจจันทร์. คติธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป.

สายหยุด จำปาทอง. “การศึกษาไทย อดีต ปัจจุบัน อนาคต,” ใน ภาพลักษณ์การศึกษาไทย : อดีต ปัจจุบัน อนาคต. หน้า ๘. คณะวิทยาศาสตร์ วิทยาลัยครูจันทระเกษม.

สุทธิพงศ์ ทองสร้าง. คติธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมโรงแรมพรหมทางวิญญาน สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : ๒๕๓๕. อัดสำเนา.

อิเหนา (ตอนศึกกะหมังกูหนิง)

ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เรื่องย่อ

ท้าวกะหมังกูหนิงกับประไหมสุหรีมีโอรสชื่อ วิหยาสะก่า ในคราวที่วิหยาสะก่าออกประพาสป่า องค์ปะตาระกาหลาได้แปลงร่างเป็นกวางทองเพื่อล่อวิหยาสะก่ามายังดงไพรที่พระองค์ซ่อนรูปวาดนุชบาไว้

เมื่อวิหยาสะก่าเห็นรูปวาดของนุชบาก็หลงรักนางจนคลั่ง ท้าวกะหมังกูหนิงสืบทราบว่าเป็นนางคือนุชบาธิดาท้าวดาหาซึ่งขณะนี้เป็นผู้หมั้นของจรงกาแล้ว แต่ด้วยความรักและสงสารลูกจึงส่งทูตไปล่อขอนุชบาให้วิหยาสะก่าแต่เมื่อท้าวดาหาปฏิเสธ ท้าวกะหมังกูหนิงจึงสั่งยกทัพมาเมืองดาหาเพื่อจะชิงตัวนุชบา ท้าวดาหาส่งพระราชสาส์นไปขอความช่วยเหลือจากท้าวกูเรปัน ท้าวกาหลิง และท้าวสิงหัดสำหรับ และจรงกาให้ยกทัพมาช่วยกันรบป้องกันเมืองดาหา เมื่อท้าวกูเรปันได้รับข่าวแล้วจึงให้ทหารนำจดหมายไปให้อิเหนาที่อยู่เมืองหมันหย้า อิเหนาไม่ยอมจากนางจินตะหราวดี แต่กลัวพ่อโกรธเลยต้องไปช่วยรบ ในที่สุดอิเหนาก็ยกทัพมากับกะหริดตะปาดี ทำให้ท้าวดาหาดีใจมากเพราะเชื่อมั่นว่าอิเหนาต้องรบชนะ แต่ด้วยความที่อิเหนาเคยทำให้ท้าวดาหาโกรธเรื่องปฏิเสธการแต่งงานกับนุชบาจนทำให้เกิดเรื่องขึ้นมา อิเหนาจึงตัดสินใจสู้รบให้ชนะก่อนแล้วค่อยเข้าไปเฝ้าท้าวดาหา

ในที่สุดเมื่อท้าวกะหมังกูหนิงยกทัพมาใกล้เมืองดาหาทำให้เกิดการต่อสู้กับกองทัพของอิเหนา สังคามาระดาเป็นผู้ฆ่าวิหยาสะก่า ส่วนอิเหนาเป็นผู้ฆ่าท้าวกะหมังกูหนิงตายในสนามรบด้วยกริชเทวา หลังจากนั้นท้าวปาหยันกับท้าวปะหมัน ก็ยอมอ่อนน้อมต่ออิเหนา อิเหนาจึงอนุญาตให้ระดูนำพระศพของทั้งสองกลับไปทำพิธีตามพระราชประเพณี

นิทานเวตาล

ผู้แต่ง พระราชนิพนธ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

เรื่องย่อ

ณ ฝั่งแม่น้ำโคทาวรี มีพระมหานครแห่งหนึ่งตั้งอยู่นามว่า ประดิษฐาน ที่เมืองนี้ในสมัยบรรพกาลมีพระราชาริบดีองค์หนึ่ง ทรงนามว่า พระวิกรมาทิพย์ ได้ครองราชย์มาด้วยความผาสุก

ต่อมาได้มีนักบวชชื่อ สานติศีล ได้นำผลไม้มาถวายทุกวันมิได้ขาด ซึ่งพระราชาก็แปลกใจ และได้ไปพบในคืนหนึ่งตามนัด ได้ถามถึงเหตุผลและเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ โยคีสานติศีลจอมเจ้าเล่ห์ได้ขอให้พระรารานำเวตาลมาให้ตนเพื่อจะประกอบมหาชัยพิธี

พระราชามีสัจจะเป็นมั่น ได้ไปนำเวตาลมาให้โยคีเจ้าเล่ห์ แต่เวตาลก็พยายามหน่วงเหนี่ยวด้วยการเล่านิทานหลายเรื่อง ซึ่งแต่ละเรื่องจะมีคำถามให้พระราชาคอบ โดยมีข้อแม้ว่า หากพระราชาทราบคำตอบแล้วไม่ตอบ ศีรษะของพระราชาก็ต้องหลุดจากบ่า และหากพระราชาย่อยปากพูดเวตาลก็จะกลับไปสู่ที่เดิม

และก็เป็นคั้งนั้นทุกครั้ง ที่พระราชาคอบคำถามของเวตาล เวตาลก็จะหายกลับไปสู่ต้นไม้ที่สิงที่เดิม พระราชาก็จะเสด็จกลับไปเอาตัวเวตาลทุกครั้งไป จนเรื่องสุดท้ายพระราชาก็ไม่ทราบคำตอบ ก็ทรงเจ็บไม่พูด เวตาลพอใจในตัวพระรารามาก เพราะเป็นพระราชารู้ไม่ย่อท้อ ผู้มีความกล้าหาญ ทำให้เวตาลบอกความจริงในความคิดของโยคีเจ้าเล่ห์ ว่าโยคินั้นแท้จริงแล้ว ต้องการตำแหน่งราชาแห่งวิทยากร โดยจะเอาพระราชาก็เป็นเครื่องสังเวยในการทำพิธี และอธิบายถึงวิธีการกำจัดโยคีเจ้าเล่ห์

เมื่อพระราชาสด็จมาถึงโยคีตามที่นัดหมายไว้ ก็ปรากฏว่าโยคีได้เตรียมการทุกอย่างที่เวตาลได้บอกกับพระราชารู้ พระราชารู้แจ้งแต่โดยทำตามทีเวตาลได้อธิบายให้พระราชารู้ ฟัง พระราชารู้จึงได้ตำแหน่งราชาแห่งวิทยากร

เรื่องย่อของนิทานเวตาลเรื่องที่ ๑๐ มีดังนี้

มีเมืองหนึ่งชื่อกรุงธรรมปุระ พระราชาทรงนามว่าท้าวมหาพล พระมเหสีเป็นผู้หญิงที่งามมาก แม้พระธิดาจะเป็นสาวที่งามมากแล้ว พระมเหสีก็งามไม่แพ้กัน ต่อมาเกิดศึกสงครามขึ้น ท้าวมหาพลสู้รบไม่ได้ จึงพาพระมเหสีและพระธิดาหนี รอนแรมไปถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ท้าวมหาพล

ให้หญิงทั้งสองซ่อนตัวในป่า พระองค์เองเสด็จไปในหมู่บ้านเพื่อหาอาหาร แต่หมู่บ้านนั้นเป็นหมู่บ้านโจร พวกโจรจับพระองค์นำเสียแล้วชิงเอาทรัพย์อันมีค่ามากมายไป หญิงทั้งสองเห็นด้วยความหวาดกลัวจึงพากันเตลิดหนีไป

เผชิญท้าวจันทเรศกับพระโอรสพากันเสด็จมาล่าสัตว์ในป่าตามลำพัง ทอดพระเนตรเห็นรอยเท้าของหญิงทั้งสอง จึงต่างสัญญากันว่าพระราชาจะเลือกหญิงเจ้าของเท้าใหญ่เป็นภรรยา และพระโอรสก็รับหญิงเท้าเล็กเป็นภรรยา ซึ่งปรากฏว่ากลายเป็นการกลับคู่กัน คือพระราชาวิวาห์กับพระธิดา และพระโอรสวิวาห์กับพระมารดาของพระธิดา ในกาลเวลาต่อมาหญิงทั้งสองต่างก็ให้กำเนิดบุตรต่อๆกันไป

เมื่อเล่าจบ เวตาลถามปัญหาว่าบุตรธิดาของธิดาท้าวมหาพล และบุตรของพระมเหสีนั้นจะนับญาติกันอย่างไร

พระวิกรมมุนีไม่ตรัสตอบ แม้ว่าเวลาจะกล่าวชั่วเข้าอย่างไรพระองค์ก็กุมพระสติมั่นไม่ตรัสตอบ ทำให้การจับเวตาลเป็นผลสำเร็จในครั้งนี้

หัวใจชายหนุ่ม

ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่องย่อ

นายประพันธ์เขียนจดหมายถึงนายประเสริฐซึ่งเป็นเพื่อนรักของเขา นายประพันธ์เป็นนักเรียนนอก จากประเทศอังกฤษ เมื่อกลับมาถึงเมืองไทยพ่อของเขาหวังจะให้แต่งงานกับแม่กิมเน่ย์ แต่ประพันธ์ไม่ชอบใจการแต่งงานของพ่อตอนที่ระดับประกาศนียบัตรชั้นต้นและดูเกินงาม จนทำให้เขาปลีกตัวออกไปจากการควบคุมของชนได้พบกับแม่อุไร ซึ่งเป็นหญิงสาวหัวนอกด้านวัฒนธรรมตะวันตกเช่นเดียวกับประพันธ์ ทั้งคู่ถูกใจกัน มักพากันเที่ยวเตร่สม่ำเสมอ จนในที่สุดก็ได้เสียใจกันจนแม่อุไรตั้งครุฑ จึงจำเป็นต้องแต่งงานกันบนความไม่พอใจของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย แต่เมื่อแต่งงานไปได้ไม่นานนิสัยของแม่อุไรได้เปลี่ยนไป ชอบข่มสามีต่อหน้าคนอื่นหยาบกระด้าง ไร้ซึ่งมารยาท จนหนักเข้าเธอเริ่มเห็นห่างประพันธ์ไปคบกับพระยาตระเวนนครเสื่อผู้หญิงที่ประสงค์ได้ผู้หญิงคนไหนยอมได้ทุกครั้งไป รวมถึงแม่อุไรที่ต้องหย่ากับประพันธ์ด้วยหวังว่าพระยาตระเวนนครจะให้เกียรติเธอราวภรรยาคนสำคัญ แต่กลับตาลปัตรทางรักของแม่อุไรพังลงเมื่อพระยาตระเวนนครมีหญิงคนใหม่ เธอจึงกลับมาขอคืนดีกับประพันธ์ แต่ถูกปฏิเสธจนเหตุการณ์ต่างๆ ผ่านชีวิตของนายประพันธ์ไปทำให้เขาเริ่มคิดได้ว่าบางทีการดำเนินชีวิตแบบตะวันตกนั้นมิสามารถใช้ได้กับวิถีแห่งความเป็นไทย ในที่สุดเขาได้พบกับนางสาวศรีสมาน หญิงสาวผู้ที่เขาคิดว่าจะเยียวยา และบำรุงชีวิตของเขาให้ฟื้นคืนมาได้ ส่วนแม่อุไรก็ได้พบรักกับหลวงพิเศษผลพานิช พ่อค้าผู้มั่งมี แม้หน้าตาของเขาจะมีได้หล่อเหลา แต่มีเงินมากพอที่จะซื้อความสุขให้กับแม่อุไรได้เช่นกัน เรื่องราวต่างๆ ได้จบลงด้วยจดหมายฉบับสุดท้ายแต่เพียงเท่านี้

มหาเวสสันดรชาดก กัณห์มัทรี

ผู้แต่ง เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

เรื่องย่อ

รุ่งเช้าพระนางมัทรี เข้าป่าหาผลไม้ เกิดเหตุแปลกประหลาดมหัศจรรย์ ผลไม้เผือกมันช่างหายากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นมะม่วงมัน ลูกจันทน์ ลิ้นจี่ น้อยหน่า สาลี่ ละมุด พุทรา ไม่มีให้เก็บเหมือนดังกับวันก่อน นางรีบย้อนกลับเคหา ก็เกิดพายุใหญ่ จนมีดครีมนิ้วยาวไปทั่วทั้งป่า ท้องฟ้าสีแดงปานเลือดละเลง ทั้งเบตทิศปรากฏมีคมนไปหมดอย่างไม่เคยมี พระนางทรงหวั่นหน้าพะวงหลัง เกรงจะมีภัยต่อพระเวสสันดร กัณหาและชาติ

พระนางมัทรีรีบยกหาบใส่บาตรออกเดินทาง พอถึงช่องแคบระหว่างเขาคีรี เป็นดงรอกน้อย รอยวิถีทางที่เฉพาะจะต้องเสด็จผ่าน ก็พบกับพญาสัตว์ป่าทั้งสามมานอนสกัดหน้า ซึ่งก็คือเทวดาสามองค์แปลงร่างเป็นราชสีห์ เสือเหลือง เสือโคร่งสกัดทางไว้เพื่อมิให้พระนางมัทรีติดตามกัณหา ชาติได้ทัน แต่ถึงกระนั้น เมื่อยามทุกข์เข้าบีบคั้น ความรักลูก ความห่วงพระภักดา พระนางจึงก้มกราบวิงวอน ขอร้องทางต่อพญาสัตว์ทั้งสาม เมื่อได้หนทางแล้ว พระนางก็รีบเสด็จกลับอาศรม

เมื่อมาถึงอาศรม ไม่พบกัณหา ชาติ พระนางจึงอ่อนวอนถามพระเวสสันดร ถามทำไมพระองค์ก็ไม่บอก เพราะเห็นว่าพระนางกำลังเหน็ดเหนื่อย จะมีความโศกถึงลูกมาก จะเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ พระนางมัทรีจึงเที่ยวเสด็จตามหาพระลูกทั้งสองไปทั่วราวป่าจนหมดแรงก็หาไม่พบ จึงกลับมายังอาศรม

ครั้นเข้าไปถามพระเวสสันดรก็ถูกตัดพ้อต่อว่าต่าง ๆ จนพระนางมัทรีถึงวิสัยวิญญูภาพสลบลง พระเวสสันดรทรงปฐมพยาบาลจนพระนางมัทรีฟื้น แล้วจึงแจ้งความจริงว่า พระองค์ได้ทรงยกลูก รัชทายาททั้งสอง มอบให้แก่ชูชกไปแล้วตั้งแต่เมื่อวาน พระนางก็อนุโมทนาซึ่งปิยบุตรท่านนั้นด้วย

ลิลิตตะเลงพ่าย

ผู้แต่ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

เรื่องย่อ

พระเจ้ากรุงหงสาวดีนั้นทพฺเรงทรงทราบว่สมเด็จพระมหาธรรมราชา เสด็จสวรรคต กรุงศรีอยุธยาอาจมีเหตุการณ์วุ่นวายแย่งชิงบัลลังก์กัน จึงฉวยโอกาสสั่งให้พระมหาอุปราชาคือเป็นโอรสยกทัพมารุกรานไทย พระมหาอุปราชาค้นทัพมาทางด่านเจดีย์สามองค์และเข้าตีเมืองกาญจนบุรี ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรเป็นพระมหากษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา โดยมีสมเด็จพระเอกาทศรถผู้เป็นอนุชาทรงดำรงตำแหน่งมหาอุปราช เวลานั้นทรงเตรียมทัพจะไปรบเขมร แต่เมื่อทรงทราบข่าวศึกพม่าก็จัดเตรียมทัพรับศึกนอกพระนคร กองทัพของทั้งสองฝ่ายปะทะกันที่ตำบลตระพังตรุ จังหวัดสุพรรณบุรี ข้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรและของสมเด็จพระเอกาทศรถกำลังดกมัน เมื่อได้ขึ้นเสียงกลองศึกจึงวิ่งเตลิดเข้าไปกลางทัพพม่า ทำให้ทั้งสองพระองค์ตกอยู่ในวงล้อมของศัตรู โดยมีเพียงควาญช้างและกลางช้างโดยเสด็จเท่านั้น สมเด็จพระนเรศวรทรงสังเกตเห็นพระมหาอุปราชাপะทะบอยู่ได้ต้นข่อย จึงเสด็จเข้าไปเชิญพระมหาอุปราชามาให้ออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกัน พระมหาอุปราชามาค้นทางเลี้ยว ต้องจำใจออกรบด้วยจนขาดคอช้าง เมื่อเสด็จคืนอยุธยาแล้ว สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงปรึกษาไทยแม่ทัพนายกองทั้งหลายที่ตามเสด็จไม่ทัน แต่สมเด็จพระวันรัตได้กราบทูลขอพระราชทานไทยแทนนายทหารเหล่านั้นไว้ได้

มัทนะพาธา

ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่องย่อ

มัทนะพาธาเป็นเรื่องสมมุติว่าเกิดในอินเดียโบราณ เนื้อเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์บนสวรรค์ เทพบุตรสุเทษณ์หลงรักเทพธิดามัทนา แต่นางไม่ปลงใจด้วย สุเทษณ์จึงขอให้วิทายาธมาวินใช้ เวทมนตร์สะกดเรียกนางมา มัทนาเจรจาตอบสุเทษณ์อย่างคนไม่รู้สีกตัว สุเทษณ์จึงไม่โปรด เมื่อขอให้มาวินคลายมนตร์ มัทนาก็รู้สึกตัวและตอบปฏิเสธสุเทษณ์ สุเทษณ์โกรธ จึงสาปให้เธอจุติไปเกิดบนโลกมนุษย์ มัทนาขอไปเกิดเป็นดอกกุหลาบ สุเทษณ์กำหนดว่า ให้ดอกกุหลาบดอกนั้น กลายเป็นมนุษย์เฉพาะวันเพ็ญเพียงวันและคืนเดียว ต่อเมื่อมีความรักจึงจะฟื้นสภาพจากเป็นดอกไม้ และหากเป็นความทุกข์เพราะความรักก็ให้วิงวอนต่อพระองค์พระองค์จะช่วย

ณ กลางป่าหิมะวัน ฤๅษีกาละทรศินพบต้นกุหลาบจึงขุดไปปลูกไว้ที่อาศรม เมื่อมัทนา กลายเป็นมนุษย์ก็เลิ่ยงดูรักใคร่เหมือนลูก ท้าวชัยเสนกษัตริย์แห่งเมืองหัตตินาปุระเสด็จไปล่าสัตว์ ได้พบนางมัทนาก็เกิดความรัก มัทนาก็มีใจเสน่หาต่อชัยเสนด้วยเช่นกัน ทั้งสองจึงสาบานรักต่อกัน และมัทนาไม่ต้องกลับไปเป็นกุหลาบอีก แต่เมื่อชัยเสนพามัทนาไปยังเมืองหัตตินาปุระของ พระองค์ พระนางจันทิมเหติของชัยเสนหึงหวงและแค้นใจมาก นางขอให้พระบิดาซึ่งเป็น พระราชาแคว้นมคธยกทัพมาตีหัตตินาปุระ จันทิยังใช้ให้นางล่อลวงทำกลอุบายว่า มัทนา รัก กับสุรางค์ทหารเอกของชัยเสน ชัยเสนหลงเชื่อจึงสั่งให้ประหารมัทนาและสุรางค์ แต่ต่อมาเมื่อ ชัยเสนรู้ว่ามัทนาและสุรางค์ไม่มีความผิดก็เสียใจมาก อำมาตย์เอกจึงทูลความจริงว่ายังมีได้สังหาร นาง และศิษย์ของพระกาละทรศินได้พานางกลับไปอยู่ในป่าหิมะวันแล้ว ส่วนสุรางค์ก็เป็นอิสระ เช่นกัน และได้ออกต่อสู้กับข้าศึกจนตายอย่างทหารหาญ ชัยเสนจึงเดินทางไปรับนางมัทนา ขณะนั้นมัทนาทูลขอให้สุเทษณ์รับนางกลับไปสวรรค์ สุเทษณ์ขอให้นางรับรักคนก่อน แต่มัทนา ยังคงปฏิเสธ สุเทษณ์กริ้วจึงสาปให้มัทนาเป็นกุหลาบตลอดไป ชัยเสนมาถึงแต่ก็ไม่ทันการณ์ จึง ได้แต่นำต้นกุหลาบกลับไปยังเมืองหัตตินาปุระ

ตอนที่เลือกมาให้เรียนนี้อยู่ในองค์ที่ ๑ เมื่อมาวิน ทำพิธีสะกดพามัทนามาพบ สุเทษณ์ไปจนจบองค์เมื่อสุเทษณ์สาปมัทนา

เสภาขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา

ผู้แต่ง ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

เรื่องย่อ

พลายงามมีความโกรธแค้นขุนช้าง และมีความเห็นว่า วันทองมารดาของตนไม่ควรที่จะอยู่เป็นเมียขุนช้าง จึงคิดสินใจขึ้นเรือนขุนช้าง สะกดผู้คนให้หลับ แล้วปลุกวันทองให้ตื่นขึ้นเพื่อพามาอยู่เรือนของตน แม้วันทองจะทัดทานและอธิบายเหตุผลอย่างไรพลายงามก็ไม่ฟัง เมื่อขุนช้างตื่นขึ้นรู้ว่าวันทองหนีไปจากเรือนก็รู้สึกโกรธอย่างรุนแรง แม้พลายงามจะส่งคนมาแจ้งให้ทราบที่วันทองไปพยาบาลตน ซึ่งเจ็บป่วย ขุนช้างก็ไม่เชื่อ จึงได้ร่างฎีกาฟ้องร้องต่อพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระพันวษาเรียกขุนแผน พลายงาม วันทอง มาให้การต่อหน้าที่ประทับ พระองค์ให้วันทองตัดสินใจให้เด็ดขาดว่าจะเลือกอยู่กับใคร แต่ด้วยเคราะห์กรรมบันดาลให้เป็นไป ทำให้นางตกประหม่าจนไม่อาจตัดสินใจได้ สมเด็จพระพันวษาทรงพระพิโรธมากจึงมีรับสั่งให้ประหารชีวิตนางวันทอง

สามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ

ผู้เรียบเรียง เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

เรื่องย่อ

ในสมัยพระเจ้าเหี้ยนเต้ โจโฉตั้งตัวเป็นมหาอุปราชสำเร็จราชการแผ่นดิน และคิดกำจัดเล่าปี่ซึ่งขณะนั้นครองเมืองซีจิ๋วอยู่ เล่าปี่หนีไปพำนักลี้ภัยอยู่ที่เมืองกิจ๋ว ฝ่ายโจโฉเมื่อเข้ายึดเมืองซีจิ๋วของเล่าปี่ได้ ก็ยกไปตีเมืองแห่ฝือของกวนอุ โจโฉส่งทหารไปล่อให้กวนอุไล่ตามออกมานอกเมือง และล้อมจับตัวกวนอุไว้ เตียวเลี้ยว (ทหารฝ่ายโจโฉ) ซึ่งกวนอุเคยช่วยชีวิตไว้เป็นผู้เข้าไปเกลี้ยกล่อมกวนอุให้ไปอยู่กับโจโฉ กวนอุยอมจำนนแต่ขอเงื่อนไขเป็นสัญญา ๓ ข้อ จากโจโฉ คือ ขอให้ได้เป็นข้าพระเจ้าเหี้ยนเต้ ขอให้ได้ปริญญานิวัติและคุ้มครองที่สะไห้ทั้งสอง และขอไปหาเล่าปี่ทันทีเมื่อรู้ว่าอยู่ที่ใด แต่แรกโจโฉไม่ยอมรับเงื่อนไขข้อสุดท้าย เตียวเลี้ยวจึงยกนิทานเรื่องอิเหนาผู้กตัญญูมาเล่าเพื่อชี้ให้เห็นว่ากวนอุนั้นเป็นคนกตัญญูมาก หากโจโฉเล็งดูอย่างคือนางผูกใจกวนอุไว้ได้ โจโฉจึงยอมรับเงื่อนไขของกวนอุ

โจโฉพากวนอุไปถวายตัวเป็นทหารพระเจ้าเหี้ยนเต้ และให้กวนอุกับที่สะไห้ทั้งสองได้อยู่อย่างสุขสบาย แต่กวนอุก็มิได้มีน้ำใจตอบสนองโจโฉ กลับแสดงว่ายังซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อเล่าปี่อย่างแนบแน่น โจโฉคิดน้อยใจแต่ก็เชื่อว่ากวนอุเป็นคนกตัญญูคงจะไม่จากตนไปจนกว่าจะได้ตอบแทนบุญคุณก่อน

สามัคคีเภทคำฉันท์

ผู้แต่ง นายชิต บุรทัต

เรื่องย่อ

สมัยก่อนพระเจ้าอชาตศัตรูทรงครองราชสมบัติที่นครราชคฤห์แคว้นมคธ พระองค์ทรงมี
 วัสสการพราหมณ์ ผู้ฉลาดและรอบรู้ศิลปศาสตร์ เป็นที่ปรึกษาาราชการทั่วไป ขณะนั้นทรงปรารถนา
 จะแผ่พระราชอาณาเขตเข้าใกล้ไปถึงแคว้นวัชชี แต่เกรงว่ามีอาจเออาชนะได้ด้วยกำลังกองทัพเข้า
 รุกราน เนื่องจากบรรดากษัตริย์ลิจฉวีมีความสามัคคีสูง และการปกครองอาณาประชาราษฎร์ด้วย
 ธรรมอันนำความเจริญความเข้มแข็งมาสู่แคว้นนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูทรงหาหรือเรื่องนี้เป็นการ
 เฉพาะกับวัสสการพราหมณ์ จึงเห็นแจ้งในอุบายจะเอาชนะด้วยปัญญา วันหนึ่งพระเจ้าอชาตศัตรู
 เสด็จออกว่าราชการพร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ เมื่อเสร็จวาระเรื่องอื่น ๆ ลงแล้ว จึงตรัส
 ในเชิงหาหรือว่าหากพระองค์จะยกทัพไปปราบแคว้นวัชชี ใครจะเห็นคัดค้านประการใด วัสสการ-
 พราหมณ์ฉวยโอกาสเหมาะแก่กับอุบายคนที่วางไว้ก็ทราบทูลท้วงท้วงว่าเห็นที่จะเอาชนะไม่ได้เลย เพราะ
 กษัตริย์ลิจฉวีทุกองค์ล้วนผูกพันเป็นกัลยาณมิตรอย่างมั่นคง มีความสามารถในการศึกและกล้าหาญ
 อีกทั้งโลกจะติเตียนหากฝ่ายมคธจงใจประทุษร้ายรุกรานเมืองอื่น ขอให้ยับยั้งการทำศึกเอาไว้เพื่อ
 ความสงบของประชาราษฎร์ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงแสดงพระอาการพิโรธหนักถึงขั้นรับสั่งให้
 ประหารชีวิตเสีย แต่ทรงเห็นว่าวัสสการพราหมณ์รับราชการมานานจึงลดโทษการดูหมิ่นพระบรม-
 เดชานุภาพครั้งนั้น เพียงแค่ลงพระราชอาญาเขียนดื้ออย่างแสนสาหัสจนสลบ ถูกโกนหัวประจาน
 และเนรเทศออกไปจากแคว้นมคธ ข่าววัสสการพราหมณ์เดินทางไปถึงนครเวสาลี เมืองหลวงของ
 แคว้นวัชชี กษัตริย์ลิจฉวีทรงซักด้วยประการต่าง ๆ และทรงรับไว้ทำราชการตำแหน่งอำมาตย์
 ต่อมาวัสสการพราหมณ์ได้ทำลายแผนการสามัคคี เริ่มจากวัสสการพราหมณ์ใช้กลอุบายให้บรรดา
 ราชโอรสกษัตริย์ลิจฉวีระแวงกัน โดยเกลี้ยเชิญไปพบส่วนพระองค์แล้วถามปัญหาธรรมคาที่รู้กัน
 อยู่ เมื่อพระองค์อื่นซักถามเรื่องราวว่าสนทนาระหว่างกับอาจารย์บ้าง แม้ราชกุมารองค์นั้นจะตอบจริง
 แต่ก็ไม่มีใครเชื่อ ก่อให้เกิดความระแวงในบรรดาราชกุมาร กระทั่งถูกลามไปถึงกษัตริย์ลิจฉวีทำให้
 ความสามัคคีค่อย ๆ เสื่อมลง จนกระทั่งไม่เข้าประชุม เมื่อมาถึงขั้นนี้วัสสการพราหมณ์จึงลอบส่งข่าว
 ให้พระเจ้าอชาตศัตรวยกทัพมาตีแคว้นวัชชีได้เป็นผลสำเร็จ โดยไม่ต้องมีการสู้รบให้เสียเลือดเนื้อ
 แต่อย่างใด